

VERSLAG

VAN HET VIJFDE CONGRES

Gehouden van 27 tot en met 29 December 1929
in de Kapatihan Mangkoenegaran te Soerakarta, ter
gelegenheid van het tienjarig bestaan van het

JAVA-INSTITUUT

1919—1929

HET JAVA-INSTITUUT,

gevestigd te Soerakarta.

Beschermheer:

Z. E. de Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië

Eerevoorzitter :

K. G. P. A. A. Mangkoenagara VII, Soerakarta,

Hoofd van het Mangkoenagarasche Huis.

Voorzitter :

R. A. Prof. Dr. Hoesein Djajadiningrat, Weltevreden.

Secretaris-Penningmeester :

S. Koperberg, Soerakarta.

Vertegenwoordiger in Holland :

Het Bali-Instituut, Amsterdam.

Bestuursleden :

Dr. F. D. K. Bosch.

R. A. A. Achmad Djajadiningrat.

Dr. G. W. J. Drewes.

Prof. Mr. B. ter Haar Bzn.

K. P. A. Hadiwidjaja VI (Narpa Wandawa).

Ir. Th. Karsten.

J. Kats.

R. M. A. A. Koesoema Oetaja.

P. A. J. Moojen.

Prof. Dr. B. J. O. Schrieke (Bat. Genootschap van Kunsten en Wetenschappen).

Ir. P. H. W. Sitsen (Bond van Ned. Ind. Kunstkringen).

K. P. A. Soerjadiningrat (Prinsenbond).

R. A. A. Tjakraningrat, Regent van Bangkalan.

Tjokorde Gdé Rake Soekawati, Bali.

R. A. A. Wiranata Koesoema, Regent van Bandoeng.

R. A. A. Wiratanoeningrat, Regent van Tasikmalaja.

R. Soetapa Wanabaja (Boedi Oetama).

Beschermheer van het Congres :

Z. H. de Soesoehoenan van Soerakarta.

Eereleden van het Congres :

Prof. Dr. B. J. O. Schrieke, wd. Directeur van Onderwijs en Eeredienst,

Raden Adipati Djajanagara, Rijksbestuurder van Soerakarta.

Bestuur van het Congres:

R. A. Prof. Dr. Hoesein Djajadiningrat, Voorzitter.

S. Koperberg, Secretaris-Penningmeester.

Algemeen Congres-comité (Contact-comité):

K. P. A. Koesoemajoeda,	Voorzitter.
R. M. A. Woerjaningrat,	Secretaris.
K. P. A. Hadiwidjaja.	
R. T. Dr. Wediadiningrat.	
Dr. Soemeroe.	
R. Ng. Doetadilaga.	
M. Ng. Jasawidagda.	
J. E. van Naersen.	

Comité van ontvangst:

M. Ng. Jasawidagda,	Voorzitter.
Hr. Soehoed,	Secretaris-Penningmeester.
A. W. Karjasa.	
Hr. Hadisepoetra.	
Hr. Sasrasoedigda.	
M. Ng. Hardjasoekasta.	
M. Ng. Tjitrahobaja.	

Vermakelijkheids-comité:

K. P. A. Koesoemabrata,	Voorzitter.
R. Ng. Sastrahardjendra,	Secretaris.
R. M. Wignjakoesoema,	Penningmeester.
R. M. Ng. Tirtapradja.	
R. M. Soerjapandaja.	
R. M. Ng. Prawirasoema.	

Comité van Logies:

Dr. Soemeroe,	Voorzitter.
S. Sastrakarjana,	Secretaris.
R. S. Koesoemadirdja.	
R. Ng. Sarasoedaka.	

Tentoonstellingscommissie:

K. P. A. Hadiwidjaja,	Voorzitter.
J. E. van Naersen,	Secretaris.
K. P. A. Soerjaamidjaja.	
M. Ng. Tjitrahiranja.	
Dr. L. Adam.	
Ir. J. L. Moens.	

AGENDA

VRIJDAG 27 DECEMBER 1929.

des avonds

9 uur.

Ontvangst in de Koesoemajoedan.

Welkomstwoord van den Voorzitter van het Comité van Ontvangst, P. A. Koesoemajoeda.

Wiréng Mandrakoesoema (Srikandi-Larasati) en *Klana-Kiprahdans*, feestgave aangeboden door Z. H. den Soe-soehoenan.

ZATERDAG 28 DECEMBER 1929.

des voormiddags

9 uur.

Opening van het Congres in de Kapatihan Mangkoenagaran (Toemenggoengan) door den Voorzitter van het Java-Instituut, R. A. Prof. Dr. Hoessein Djajadiningrat.

9.30 uur — 1 u. n. m.

Inleidingen en debat betreffende Oostersch Letterkundig Hooger Onderwijs.

Praeadviseurs: Dr. G. W. J. Drewes

Dr. S. J. Esser

R. A. A. Soejana

L. van Rijckevorsel

Mr. R. Hadi.

De praeadviezen zijn opgenomen in Djâwâ, Jaargang IX, December 1929.

des namiddags

4.30 uur — 7 uur.

Bezoek aan het Museum Radya Poestaka (Sriwedari, Kebon Radja), alwaar o.a. een tentoonstelling van oud- en modern Javaansch goud- en zilverwerk te bezichtigen is. Deze tentoonstelling zal worden geopend door P. A. Hadiwidjaja. (De beschrijving zal den leden tijdens het Congres worden aangeboden.)

Thee in de Sriwedari (ingang Museum) met uitvoering van Javaansche volks- en kinderspelen: (Srandoel, Goela-ganti, Tjoeblik-Tjoeblik soeweng, Dja-Ratoe en Ni-Towok), aangeboden door het Bestuur van het Java-Instituut.

7 uur — 8.30 uur.

Lezing over: Land en volk van Bali (met film) door Tjokorde Gdê Rake Soekawati, in de Sriwedari.

des avonds

10 uur.

Klenéngan (gamelanconcert) in de Kapatihan Mangkoenagaran (Toemenggoengan), aangeboden door den Javaanschen Kunstkring „Mardi Laras” te Soerakarta.

ZONDAG 29 DECEMBER 1929.

des voormiddags

7.30 uur — 9 uur.

Bezoek aan den Kraton van Z. H. den Soesoehoenan. (De leden verzamelen zich vóór de Sitinggil, Noorder-aloen-aloen, Aloen-aloen Lor.)

10 uur.

Voortzetting van de bespreking van het onderwerp:
Oostersch Letterkundig Hooger Onderwijs, in de Kapatihan Mangkoenagaran (Toemengoengan).

Sluiting van het Congres.

des avonds

9 uur.

Wajang-wong-uitvoering in de Astana Mangkoenagaran (ingang Poera-laan) aangeboden door K. G. Pangeran Adipati Aria Mangkoenagara VII: „Anoeman Doeta” (Anoeman als afgezant), een episode uit het Ramajana.

De beschrijvingen van de Javaansche kunstitvoeringen zijn te vinden in het Programma van het Congres. Dit programma is te beschouwen als laatste aflevering van den jaargang 1929 van het tijdschrift Djâwâ; het kan tezamen met de voorafgaande afleveringen ingebonden worden.

Rama geeft Hanoman een ring als bewijs van zijn boodschap aan Sinta.
(lakon Hanoman Doeta, eerste bedrijf, 2de tooneel, einde)

Sinta wijst de liefdesbetuigingen van Dasamoeka af.
(lakon Hanoman Doeta, eerste bedrijf, 3de tooneel)

Hanoman overhandigt Sinta den hem door Rama medegegeven ring.
(Lakon Hanoman Doeta, zevende bedrijf, 5de tooneel)

STENO-ANALYTISCH VERSLAG

samengesteld door het Hoofd van den Stenografischen dienst van den Volksraad.

VRIJDAG 27 DECEMBER 1929

9 uur n.m. Bijeenkomst van de congressisten in de Koesoemajoedan te Soerakarta ter onderlinge kennismaking.

Welkomstwoord van den Voorzitter van het Comité van ontvangst, K. P. A. Koesoemajoeda.

9.30 uur. Wirèng (Srikanḍi Larasati) en Klana-dans, aangeboden door Z. H. Pakoe Boewana X, Soesoehoenan van Soerakarta.

Deze bijeenkomst kenmerkte zich door groote belangstelling en zeer drukke opkomst, zoowel van Nederlandsche als van Inheemsche zijde, officieel en particulier.

Zij werd door B. K. P. A. KOESOEMAJOEDA geopend met de volgende toespraak:

Geachte Voorzitter van het Java-Instituut! Dames en Heeren!

Het is mij een bijzonder voorrecht U allen namens het Ontvangst-comité hartelijk welkom te heeten.

Dat Solo dit jaar als plaats van congres aangewezen werd zal voor U zeker wel niet vreemd zijn, indien U zich herinnert dat het 10 jaar geleden is, dat het 1ste Java Cultuur Congres, hetwelk het ontstaan van het Java-Instituut tot gevolg had, alhier werd gehouden. Onze herinnering roept ons door dien tijd van geboorte van het Java-Instituut op deze plaats (Solo) terug. Welk een enthousiasme in de besprekingen der onderwerpen en welk een belangstelling toentertijd.

Tien jaren heeft het Java-Instituut bestaan en mogen wij aannemen dat het innerlijk leven van een instelling getoetst kan worden aan zijn uiterlijke verschijnselen, dan moeten wij zeggen, dat dit congres met de sterke belangstelling van het publiek

een teeken is van den groei en bloei van het Java-Instituut.

De belangstelling van het publiek uit zich niet alleen in de bijwoning van het congres, doch ook in de vele bijdragen en de hulpvaardigheid tot het arrangeeren van een tentoonstelling van Javaansche gouden en zilverwerken, waarbij ik de volgende personen noem: Z. H. den Soesoehoenan; K. G. P. A. A. Mangkoenegara; den regent-Patih van den Mangkoenegaran, den heer Martadinala, de Firma's Gobée, en Ter Horst, de familie Resink-Wilkens en het Bestuur van Radyapoestaka. Ik memoreer voorts de pasoembangs: wirèng-dansen geschonken door Z. H. den Soesoehoenan, de wajangwong door K. G. P. A. A. Mangkoenagara, de gamelan-avond door den Javaanschen kunstkring Mardilaras, het beschikbaarstellen van den tuin voor een theeavond door het Bestuur van de Sriwedari en het arrangeeren van de volks- en kinderspelen.

Tien jaar ouderdom beteekent voor den mensch nog een kinderlijken leeftijd en het Ontvangst-comité meent dan ook niets tegenstrijdigs te doen door op dit congres van het Java-Instituut Javaansche kinderspelen te laten demonstreeren.

Deze kinderspelen werden in den ouden tijd als een groote factor beschouwd bij de opvoeding van de jeugd, doch in den laatsten tijd werden ze meer en meer verwaarloosd, zelfs in de Vorstenlanden. Eveneens geldt dit, hoewel niet in zoo sterke mate, van de volksspelen, waarvan U morgenmiddag er ook eenige zult kunnen zien. De kinder- en volksspelen hebben bij ons-Javanen moreele waarde, en zijn niet van belang ontbloot voor de Javaansche maatschappij. Zij behooren tot die groep kunstuitingen, welke bereikbaar zijn voor de

massa, het zijn irrigatiekanalen, die haar stroomen leiden tot diep in de desa's.

Even wil ik nog memoreeren, dat van de wirèngdansen en het wajangspel programma's verkrijgbaar zijn.

Ik en met mij de andere leden van het Ontvangst-comité hopen dat hetgeen U aangeboden wordt op dit congres het doel van het Java-Instituut zal helpen bevorderen.

Aleer ik eindig, spreek ik den wensch uit dat met medewerking van U allen dit congres van het Java-Instituut een aangenaam verloop zal hebben en vruchtdragend zal zijn, zoodat de goede resultaten nog lang daarna merkbaar zullen zijn.

Ik heb gezegd. (*Applaus*).

De Voorzitter van het Java-Instituut, R. A. Prof. Dr. HOESEIN DJAJADININGRAT, antwoordde hierop als volgt:

ZATERDAG 28 DECEMBER 1929.

9 uur v. m. Opening van het congres in de Kepatihan Mangkoenagaran.

De Voorzitter, R. A. Prof. Dr. HOESEIN DJAJADININGRAT, houdt de volgende rede:

Dames en Heeren, genoodigden en leden van het Java-Instituut, leden van dit Congres.

Het Bestuur van het Java-Instituut heet U allen van harte welkom.

Hebben de congressen van het Java-Instituut zich tot dusver, tot voldoening van het Bestuur, steeds in eene groote belangstelling mogen verheugen, het stemt het Bestuur tot bijzondere verheugenis en erkentelijkheid, dat velen aan de uitnoodiging of opwekking tot bijwoning van dit Congres gevolg hebben gegeven. Met de belegging van dit Congres toch beoogde het Bestuur niet alleen discussies omtrent hooger onderwijs in Oostersche humaniora uit te lokken maar ook tevens het tienjarig bestaan van het Instituut te herdenken. Vandaar dat de

Toen het bestuur van het Java-Instituut Solo koos als plaats voor het houden van het congres ter gelegenheid van het tienjarig bestaan, was het overtuigd, dat het hier ter stede niet zou ontbreken aan medewerking, aan medeleven.

Bij den inzet van het congres wordt deze overtuiging reeds in werkelijkheid omgezet. Doch daarom is de erkentelijkheid van het bestuur niet minder groot, — integendeel, waar het hier gaat om de vervulling eener gekoesterde verwachting, is de vreugde over de ontvangst van hedenavond des te grooter, des te dieper.

Namens alle aanwezigen dank ik het Comité van ontvangst voor hetgeen het het congres heeft bereid. (*Applaus*).

Vervolgens vonden de op het programma aangekondigde dansen plaats.

keuze van de plaats waar het Congres bijeengeroepen zou worden op Solo viel. Hier is het immers geweest, dat het Congres werd gehouden, hetwelk den stoot gaf tot het ontstaan van het Java-Instituut, het Congres voor Javaansche cultuurontwikkeling in Juli 1918. Hier had ook het Congres plaats, gedurende welks voorbereiding de plannen tot oprichting van de gewenschte vereeniging vasten vorm kregen en tot uitvoering kwamen nl. het Eerste Congres voor de taal-, land- en volkenkunde van Java in December 1919. Het sprak dus van zelf, dat het Bestuur van het Java-Instituut voor het houden van een Congres ter herdenking van de stichting van het Instituut een beroep deed op de begunstigers en vrienden van ons Instituut te dezer plaatse.

De stichting zelve van het Java-Instituut heeft echter niet te Solo, doch te Jogja haar beslag gekregen. De precieze datum is 4 Augustus 1919. Bij Gouvernementsbesluit van 17 December 1919 No. 75 werden de statuten goedgekeurd en werd

Larasati

(Wirèng Mandrakoesoema)

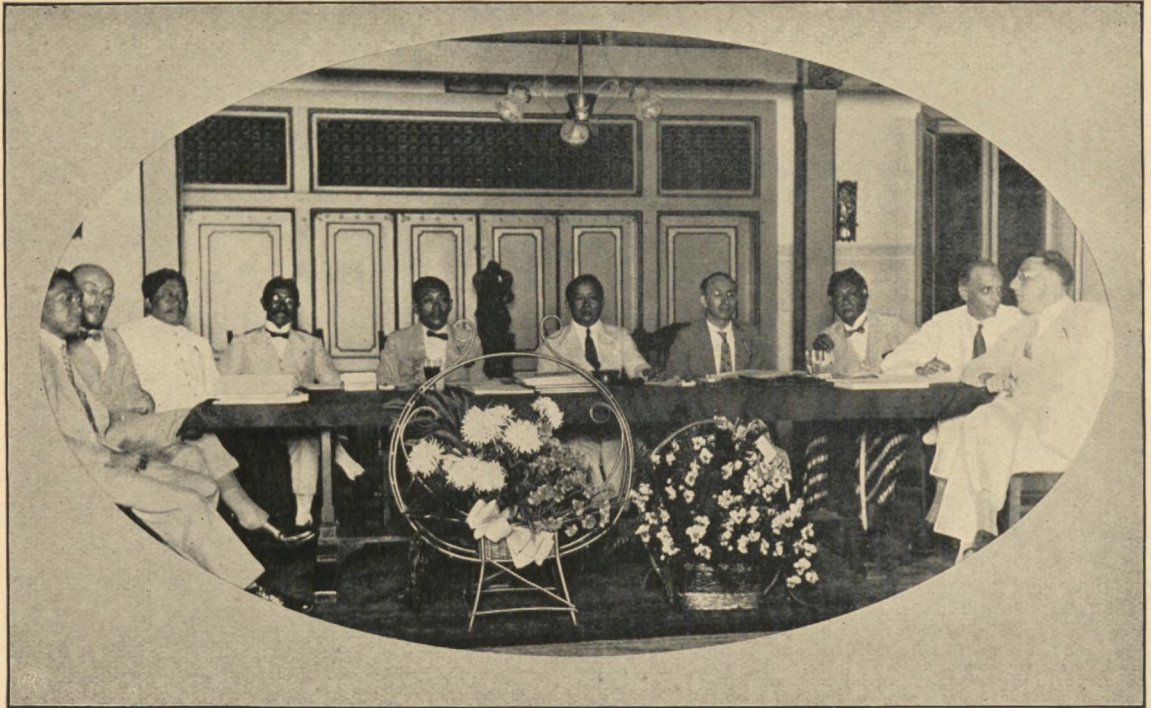
Srikandi

Semboenglangoe

(Klana-Kiprah-dans)

Praboe Klana

Het Hoofdbestuur van het Java-Instituut op het Congres.

de vereeniging als rechtspersoon erkend.

Eene periode van ruim tien jaren is voor eene vereeniging geen lang bestaan, stellig niet lang genoeg om hare oprichting op jubeltoon te herdenken. Eene neiging hiertoe zou bovendien tempering vinden in de overweging, dat het streven van het Java-Instituut niet steeds met een goeden, althans met een blijvend goeden uitslag is bekroond.

Wel zal dat streven, dat, gelijk het in de statuten van het Java-Instituut is omschreven, in het bevorderen van „de ontwikkeling van de inheemsche cultuur, in den meest uitgebreiden zin van het woord, van Java, Madoera en Bali” bestaat, over het algemeen moeilijk anders dan geleidelijk en middellijk van invloed kunnen zijn, maar ook van dit gezichtspunt beschouwd is er nog reden om van, laten we hopen voorloopige, teleurstellingen te spreken.

Eerst in het tweede jaar van zijn bestaan — het eerste jaar werd gebruikt voor de noodige voorbereidingen — gaf het Java-Instituut naar buiten blijk van zijne werkzaamheden. In begin 1921 deed het de eerste aflevering verschijnen van het nu bekende Hollandsche tijdschrift *Djawa* en in Juni van hetzelfde jaar hield het zijn eerste congres te Bandoeng, waarvan de heugenis bij velen van U nog levendig zal zijn. In het daaropvolgende jaar, in Juli begon het met de uitgave van een Soendaneesch tijdschrift, dat drie maanden daarna, in October, gevolgd werd door een tijdschrift in het Javaansch. Bij deze twee periodieken in de hoofdtalen van Java, *Poesaka Soenda* en *Poesaka Djawi* geheeten, werd in Januari 1924 een tijdschrift in het Madoereesch gevoegd. De *Poesaka Madoera* moest echter na enkele afleveringen weer opgeheven worden. In dit jaar heeft de betrokken redactie helaas ook moeten besluiten — dit zijn een paar van de teleurstellingen geweest, waarop ik zooeven doelde — dat de *Poesaka Soenda*, die eerst een bevredigenden lezerskring had, na den loopenden jaargang, mede door gebrek aan medewerkers, niet meer zal verschijnen.

De *Poesaka Djawi* is gelukkig door perioden van kwijning heen tot dusver gehandhaafd kunnen worden. Van het Hollandsche, aanvankelijk om de drie, thans om de twee maanden verschijnende tijdschrift *Djawa* kan daarentegen gezegd worden, dat het zijne plaats onder de wetenschappelijke en cultureele periodieken heeft gekregen. Ook in het buitenland is het bekend geworden. Maar met dit tijdschrift alleen bereikt het Java-Instituut slechts een klein, zij het ook het leidende, deel van de dragers der inheemsche cultuur, van wie de ontwikkeling dier cultuur afhankelijk is.

Naast deze periodieken heeft het Java-Instituut een enkelen keer een werk afzonderlijk doen verschijnen. Ten aanzien van aparte publicaties heeft het zich door zijne krappe middelen groote beperking moeten opleggen. Zoo heeft het menig werk dat door zijn aard of zijn omvang stellig voor eene afzonderlijke uitgave in aanmerking kwam, in een der zooeven genoemde tijdschriften opgenomen.

Voor zijne bekendheid heeft het Java-Instituut het meest te danken aan zijne congressen, zoowel de groote congressen, te Bandoeng in 1921, te Djocja in 1924 en te Soerabaja in 1926, als de taalcongressen, twee Soendaneesche te Bandoeng, en twee Javaansche te Solo en te Jogja gehouden in 1924 en 1927.

Reeds door het resultaat van meerdere bekendheid niet alleen van het Java-Instituut maar ook van de ter opluisterende afwisseling van de vergaderingen vertoonde inheemsche kunst, hebben die congressen hun nut gehad. Maar daarnaast mogen ook de gedachtenwisselingen omtrent de in behandeling gebrachte onderwerpen en de verschillende gehouden voordrachten op het credit van ons Instituut gesteld worden. Op het groote Congres te Bandoeng werd de bestudeering van de inheemsche muziek ingezet, het Congres te Soerabaja is te qualificeeren als eene ontsluiting van de Cultuur van Oost-Java en Madoera. Wil men geen hoofdmomenten, maar hoofdlijnen, dan kan men zeggen dat van het eerste Congres

te Bandoeng via de taalcongressen en het groote congres te Jogja tot dit congres toe de lijn loopt van het streven om de inheemsche cultuur bij de opvoeding van en het onderwijs aan de landskinderen meer tot haar recht te doen komen. Te Bandoeng ging het om het speciale punt van geschiedenis-onderwijs op de Inlandsche scholen, de taalcongressen behandelden eveneens een bijzonder onderdeel der cultuur, nl. de taal doch op een ruimer plan gebracht. Het vraagstuk van eene algemeene taal naast de dialecten, van de regulariseering en de ontwikkeling van de taal werd niet alleen met betrekking tot het onderwijs maar ook in verband met de bevordering van de cultuur in beschouwing genomen. Op het groote congres te Jogja werd de algemeene vraag betreffende de opvoeding in inheemsch-cultureelen geest behandeld, en als uitslag der discussies werd het concrete oordeel uitgesproken, dat „als grondslag voor een deugdelijk stelsel van nationaal onderwijs en nationale opvoeding de oprichting van een middelbare school voor de Oostersche letteren noodzakelijk is”. In het onderwerp van dit congres vindt die lijn ten slotte haar voorloopig eindpunt.

In dit korte, slechts tot de hoofdzaken beperkte overzicht van het afgelopen tienjarige tijdperk van het Java-Instituut heb ik opzettelijk onvermeld gelaten de zaken die thans nog aanhangig zijn, zooals het aan eene speciale commissie toevertrouwde onderzoek naar den stand van de Inlandsche kunstnijverheid en het Inlandsche ambacht en de antwoorden op de prijsvraag betreffende inheemsche omgangsvormen, die nog bij de commissie van beoordeeling in onderzoek zijn. Opzettelijk ook heb ik geen namen van personen genoemd. De dragers dier namen zijn de dragers en de schragers van het Java-Instituut, ook al stonden of staan zij niet in eenig organisatorisch verband tot het Instituut. Wat het Java-Instituut heeft kunnen verrichten en bereiken is toch door hun arbeid of hun steun geschied. Zij zijn

het, die het streven van het Java-Instituut helpen verwerkelijken, ja, die het Instituut vormen. Door hen te huldigen zou het Java-Instituut dus zich zelf huldigen.

Zijn het Java-Instituut in de eerste tien jaren van zijn bestaan teleurstellingen niet bespaard gebleven, over het algemeen kan op die periode wel met erkentelijkheid en voldoening teruggezien worden. Ik hoop, dat in de toekomst ook aan dit Congres met gelijke gevoelens herinnerd zal kunnen worden.

Misschien is bij het kennisnemen van het voor dit Congres gekozen onderwerp bij sommigen van U de vraag gerezen, of het, na de door den Landvoogd bij de opening van de Volksraadszitting in Juni van dit jaar gedane mededeeling, dat de Regeering, doordrongen van de wenschelijkheid van uitbreiding van het hooger onderwijs met een literaire faculteit, toen reeds opdracht had gegeven tot het ontwerpen van een schema voor de inrichting van die faculteit, die tevens centraal orgaan voor het taal- en volkenkundig onderzoek van den Indischen Archipel zal moeten zijn — of het nog zin heeft om de kwestie op een congres te behandelen. Het was niet in de eerste plaats, omdat de desbetreffende vragen reeds waren uitgeschreven en personen ter beantwoording daarvan waren uitgenoodigd, dat het Bestuur van het Java-Instituut besloot die vragen te handhaven. Het oordeelde het niet ondienstig, wanneer door de kringen die aan de congressen van het Java-Instituut plegen deel te nemen, de wenschelijkheid van eene spoedige verwezenlijking van het aangekondigde voor nemen der Regeering zou worden uitgesproken en suggesties, van het door het Java-Instituut omschreven standpunt uit, aangaande de inrichting der Faculteit zouden worden gegeven. Van hetzelfde gevoelen gaven de aangezochte praeadviseurs blijk door het voldoen aan het hun door het Bestuur van het Java-Instituut gedane verzoek. Voor deze bereidwilligheid en voor hunne aanwezigheid alhier om hun prae-adviezen of stellingen

nader toe te lichten en te verdedigen, betuig ik hun gaarne den dank van het Bestuur van het Java-Instituut, gelijk ik thans reeds gaarne dank breng aan den Heer Soekawati voor zijne bereidwilligheid om op dit Congres eene lezing over Land en Volk van Bali te houden. Ik hoop dat ik bij de sluiting van het Congres velen van de andere aanwezigen zal kunnen bedanken voor het deelnemen aan de discussies.

Voor reeds betoonde belangstelling is het Bestuur van het Java-Instituut in de eerste plaats eerbiedigen dank verschuldigd aan den Beschermheer der vereeniging, Z. E. den Gouverneur-Generaal. Ons Bestuur mocht van den ren Gouvernements-secretaris een in opdracht van Z. E. geschreven brief dd. 25 Nov. jl. ontvangen van dezen inhoud:

„Met verwijzing naar Uw schrijven van 19 dezer, houdende mededeeling dat Uw Bestuur het zich tot een bijzonder voorrecht zoude rekenen indien de Gouverneur-Generaal het Congres, hetwelk het Java-Instituut voornemens is van 27 tot en met 29 December a.s. te Soerakarta te houden, zou willen bezoeken, heb ik de eer, op last van Zijne Excellentie U te berichten dat Zij deze uitnoodiging zeer waardeert, doch tot Haar leedwezen wegens ambtsbezigheden verhinderd is een reis naar Soerakarta te ondernemen.

De Landvoogd heeft mij opgedragen hieraan de beste wenschen van Zijne Excellentie voor het welslagen van het Congres toe te voegen en U Hare hartelijke gelukwenschen met het jubileum van het Instituut over te brengen”.

Het zal stellig Uw aller instemming hebben wanneer het Bestuur van het Java-Instituut namens het Congres Zijne Excellentie voor Hare heilwenschen telegrafisch dank betuigt (*applaus*). Ik kan hieraan nog toevoegen, dat Z. E. thans in ons midden wordt vertegenwoordigd door den Gouverneur van Soerakarta.

Eerbiedigen dank breng ik voorts namens het Bestuur van het Java-Instituut aan Z. H. den Soesoehoenan van Soerakarta

voor Hare talrijke gunstbewijzen: t.w. aanvaarding van het beschermheerschap van het Congres, afvaardiging van vertegenwoordigers, zending van een feestgave, die wij gisterenavond hebben genoten, openstelling van de Kraton voor een bezoek van de Congressisten, inzending op onze tentoonstelling, en verleening van subsidie voor het Congres.

Eerbiedig dankt ons Bestuur ook Z. H. den Sultan van Jogjakarta voor Haar blijk van belangstelling door bij Hare schriftelijke gelukwenschen nog vertegenwoordigers af te vaardigen.

Een vertegenwoordiger heeft verder gezonden de Wd. Directeur van Onderwijs en Eeredienst, die schriftelijk heeft medegedeeld verhinderd te zijn het Congres bij te wonen en zijn beste wenschen voor het welslagen van het Congres te kennen heeft gegeven. Hiervoor, en voor de aanvaarding van het eere-lidmaatschap van het Congres alsmede voor de toezegging van steun bij financieelen tegenslag van het congres brengt het Bestuur van het Java-Instituut hem gaarne zijn dank.

Gaarne dankt ons Bestuur voorts allen die in eene eere- dan wel eene daadwerkelijke functie in de organisatie van het Congres zitting hebben willen nemen: den Rijksbestuurder van Soerakarta als eere-lid, de leden van het Algemeen Congrescomité met P. A. Koesoemajoeda als Voorzitter, de leden van het Comité van Ontvangst met M. Ng. Jasawidagda als Voorzitter, de leden van het Vermakelijkheidscomité met P. A. Koesoemabrata als Voorzitter, de leden van het Comité van logies met Dokter Soemeroe als Voorzitter, de leden van de tentoonstellingscommissie met P. A. Hadiwidjaja als Voorzitter, voorts de beheerscommissie van de Sri Wedari met P. A. Djatikoesoema als Voorzitter voor de ter beschikking stelling van de Sri Wedari, den Regent-Patih van de Mangkoenagaran voor de ter beschikking stelling van de pendapa zijner woning als vergaderplaats, den Javaanschen Kunstkring „Mardi Laras” voor de aanbieding

van een gamelan-concert, en Dr. Pigeaud en het echtpaar Brandts Buys voor hun in het programma opgenomen toelichtingen der feestelijkheden.

Den grooten feestavond van dit Congres hebben wij te danken aan den eere-Voorzitter van het Java-Instituut P. A. A. Mangkoenegara VII, die tot degenen behoort die ik zooeven de dragers en de schragers van het Java-Instituut noemde.

Dank verder aan de leiding van de S.S. en aan de directeuren der verschillende spoor- en tramwegmaatschappijen voor de ten behoeve van het congres verleende faciliteiten. Het was bij wijze van uitzondering dat de S.S.-leiding aan de bezoekers van ons congres toestond met de gegeven tegemoetkoming ook van de eendaagsche gebruik te maken.

Dat eindelijk de belangstelling van U allen voor dit Congres het Bestuur tot verheugen en erkentelijkheid stemt, heb ik reeds dadelijk in den aanvang gezegd. Tot slot betuig ik U gaarne nogmaals den dank van het Bestuur van het Java-Instituut voor Uwe aanwezigheid.

Thans verklaar ik dit Congres geopend.
(Luid applaus)

Na de rede van den Voorzitter krijgt de GOUVERNEUR VAN SOERAKARTA als Vertegenwoordiger van Zijne Excellentie den Gouverneur-Generaal het woord en betuigt zijn dank voor de woorden van welkom door den Voorzitter uitgesproken. Zijne Excellentie in haar hoedanigheid van beschermheer van het Java-Instituut heeft den Gouverneur opgedragen het congres uitdrukkelijk de warme belangstelling van Zijne Excellentie in het Congres mede te deelen en Haar beste wenschen voor het goede welslagen van het congres over te brengen.

Hierbij voegt spreker tevens zijn persoonlijke goede wenschen.

De VOORZITTER betuigt hierop namens het heele congres dank voor deze woorden en verzoekt den Gouverneur om den dank

van het congres aan Zijne Excellentie te willen overbrengen, [hetgeen tevens reeds telegrafisch is geschied] waarop de Gouverneur bevestigend antwoordt.

Vervolgens krijgt de vertegenwoordiger van Z. H. den Soesoehoenan van Soerakarta, B. K. P. A. Tjakradiningrat, het woord, die een welkomstrede in het Javaansch uitsprekt.

De VOORZITTER antwoordt, dat het bestuur van het Java-Instituut ervan overtuigd is, dat elk streven ter bevordering van de Javaansche cultuur de instemming en begunstiging van Zijn Hoogheid den Soesoehoenan van Soerakarta heeft. Het Java-Instituut is als vereeniging in dit opzicht zeer door Zijne Hoogheid verwend en de Voorzitter herhaalt dan ook gaarne nogmaals den dank van het Instituut tegenover den vertegenwoordiger.

Daarop spreekt de vertegenwoordiger van Z. H. den Sultan van Jogjakarta B. K. P. A. Adisoerja, de navolgende welkomstrede in het Javaansch uit:

॥ एतन्नाम नमो भगवते वासुदेवाय ॥

ਨਗਿ ਨਗੁ ਨਗੁ ॥

[illegible][illegible]

[illegible]

Dat Z. H. thans verhinderd is aanwezig te zijn vat het bestuur dan ook niet als een frase op. Spr. dankt voor de goede wenschen en de afvaardiging van een vertegenwoordiger en verzoekt dezen laatsten den eerbiedigen dank van het bestuur over te brengen. (*Applaus*).

Mijnheer de Voorzitter.

Deze betuiging van leedwezen, m. d. V., is in den kring van Uw Hoofdbestuur welhaast overbodig, geloof ik. Mijn lastgever behoort, evenals U, m. d. V., en enkele andere hier aanwezigen, tot den kring van personen, die tien jaar geleden gestaan hebben aan de wieg van het Java-Instituut, die met blijdschap de eerste levensteekenen hebben begroet, en zich bij voortduring hebben verheugd in zijn

Het behoort tot de verdiensten van het Instituut, dat het de algemeene en de bijzondere vraagstukken, welke het Javaansche cultuurleven raken, heeft weten te stellen, aldus de belangstelling ervoor heeft weten te stimuleeren, deze belangstelling door deskundige leiding richting heeft weten te geven, en dat het door zijn openbare behandeling van tal van onderwerpen tot uiting heeft weten te brengen wat in den breeden kring van belangstellenden leefde.

De VOORZITTER is overtuigd, dat het bestuur van het Java-Instituut nimmer tevergeefs een beroep zal doen op den Directeur van O. en E. voor steun en samenwerking. Spr. drukt zijn leedwezen uit over de verhindering van den Directeur om hier aanwezig te zijn, dankt voor de vertegenwoordiging en verzoekt dr. Drewes dien dank over te brengen.

13

De Voorzitter stelt thans aan de orde het onderwerp: OOSTERSCH LETTERKUNDIG HOOGER ONDERWIJS.

Door het Bestuur van het Java-Instituut werden aan de prae-adviseurs de volgende vragen voorgelegd:

1. Moet thans in Nederlandsch-Indië de gelegenheid worden geschapen tot academisch onderwijs in Oostersche letteren en wijsbegeerte?

2. Zoo ja, op welke wijze dient zulks te geschieden, door instelling van eene zelfstandige faculteit, of op andere wijze?

3. Op welk ideëel en op welk practisch doel dient dat onderwijs te worden gericht?

4. Welke vakken dient het met het oog daarop in de eerste plaats te omvatten?

5. Hoedanig behoort overigens dat onderwijs te worden ingericht om aan het gestelde doel te beantwoorden?

De geleverde praeadviezen en de ingediende stellingen zijn opgenomen in Djâwâ, laatste aflevering van 1929.

Thans zal allereerst in alfabetische volgorde het woord gegeven worden aan de praeadviseurs tot toelichting of nadere aanvulling van hun schriftelijk advies.

Dr. G. W. J. DREWES, praeadviseur, spreekt als volgt:

Geachte toehoorders.

Ik moet beginnen met U mijn verontschuldiging aan te bieden over het feit, dat gij niet in de gelegenheid zijt gesteld, van de beschouwingen, welke ik U op dit Congres ter overweging zal aanbieden, van te voren kennis te nemen. Verder roep ik Uwe clementie in, dat ik thans misschien iets meer tijd noodig zal hebben dan anders wellicht het geval zou zijn geweest, ook al zal ik het niet extra lang maken. En U, m. d. V., dank ik voor Uwe welwillendheid, dat gij mij toegestaan hebt van de gebruikelijke methode af te wijken en alleen stellingen in te dienen, toen de gelegenheid mij ontbrak om op tijd met mijn praeadvies klaar te zijn.

M. d. V. Mijn aanvankelijke aarzeling om op dit Congres een prae-advies uit te brengen sproot niet alleen voort uit mijn onvermogen om op den door het Congresbestuur gestelden termijn gereed te kunnen zijn. Ik had ook andere bezwaren, en een van de eerste tegenwerpingen, die ik te berde bracht, was wel deze, dat ik — ten onrechte — meende dat over het door U aan de orde gestelde onderwerp reeds door zooveel bij verschillende gelegenheden zooveel gezegd was, dat het als afgedaan kon worden beschouwd. Ook al had zich misschien nog geen *communis opinio* gevormd, zooveel scheen toch wel gezegd te kunnen worden, dat er een kamp van voorstanders en een van tegenstanders was, die niet gemakkelijk te verzoenen schenen, en die toch ook geen lust meer gevoelden nogmaals elkanders krachten te meten, nu de zaak waarom het ging in principe beslist leek. M. d. V., de komst van het publiek naar dit Congres, die aanzienlijk grooter is dan hetgeen ik tot dusverre meemaakte, bewijst dat ik ongelijk had. Het Oostersch Letterkundig Hooger Onderwijs moge dan al herhaaldelijk het onderwerp van besprekingen hebben uitgemaakt, het blijkt als vraagstuk ter behandeling nog altijd voldoende interessant, en uit dien hoofde moet ik erkennen, dat ik het een gelukkige greep acht van het Hoofdbestuur thans op dit congres ter herdenking van het tienjarig bestaan een zoo belangrijk cultureel onderwerp nogmaals aan de orde te hebben gesteld.

Ik zal U niet vermoeien met alles op te sommen, wat er tot dusverre over de noodzakelijkheid, de inrichting en te verwachten resultaten van een litteraire faculteit geschreven is. Maar tot juist begrip van datgene wat ons, menschen van het jaar 1929, scheidt van vroegere beschouwers, en tot inzicht in datgene wat ons met hen vereenigt, trots alle wisseling der omstandigheden, die het snelle Indische leven heeft teweeggebracht, moet ik toch even enkele jaren teruggaan.

De gedachte aan een Universiteit voor

Indië vindt men reeds in 1910 tot uitdrukking gebracht in de doelstelling van de Ned. Ind. Universiteits-vereeniging, welke beoogde door omzetting van de bestaande vakscholen in hoogeschole succesievelijk te komen tot een volledige Universiteit. Diametraal hiertegenover staat het waardevolle rapport van de Nederlandsche commissie van advies voor de oprichting van een Indische Universiteit, benoemd door het bestuur van het tweede Koloniale Onderwijscongres van 1919. Dit Rapport, samengesteld door den Leidschen hoogleeraar Krom, houdt zich niet bezig met onderdeelen van hooger onderwijs, die destijds reeds min of meer in het stadium van uitvoering waren gekomen, als het medisch en het juridisch vakonderwijs, gegeven aan de Stovia en de Rechtsschool, noch ook met zulke, die beter in Indië zelf beoordeeld konden worden, als de Faculteit der Wis- en Natuurkunde. De Commissie, bestaande uit de hoogleeraren Bavinck, Bruins, Hazeu, Kohnstamm, Krom en Van Vollenhoven, uit den Inspecteur van het gymasiaal onderwijs Dr. Vinkesteyn, en uit de doktoren Abdoel Rivai, Lumentut en Tehupeiory, ging recht op het doel af en bepaalde zich tot wat haars inziens de kern der zaak uitmaakte, de zgn. cultuurwetenschappelijke faculteit. De vraag naar de wenschelijkheid daarvan was voor haar geen vraag meer, aangezien zij zich op het standpunt stelde dat een Universiteit *zonder* deze faculteit vroeg of laat *tegenover* hare oorspronkelijke organisatie gedreven zou worden naar hetgeen Indië als voornaamste taak van haar zou eischen. Deze taak is, dit behoeft wel geen lang betoog, dat zij uitmaakt het middelpunt en de drijvende kracht der Indonesische cultuur. Maar hoe zal zij dit kunnen zijn als de faculteit der cultuurwetenschappen ontbreekt.

Teneinde nu de cultuurwetenschappelijke vorming aan zooveel mogelijk studenten te kunnen schenken, schetste zich de Commissie een studie-inrichting in klassieken geest. Alvorens de student tot de eigenlijke

vakstudie mocht overgaan, zou hij gedurende eenige jaren een propaedeuse moeten doormaken die hem de Indonesische cultuur zou doen kennen en in haar historische wording zou doen begrijpen. Niet alleen de aanstaande leeraren in de cultuurvakken op de middelbare scholen en de aanstaande taalambtenaren, maar ook de aanstaande rechtsgeleerden en bestuursambtenaren zouden aan deze gemeenschappelijke propaedeuse moeten deelnemen, aangezien goed begrip van den inhoud der Indische cultuur voor hen allen van evenveel belang werd geacht.

Drie jaar later, in 1924, werd de Rechts-hoogeschool opgericht, zoodat op het derde Koloniale Onderwijscongres, in April 1924 te Den Haag gehouden, bij de toenmalige beraadslagingen over het Oostersch Letterkundig Hooger Onderwijs met deze nieuwe instelling, welker totstandkoming verzekerd was, rekening moest worden gehouden, De Regeering had dus hare keuze bepaald. *Niet* de Universiteit naar klassiek-humanistischen trant zou aan Indië worden geschonken; integendeel, de bestaande vakscholen zouden naar gelang van de behoefte in vakhoogeschole worden omgezet. Het cultuurhistorisch onderricht kon wachten. Zoo zien wij dan ook het derde Koloniale Onderwijscongres zich alleen maar bezighouden met de vraag, hoe de litteraire vakken, ondergebracht bij het Rechtskundig Hooger Onderwijs, zouden kunnen uitgroeien tot een zelfstandige letterkundige faculteit. Met niet versagend optimisme zijn weer tal van praeadviseurs aan het werk gegaan om andermaal het goed recht van de cultuurhistorische en litteraire studie te bepleiten en hunne goede verwachtingen dienaangaande uit te spreken, al bood de toenmalige ongunst der omstandigheden bijzonder weinig uitzicht op spoedige verwereelijking van hunne idealen. De eenige scepticus echter onder de inleiders, Professor Krom, opsteller van het zooeven door mij besproken rapport van 1921, heeft zijn prae-advies genoemd een motiveering van zijn onvermogen om te spreken over een

uitgroeimogelijkheid die hij *niet* zag. Ik geloof dat hij het bij het rechte eind heeft gehad. Het onderwijs in de Indologische vakken aan de Rechtshoogeschool kon uiteraard niet anders beoogen dan het bijbrengen van zooveel kennis als de gemiddelde jurist in de Indische maatschappij noodig heeft, en had zich dus in de eerste plaats te oriënteren op de praktijk. Hoe dus deze opleiding, die aan vrij enge beperkingen gebonden was, de kiem voor een litteraire faculteit in zich kon dragen, valt niet gemakkelijk in te zien. Zij was gedoemd om, zooals Professor Huizinga het uitdrukt, te blijven een van de schrale plantjes van cultuurwetenschap, kwijnend onder de schaduw der toegepaste vakstudie.

Sinds 1924 is echter de situatie nogmaals gewijzigd door de instelling van de Oostersch-klassieke afdeling der A. M. S., welke in 1926 haar beslag kreeg. De propaedeuse, welke men in 1921 aan de Universiteit wilde verschaffen, werd overgebracht naar de middelbare school, evenals ook in Nederland en elders vroeger met het „studium generale” is geschied.

In het luttele tiental jaren, die sinds het tweede Koloniale Onderwijscongres verlopen is, heeft de situatie zich dus grondig gewijzigd. Wij kunnen niet meer met een schoone lei beginnen, zooals men dat destijds wilde. De commissie van 1919 beoogde voornamelijk de competente opleiding van 4 categorieën van personen, taalleeraren, leeraren in de cultuurwetenschappen, rechterlijke ambtenaren en ambtenaren van het Inlandsch Bestuur.

Voor de Inlandsche B.B.-ambtenaren wordt van vele zijden geroepen om hoogeschool-onderricht; ook de Heer Soejono bepleit dat in zijn praeadvies voor dit congres, en op den duur zal het er zeker van moeten komen. Misschien zal het mogelijk zijn om, met gelijktijdige opheffing van de Bestuursschool een hogere opleiding voor het Inlandsch B.B. in het leven te roepen aan een vereenigde faculteit van rechten en letteren, in den zelfden trant

als de opleiding voor het Europeesch B. B. aan de Leidsche Universiteit. Maar dan moet er toch eerst een litteraire faculteit in het aanzijn zijn geroepen, zoodat diegenen, die voor een hogere opleiding van het Inlandsch B. B. geporteerd zijn, de oprichting van een litteraire faculteit niet anders dan toejuichen kunnen.

Voor de a. s. rechtelijke ambtenaren, de derde groep van het plan van 1919, is reeds gezorgd door de instelling van de Rechtshoogeschool. Zoodat dus alleen de twee eerste categorieën, de taalleeraren en de leeraren in de cultuurhistorische vakken, hier te lande nog steeds geen hogere opleiding kunnen krijgen. Nu zou men kunnen tegenwerpen, dat natuurlijk bij een volledig geoutilleerde hoogeronderwijsinstelling ook behoort de hogere opleiding van de door mij zooeven genoemde personen, maar dat in dit geval toch de praealabele kwestie moet zijn, of de behoefte wel zoodanig is, dat deze hogere opleiding verantwoord mag heeten, en of in de bestaande behoefte niet van elders kan worden voorzien. De laatste vraag kan m.i. niet anders dan absoluut ontkennend worden beantwoord. Het aantal taalambtenaren, dat jaarlijks door de Leidsche Hoogeschool wordt afgeleverd, is zoo gering, dat telkenmale weer de hevigste gevechten moeten worden geleverd voor men zich in het gelukkig bezit van zulk een zeldzaam exemplaar mag verheugen. De ter aanvulling van het tekort in het leven geroepen middelbare opleiding in de inheemsche talen heeft, naar ik meen, evenmin bevredigende resultaten opgeleverd. Daartegenover staat dat de praktijk dringend vraagt om taalleeraren, zooals door den Directeur van Onderwijs in de jongste Volksraadszitting met nadruk is verklaard, en wel omdat met de voortgaande verwestersching van onderwijs en maatschappij de kennis der inheemsche talen meer en meer het kind van de rekening wordt. Ik heb thans niet de gelegenheid om over dit punt hier breedvoerig uit te weiden. Voor elkeen echter, die in de

gelegenheid is zich hierover een oordeel te kunnen vormen, is het opvallend, hoe het taalbederf welig voorttiert, zelfs al laat men een ruime marge aan modernismen en neologismen. Het gevolg hiervan is het ernstige verschijnsel van toenemende ont-democratisering van de taal der ontwikkelden, die ten slotte op volkomen onverstaanbaarheid voor anderen moet uitloopen. De kloof die hier gaapt, is wijder dan men denkt. Eenerzijds ziet men een star vasthouden aan het oude, door de traditie geheiligde en onaantastbaar geachte, anderzijds dikwijls een volslagen ontbreken van het besef dat er hier iets te verliezen valt.

Men ziet niet in, dat het verliezen van het begrip voor de eigen taal tevens beteekent het verliezen van den sleutel tot het eigene, door voorgaande geslachten opgebouwde cultuurbezit. Niet gering is het aantal dergenen, die het zelfs een *gelukkig* verschijnsel vinden, dat de weg naar het eigene in verleden en heden meer en meer geblokkeerd schijnt te raken, en die in het veld winnen van wat men dan „werkelijkheidszin” noemt, een verblijdend teeken des tijds zien. De Commissie van 1919 achtte zich verzekerd van de medewerking en de sympathie van een groote groep der intellectuele Indonesiers, die zich bij de voorgenomen ontwikkeling der vakscholen wantrouwend afzijdig zouden houden. Doch in 1929 is het, blijkens het praeadvies van den Heer Soejana, noodig zich te verweren zelfs tegen inheemsche vrienden, die, zonder de omstandigheden eerst onder de oogen te zien, de vraag hebben opgeworpen of niet een landbouwhoogeschool de voorkeur verdient boven een letterkundige faculteit, en die dus blijkbaar zijn aangestoken door de populair-Westersche overschatting van de zgn. exacte wetenschappen, die hier in Indië nog veel sterker is dan in Europa. Geboeid door al datgene wat in de eigen cultuur ontbreekt, zijn zij geneigd daaraan een onevenredig groote beteekenis te hechten, omdat het tegenwicht der materieele

cultuur, dat voor het evenwicht zorgen moet, zich aan hun aandacht onttrekt. Aan den anderen kant zijn er ook, die, na de materieele cultuur van het Westen aanschouwd te hebben, zich vol afschuw daarvan afwenden om op een door hen gehandhaafde geestelijke superioriteit van het Oosten terug te vallen. Beide groepen hebben door hun eenzijdigheid ongelijk. Het ethische, maar pessimistische denkleven van het oude Oosten is niet meer voor dezen tijd, maar evenmin dient men nieuwe cultuurimpulsen te ontleenen aan ideeën die in het land van hun oorsprong, Europa, reeds als „verbruikt” zijn onderkend. Onze huidige Europeesche cultuur gaat geestelijk terug op de laatste groote filosofische beweging die Europa heeft gekend, de *Aufklaerung* der achttiende eeuw, die via het rationalisme geleid heeft tot den grooten opbloei der natuurwetenschappen, welke het moderne heden mogelijk heeft gemaakt. Doch terwijl de *Aufklaerung* zich de geestelijke en zedelijke volmaking des menschen als cultuurideaal stelt, richt het moderne leven den mensch geestelijk te gronde, door den staat van *misologie* (om met Kant te spreken), de haat aan de Rede, die zoover gaat, dat men niet alleen de kunst, maar ook de wetenschappen als een luxe van het verstand is gaan beschouwen. Niet voor niet wordt er van verschillende zijden in Europa tegen de toenemende ontgeestelijking der cultuur gewaarschuwd. Laat men hier dan ook niet het kind met het badwater weggooien en vanwege de maatschappelijke onvruchtbaarheid van het oude Oostersche denken zich, zooals men dat dan noemt, stellen op den vasten bodem der feiten. Op die wijze bouwt men zich een toekomst zonder plan of fundament, en schept een oppervlakkige en materieele civilisatie, in wezen een cultuur zonder ziel.

Men zal vragen: wat heeft dit nu alles te maken met de instelling van een litteraire faculteit? Ik zou zeggen: dat verband ligt niet zoo ver. In zijn beschouwing van het Indisch Hooger Onderwijs in het alge-

meen, opgenomen in den bundel praeadviezen van het Kol. Onderwijscongres van 1924, zegt Professor Schepper o.m. het volgende: „Een harmonisch ingerichte faculteit der letteren en wijsbegeerte, waar bij de studie geconcentreerd doch de belangstelling gericht wordt op wetenschap, wijsbegeerte en kunst, zonder dat diepere beschouwing van den godsdienst ontbreekt, zal de studenten (ook der rechts- en medische faculteit) eenigszins vrijwaren tegen den kwaden intellectualistischen greep, die, onder den schijn van groote geleerdheid, het Onderwijs wezenlijk omlaagtrekt. *Geestesbeschaving, zelfbezinning, zelfkennis* — deze „opvoeding van den geest” moet de Universiteit haar discipelen geven, veel meer dan bergen vakgeleerdheid, die den geest overstelpen en verstikken, in plaats van hem tot zichzelf te brengen en zichzelf te laten worden. Zoodra men van geleerdheid en kennisvermeerdering het eigenlijke doel der studie maakt, verliest het denken zijn innerlijke waarde van zelfbezinning en zelftucht, waardoor het weten zijn grond kwijt raakt en tot schijnweten wordt.”

In dit uitvoerig citaat, dat ik in zijn geheel heb voorgelezen omdat het mij zoo belangrijk voorkwam, wordt de algemeene waarde van het litterair en wijsgeerig Hooger Onderwijs duidelijk gepreciseerd. Naast zijn bijzondere taak als opleidingsgelegenheid tot diverse maatschappelijke betrekkingen en als leidend orgaan van litteraire en historische vakwetenschap heeft het nog deze functie, dat het in niet geringe mate bijdraagt tot het aanbrengen van de geestelijke sfeer, welke de geheele studie op hoogere plan brengt. Vandaar dan ook dat het zeer wenschelijk moet worden geacht, om met de instelling der letterkundige faculteit tevens de Universiteit van Batavia te stichten. Welke organisatorische moeilijkheden zich hier zouden kunnen voordoen, en hoe deze te onder-
vangen, kan ons hier onverschillig zijn. Het ontwerpen van een doeltreffende organisatie, die ook administratieve voor-

deelen biedt, kan men met gerust hart overlaten aan wien zulks aangaat. Ik heb hier alleen willen betoogen, dat het Hooger Onderwijs in zijn geheel met een vereeniging der bestaande inrichtingen tot eene universiteit gediend is, en dat zij aan het cultureele peil der studenten ten goede zal komen.

Een van de vraagstukken waaraan men in het algemeen veel gewicht hecht bij de beschouwing van het onderwerp, dat ons hier bezig houdt, is ook de verhouding tusschen het nationale en het internationale in de cultuur. Het wil mij voorkomen, dat men eenerzijds te groote opbloei van het nationale, en tengevolge daarvan een zekere verenging van gezichtsveld heeft gevreesd, terwijl anderzijds men zich zal moeten hoeden voor onjuiste verwachtingen. Een van de beelden, die Albert Schweitzer, de bekende Duitsche theoloog, filosoof, medicus en Bachkenner, gebruikt in zijn cultuurfilosofische beschouwingen, is dit, dat de ondiepten welke de cultuurstroomingen onder de oppervlakte scheiden, alleen bij laag peil bloot plegen te komen. Ik vraag mij dan ook, of de gevaren die hier geducht worden, niet veel *geringer* zullen worden, wanneer aan een wetenschappelijke inrichting als de nu besproken faculteit zal worden, naar beproefde methode eveneens de Oostersche cultuurgeschiedenis zal kunnen worden behandeld. Het leeren werken naar de gedegen onderzoekingswijze der Europeesche wetenschap zal aanvankelijk misschien het gevoel wekken, louter verliesposten op te leveren. Het behoeft geen betoog, dat dit schijnbare verlies inderdaad niet anders is dan winst. Winst voor het recht verstaan van de eigen cultuur in zijn wezen en wording, winst ook als vergemakkelijking de inpassing in het internationale cultuur- en denkleven, waarin dezelfde normen gelden, die dan ook voor de beschouwing der eigen cultuur zullen zijn gewonnen. Eerst dan zal er sprake kunnen zijn van cultuurbevordering en zal verstarring kunnen worden vermeden. Daar-

toe is ook noodig een eng contact met het leven. Er moeten geen onbruikbare kamergeleerden worden gevormd, doch het streven moet erop gericht zijn een nieuwe generatie van cultureele voormannen te kweken, die elk op zijn gebied en in zijn kring nieuw zal moeten opbouwen, waar het oude voorbij is, doch niet werd vervangen.

Dit lijkt alles misschien heel theoretisch en vaag, doch het is dat niet. Wanneer ik mij beperk tot het terrein dat mij het meest vertrouwd is, dat van de literatuur, dan word ik daar haast elken dag opnieuw gesteld voor de behoeften van den nieuwen tijd. In de Javaansche literatuur heeft zich door de eeuwenlange heerschappij van het kosmisch levens- en eenheidsgevoel over den Javaanschen geest een hoogst verfijnde poëzie ontwikkeld, welke door vorm en inhoud niet zoozeer zich toelegt op het klare uitbeelden van bepaalde onderwerpen, doch meer door een gansche reeks van variaties op hetzelfde thema een bepaalde stemming tracht te suggereeren. Deze eigenaardige stijl, die zoowel door het aantal van de daarin geschreven werken als door de waardeering die zij ondervindt, de belangrijkste praestatie van de Javaansche literatuur moet worden genoemd, beantwoordt aan vele eischen, die men stellen kan, doch zij heeft een groote schaduwzijde, en wel deze dat zij bij voortduring de totstandkoming van een Javaanschen prozastijl tegenhoudt. Terwijl mij toch uit de praktijk bekend is, dat daaraan een ongemeen groote behoefte bestaat. Onze tijd immers heeft behoefte aan een klaren, preciesen, recht op het doel afgaanden schrijftrant. De oude wijze van langzame en subtiële benadering van zijn onderwerp wekt niet die heldere voorstellingen, welke het moderne leven eischt. De prozastijl behoeft natuurlijk de poëzie niet te verdringen, maar er moet toch wel een zoodanige afbakening van terrein komen, dat men zich niet meer zet tot poëtische bewerkingen van wetten en verordeningen, zooals meer-malen is gebeurd.

Wanneer men den eisch van een nieuwen stijl aan de komende generatie van litteratoren mag en moet stellen, dan is het duidelijk, dat het onderwijs zich niet alleen mag bezighouden met de litteratuurproducten van het verleden, maar dat het ook, en zeker niet in de laatste plaats de levende taal tot object zal moeten hebben. Hier ligt, geloof ik, het groote verschilpunt met de Leidsche opleiding in de taal- en letterkunde van den Oostindischen archipel. Aangezien in Leiden het contact met de levende taal bij de studenten te eenenmale ontbreekt, valt vanzelf het accent op het verleden, op het klassieke, zoodat men al gauw geneigd is uitsluitend het Oudjavaansch te gaan beoefenen en zich van het moderne Javaansch vooralsnog weinig aan te trekken. Het behoeft geen betoog, dat dit aan een faculteit in het land zelf nooit en te nimmer zal mogen gebeuren. Evenals voor de moderne talen in Holland geschiedt, zal de eisch van practische vaardigheid in het mondeling en schriftelijk gebruik der taal gesteld moeten worden. Doch niet alleen zal het accent hier anders moeten vallen dan in Holland, ook de combinatie van studievakken bij de examens zal niet geheel en al dezelfde mogen zijn. Het gevaar van al te groote specialiseering bij een doorgevoerde differentiatie als in Leiden voor het doctoraalexamen mogelijk is, is volstrekt niet denkbeeldig. Het is echter allerm minst een onredelijke eisch, van de studenten te vergen, dat zij twee der belangrijkste talen, men mag wel zeggen: de twee belangrijkste talen van Indonesië, onder de knie hebben. Al naar gelang den voorkeur van den candidaat kan dan het zwaartepunt liggen in het Javaansch of in het Maleisch. De opleiding, zooals ik mij die voorstel, komt dus hierop neer, dat men *vóór* het candidaatsexamen zich bezighoudt met de hoofdtalen van de twee culturen, die zich in den Archipel in het verleden hebben doen gelden, nl. het Sanskrit en het Arabisch en dat men tevens naast en door middel van die twee talen ook de cultuurgeschiedenis van Voor-Indië

en van de Mohammedaansche wereld bestudeert. Ter oriëntteering en ter vergemakkelijking van den aanpak van deze twee talen van geheel andere structuur dan de Indonesische zou het zeer gewenscht zijn, ook een encyclopaedisch overzicht der taalwetenschap op het program te zetten, waarop dan na het cand.-examen met het onderwijs in de taalvergelijking kan worden voortgebouwd. Na het candidaatsexamen worden dan verder de Javaansche en Maleische talen onderwezen, en de taalvergelijking van de Indonesische taalgroep, terwijl verplichte en onverplichte bijvakken als ethnografie, geschiedenis en archaeologie al naar gelang van het gekozen hoofdvak zullen moeten worden beoefend.

Ook zal een aparte richting voor de geschiedenisstudie moeten worden geschapen, zoodat het mogelijk wordt zich daaraan van den aanvang af te wijden. Een taalkundige propaedeuse is in verband met de veeltaligheid der geschiedbronnen in dit land daarbij een eisch der praktijk.

Ten slotte zal moeten worden overwogen, of ook niet het Nederlandsch en de Nederlandsche beschavingsgeschiedenis als vakken zullen worden opgebracht, niet alleen om zichzelf, maar ook als inleiding tot de kennis van het West-Europeesch cultuurleven, waarvan het Nederlandsche een onderdeel is. De weg naar het Westen zal uiteraard nog langen tijd via het Nederlandsch loopen, en aldus zal men dan op ongezochte wijze ook langs een anderen weg dan die der wetenschappelijke methode, welke men overneemt, met het Westen in contact komen.

In mijn laatste stelling heb ik ten slotte nog een desideratum opgenomen, welks vervulling het onderwijs, de wetenschap en de bekendheid der Indonesische Studiën ten goede zal komen. Ik bedoel de instelling van een behoorlijk geoutilleerd fonetisch laboratorium. Professor Uhlenbeck, de grootmeester der Nederlandsche linguïsten, zeide in zijn openingsrede van het internationale linguïstencongres, dat in in het jaar 1928 te Den Haag werd gehou-

den, dat gezonde taalstudie ondenkbaar is zonder weloverwogen fonetisch transcriptiesysteem. Vastlegging der tallooze Indonesische dialecten en talen op deze wijze is alleen mogelijk langs den experimenteelen weg van het fonetisch laboratorium. In Parijs en in Hamburg heeft men dit reeds lang ingezien, en ik behoef hen, die eenige jaren geleden het Congres van het Oostersch Genootschap in Leiden bijwoonden, slechts te herinneren aan de allerinteressantste proeven van dialectopnamen, gemaakt in de Duitsche krijgsgevangenen-kampen, om het belang van zulk een laboratorium voor het onderwijs boven twijfel te stellen.

Wanneer men dan tevens het algemeen aangenomen fonetisch transcriptiesysteem adopteert, zal er eindelijk eens een einde komen aan de verwarring die op dit gebied bestaat, en die voor de buitenlandsche wetenschap het dikwijls haast onmogelijk maakt, een spoedig overzicht over de algemeene situatie te krijgen. Het behoeft geen betoog, dat zulks aan den wetenschappelijken naam van de Universiteit en zijn medewerkers, laat ons hopen dat het er velen zullen zijn, ook van Indonesischen bloede, ten goede zal komen.

M. d. V. Ik ben aan het einde van mijn inleiding gekomen. Laat ik dan besluiten met de hoop uit te spreken, dat de belangstelling en de sympathie voor eene faculteit der letteren, zoo overtuigend op dit congres gebleken, alom zoo groot zullen mogen worden, dat de instelling daarvan onafwijsbaar is. (*Applaus*)

Dr. S. J. ESSER, praeadviseur.

M. d. V., D. en H.!

De Litteraire Faculteit die wij aan de Regeering vragen (want het staat, na al wat over deze zaak gezegd en geschreven is, wel vast dat het Java-Instituut van haar noodzakelijkheid overtuigd is), die Litt. Fac. dan, die wij allen als hartewensch koesteren, is (zoo luidt de grondgedachte van het praeadvies dat ik de eer had voor U te schrijven) een belang van *alle* groepen

die te zamen de bevolking van Ned.-Indië uitmaken. Voor den Chinees hier te lande, in wien het millenniën oude cultuurbloed spreekt wanneer hij voelt dat hij den band met de bron van zijn beschaving niet mag loslaten, maar tevens zijn eigen Indisch-Chineeschen aard behoort te cultiveeren, te bestudeeren en te realiseeren, voor den Javaan, die zijn schoone moedertaal en litteratuur ten prooi dreigt te zien worden aan een verval dat in den modernen tijd met zijn intensieven vreemden invloed schier niet te stuiten schijnt, voor den Austronesiër van welk beschavingspeil ook, wiens taal, cultuur en volksaard aan dezelfde of soortgelijke creoliseerende invloeden blootstaan, voor den Nederlander, die zijn nationale eer op het spel ziet en die, door beoefening van de cultuurwetenschappen van den Pacific, eenerzijds de hem toekomende plaats onder de Austronesische mogendheden wil innemen en behouden en anderzijds bij wil dragen tot de vervulling van die taak der menschheid die door niemand scherper dan door den Westerling wordt gevoeld, nl. om op aarde te ontginnen en te doorvorschen wat er maar te ontginnen en te doorvorschen valt, en op deze wijze zijn drang tot zelf-realisatie volgen, voor hen allen is een geesteswetenschappelijk centrum een vitaal belang. Wanneer er één ding is dat met onloochenbare duidelijkheid naar voren springt uit het vele dat ten gunste van zulk een centrum is aangevoerd, dan is het wel dit dat de cultureele belangen waarom 't hier gaat, en die door niets beter behartigd schijnen te kunnen worden dan juist door een Litteraire Faculteit, die zijn van geheel Ned.-Indië. Dit is een eerste, zeer belangrijk punt. In het verband van het ideële doel dat wij ons stellen zwijgt alle politiek, behalve alleen die werkelijk vaderlandsche, die waarlijk nationale, die zich het heil, den bloei en de grootheid van Nederlandsch-Indië ten doel stelt. Ieder beschaafd bewoner van dit land, hetzij in- of uitlander, kan en moet voor dit ideële doel voelen, met uitzondering alleen van hen misschien die Indië als

een noodzakelijk kwaad beschouwen en (tenzij dan om gezondheidsredenen) dag in dag uit slechts verlangen naar het oogenblik waarop zij, met een diepen zucht van verlichting, deze gewesten den rug kunnen toekeeren, om er nooit, maar dan ook nooit terug te komen. Maar met uitzondering van hen die in Indië nimmer een tweede vaderland kunnen zien is er niemand in dit land of een geestes-wetenschappelijk centrum met zijn organen kan ook voor hem een cultureel ideaal vertegenwoordigen, ja in een behoefte voorzien, want onze vraag is zeker niet gericht op een luxe-object, zij is veeleer geboren uit een noodtoestand. Wij zien geestelijke waarden van den meest uiteenlopenden aard in gevaar die ons dierbaar zijn als ons eigen leven. Want die geestelijke waarden zijn maar niet iets dat ver van ons af in de ruimte zweeft en waar wij ons naar ons believen al of niet aan gelegen kunnen laten liggen: verwaarloozen wij ze dan daalt onafwijsbaar ons peil. De cultuur maakt van den mensch een essentieel onderdeel uit: *wij bezitten de cultuur niet maar wij zijn haar*, en wanneer daartegen wordt ingebracht dat eerst opvoeding en onderwijs haar ons eigen maken dan zegt dat niet meer dan dat ons vleesch en bloed is opgebouwd uit de melk en het brood, de rijst en de visch die wij tot ons hebben genomen. Daarom kan er ook geen sprake zijn van een „science pour la science”-standpunt. Alleen de beschouwing van de maatschappij als een organisme is in overeenstemming met de moderne opvattingen. Alles hangt samen met alles. De Litteraire Faculteit mag niet alleen iets zijn voor een élite, voor een kleinen kring van intellectueelen, maar moet met al haar vezelen geworteld liggen in het leven des volks.

Het ideaal dat ik U in mijn praeadvies voor oogen stelde is zonder twijfel schoon: een intensief Austronesisch cultuurleven, met Ned.-Indië aan de spits, door Ned.-Indische energie tot bloei gebracht. Zal van dit ideaal in de practijk iets terechtkomen? Daarop bestaat zeker goede kans,

maar (en dit is het tweede punt waarop ik den vollen nadruk wilde leggen) *alleen wanneer allen medewerken*. Uit het tevoren gezegde vloeit onmiddellijk voort dat niets bereikt zal worden tenzij door onze eigen inspanning. Onze taak is enorm, en ijdele zelfoverschatting kan ons evenmin baten als voorbarig victorie-geroep. Wij vragen van de Regeering geen geschenk maar een *werkgelegenheid*, waar wij onze talenten en vermogens tot volle ontplooiing kunnen brengen en er het maximum effect aan ontleenen dat bereikbaar is. Wetenschap en cultuur zijn *ideële* goederen der menscheit, wat onder andere zeggen wil dat zij in minstens even sterke mate een *plicht* zijn als een *bezit*. Niet van obstructieven of zelfs destructieven maarl alleen van constructieven arbeid, waarbij het op karakter zeker evenveel aankomt als op talent, niet van onvruchtbare fantasieën, maar van reële, dikwijls ongetwijfeld maar al te voelbare inspanning, niet van wederzijdsche bekamping en verdachtmaking, maar alleen van samenwerking die tot iets groots kan leiden, is heil te verwachten. Geen land kan tot bloei komen dat zijn geestesleven verwaarloost of als een soort toegift op materiele goederen behandelt; maar even waar is 't dat in dit opzicht zonder morele basis geen blijvend succes te boeken zal zijn. Wij willen iets groots en goeds tot stand brengen; laten wij ons dan ook op een groot en goed standpunt stellen en de beperktheid onzer krachten zooveel mogelijk doen compenseeren door de onbeperktheid onzer toewijding. (*Applaus*).

De Heer Mr. HADI, praeadviseur.

Mijnheer de Voorzitter, Dames en Heeren!

Na hetgeen op zoo voortreffelijke wijze door de andere praeadviseurs over het onderwerp van dezen dag, zoowel in hun praeadviezen, als in hun daarop zooeven gegeven nadere toelichtingen naar voren is gebracht, kan ik zeer kort zijn en dat doe ik des te liever, waar zij allen het erover

eens zijn, dat de oprichting van een litteraire faculteit hier te lande wenschelijk en mogelijk is. Trouwens daaraan kan m.i. niet getwijfeld worden en van den aanvang af ging ik dan ook van de veronderstelling uit, dat de oprichting van bedoelde faculteit een uitgemaakte zaak is.

Mijnheer de Voorzitter! Ik zal nu alleen een paar der in mijn praeadvies aangeroerde punten kortelijk onderstrepen. In dat praeadvies heb ik getracht aan te geven aan welke voorwaarden de op te richten hoogeschool, binnen het raam der mogelijkheden, zal hebben te beantwoorden om een Indonesische litteraire faculteit te zijn.

In de eerste plaats heb ik op drie stroomingen in onze maatschappij gewezen, nl., 1e op het moderniseeringsproces, 2e op het streven om het saamhoorighedsgevoel te versterken en 3e op het verlangen om zelfwerkzaam te zijn, om te doen uitkomen welke geest de op te richten faculteit moet doordringen.

Onder de bewust geworden Indonesiërs — met hen vooral dient rekening te worden gehouden, want de anderen hebben nog geen eigen meening — onder de bewust geworden Indonesiërs dan zijn de drie genoemde stroomingen zoo algemeen en zoo sterk, dat het niet realiseeren van een daarvan een disharmonie zou teweegbrengen met den onmiskenbaren tijdgeest.

Voorts heb ik, Mijnheer de Voorzitter, om duidelijk de plaats der op te richten faculteit te doen uitkomen, de studie aan die hoogeschool, voorzoover de Indonesische taal- en letterkunde betreft, de pendant genoemd niet van de overeenkomstige studie in de Indonesische letteren in Nederland, maar van de studie in de Nederlandsche taal- en letterkunde. Daarmede wordt natuurlijk niet bedoeld, dat de studie in de Indonesische taal- en letterkunde aan de Indonesische litteraire faculteit reeds uit dien hoofde persé andere vakken moet omvatten dan de studie in de Indonesische letteren in Nederland; maar wel, dat van den aanvang af moet worden vooropgesteld, dat de studie in de Indonesische letteren

aan de hoogeschool hier te lande moet worden begrepen als de studie in eigen taal- en letterkunde, met al de consequenties van dien.

Dit moet scherp in het oog worden gehouden wil men voorkomen, dat de te openen hoogeschool in plaats van een *Indonesische* litteraire faculteit, een Oostersch letterkundige Hoogeschool in *Indonesië* zal worden. Een instelling als de laatstbedoelde heeft men reeds in Nederland; wat wij hopen te krijgen is een Indonesische litteraire faculteit. Als een zeer voornaam middel daartoe moet worden beschouwd de beschikking over een voldoende aantal h.t.l. wetenschappelijk opgeleide inheemsche docenten. Dit onderdeel van het vraagstuk beveel ik warm aan bij de betrokken autoriteiten.

Mijnheer de Voorzitter! Met voordacht heb ik mij verre gehouden van een bespreking van onderwijstechnische of detailpunten en heb ik mij bepaald tot het aanduiden van een paar hoofdlijnen en beginselen. Dit lijkt mij niet overbodig om te voorkomen, dat onze taal in het onderwijsstelsel h. t. l. practisch gesproken de plaats inneemt van een vreemde taal. Dat dit gevaar, althans voor het middelbaar onderwijs, niet denkbeeldig is, heb ik in mijn praeadvies aangetoond. Ik hoop dat mijn opmerkingen ertoe mogen medewerken, dat onze taal in het onderwijsstelsel h.t.l. de plaats krije, die haar toekomt. Ik heb gezegd. (*Applaus*)

Pastoor L. VAN RIJCKEVORSEL,
praeadviseur.

M. d. V. Ik heb in mijn praeadvies het idealistisch standpunt ingenomen, dat letterkundig hooger onderwijs de impuls kan geven tot een herbloeï der letteren en daardoor tot een hooger geestesleven voor de betrokken volkeren. Ik heb daarbij den nadruk gelegd op de harmonische ontwikkeling van het geheele volk door en in zijn leiders, bij welke leiders, als groep geno-

men, letterkundig gevormden niet mogen ontbreken; ten slotte wilde ik doen uitkomen, dat de letterkundige faculteit een bijzondere roeping heeft ten opzichte van alle andere wetenschappen, namelijk zoo spoedig mogelijk de inheemsche talen vaardig te maken, de dragers te worden van de wetenschap hier te lande. Iedereen voelt, dat het hier gaat om een veel hooger belang, dan hetwelk tot nu toe bij het oprichten van hoogescholen op het spel stond. De nu hier bestaande hoogescholen zijn eigenlijk niets anders dan hoogere vakscholen. Zelfs in Nederland heeft men zich niet vrij kunnen maken van den nadeeligen invloed van het model der Duitsche *Hochschule*. En terwijl in vroeger tijd hoogeschool synoniem was met universiteit, bestaan bij ons thans een groote groep hoogescholen, die in tegenstelling met de veel hooger staande universiteiten, geheel los en geïsoleerd zijn van het universiteitverband.

De hoogeschool volgens het Duitsche model is een instituut van wetenschappelijk onderzoek op de eerste plaats. Misschien zal iemand zeggen, dat wanneer wij bij onze Indische studenten kunnen bereiken, dat zij onder leiding van hun docenten tot zelfstandig onderzoek komen, wij al een heel eind op den goeden weg zijn. Ik wil dit niet ontkennen, doch meen ook dat de weg niet alleen nog veel verder gaat, maar zelfs, zoo aangegeven, gedeeltelijk in verkeerde richting kan loopen. Een universiteit is op de eerste plaats een opvoedingsinstituut. De studenten zijn studenten, niet, althans niet op de eerste plaats, onderzoekers. Er zijn andere instituten en genootschappen, er zijn laboratoria en proefstations, die het wetenschappelijk onderzoek tot doel hebben niet de vorming van studenten. Ook gaan de zeer uiteenlopende begaafdheden van leeraar en onderzoeker lang niet altijd samen.

Het verschil tusschen hoogeschool in den modernen zin en universiteit is dus wel bijzonder groot en wie de beteekenis van de universiteit als opvoedingsinstituut be-

grijpt, zal hier terdege rekening mede moeten houden.

Er is dan ook in Europa reeds een duidelijke kentering te bespeuren omtrent de te kiezen richting bij het heele onderwijs. Bekend is de klacht van een der meest gevierde denkers in het tegenwoordige Duitschland, Wilhelm Dibelius: „De Pruisische schoolmeester. vooral, de schoolmeester aan het gymnasium en de universiteit heeft den wereldoorlog verloren, omdat hij er niet in geslaagd is, de politieke eigenschappen, die voor een wereldvolk noodig zijn, aan het geslacht van na 1870 bij te brengen.”

Merkwaardig o. a. is ook het onderzoek van een Belgisch geestelijke, P. de Cleyn, leider van het bekend Institut St. Ignace, een hogere handelsschool te Antwerpen, waar de élite dier stad school gaat. Deze maakte een studiereis door Canada en de Vereenigde Staten en moest op tal van plaatsen de klacht hooren: Amerika mist een voldoende aantal leiders. Het gebrek aan „*mental power*” bij zoovelen, die verantwoordelijke posten bekleeden is de bron van groote ellende en teleurstelling. En nog meer opmerkswaard is hetgeen hij er aan toevoegt, namelijk dat op de vraag die hij bij zijn bezoek aan allerlei financieele en handelsinstellingen, scholen en universiteiten telkens stelde: „welke training, welk studiesysteem bereidt het beste voor tot de „*big business*?”, overal op één uitzondering na tot antwoord kreeg: Die der *classical schools*”.

In België heeft men zelfs het voorstel ingediend, op de Normaalscholen de klassieken in te voeren. In Italië, Frankrijk, Spanje is de hervorming van het middelbaar onderwijs geheel in humanistischen geest uitgevallen. Het is natuurlijk niet mijn bedoeling hier op deze plaats en in dit verband een lans te breken voor de invoering der humaniora aan onze Indische universiteit; ik wil alleen maar zeggen, dat de teekenen des tijds wijzen op een terugkeer van de *realistische* richting bij het onderwijs.

Nog voor een ander punt vraag ik even uw aandacht. In de beantwoording van vraag II gaf ik den wensch te kennen, dat de te creëren faculteit zou geschoeid zijn op de faculteit der letteren en wijsbegeerte aan onze universiteiten in Nederland, maar niet speciaal op het onderwijs in Oostersche letteren. Hiermede wil ik te kennen geven, dat de *levende* Indonesische talen en literatuur het hoofddoel moeten zijn.

Daardoor worden twee uitersten voorkomen, vooreerst een te zeer Westersch georiënteerd onderwijs; dit is duidelijk; vervolgens ook, dat een al te ruime plaats wordt ingeruimd aan de Oostersche klassieke talen. Een letterkundige, die zich in dezen tijd geheel zou scholen op de literatuur der ouden doet, ongeveer hetzelfde als een architect, die moderne gebouwen wil oprichten in tjandi-stijl. Ik heb groot respect voor de traditie, doch meen, dat hier al te veel schakels met de oude tijden verbroken zijn, om nog te spreken van een levende *Hindoe-Javaansche* traditie.

Dit is ongetwijfeld een moeilijkheid bij het kiezen van het studie-objekt van het vak litteratuur. Immers al neemt men het hendaagsche literatuur-tijdperk heel ruim, nl. van af den tijd van Sultan Agoeng, dan nog is de keuze erg beperkt en heel bijzonder voor de contemporaine litteratuur in den eigenlijken zijn.

Hieruit volgt dat de studie der levende gesproken taal een veel belangrijker plaats zal moeten innemen, dan aan andere faculteiten in de letteren het geval is.

In verband daarmee blijkt nogmaals de noodzakelijkheid van het opbrengen van de litteratuur eener Westersche taal op het leerprogram. Voorzover mijn ondervinding gaat kan het kennisnemen van hoogstaande Nederlandsche litteratuurproducten een grooten stimuleerenden invloed hebben op de beoefening van het Javaansch; daarnaast kan deze studie grooten invloed oefenen op de vorming van smaak, gevoel en verbeelding, welke elementen zoo onmisbaar zijn voor het tot stand komen van een herleefden litteratuur-bloei. (*Applaus*).

R. A. A. SOEJANA, praeadviseur.

M. d. V. Het lijkt mij het best mij te bepalen tot enkele hoofdpunten van mijn praeadvies.

In de eerste plaats de wenschelijkheid, ja de noodzakelijkheid om de Indonesische talen te doen beantwoorden aan de eischen van den modernen tijd en in verband hiermede de taak, die een letterkundige faculteit daarbij zal kunnen vervullen.

Een taal, die gesproken wordt door een volk, dat in maatschappelijk, economisch, geestelijk en politiek opzicht een hoogen trap van beschaving wenscht te bereiken, moet geschikt zijn om alle gedachten te vertolken, geschikt voor het schrijven en spreken over elk onderwerp, hoe moeilijk, wetenschappelijk en technisch ook, geschikt niet alleen om onderwerpen te behandelen, die betrekking hebben op het verleden, maar ook en vooral op vraagstukken van het heden, een tijd, waarin in het bijzonder wetenschap, techniek en economie een hoogen vlucht hebben genomen.

Dat met betrekking tot dit laatste de Indonesische talen nog niet voldoende ontwikkeld en nog betrekkelijk arm zijn, behoeft niet uitvoerig te worden uiteengezet. Hoe dikwijls hoort men niet de klacht, dat het zoo lastig is b.v. wetsartikelen geheel juist in een Indonesische taal om te zetten. Hoeveel hoofdbrekens kost het niet om wetenschappelijke werken over min of meer moeilijke onderwerpen in een der Indonesische talen te vertalen. Hoeveel Nederlandsche en andere vreemde woorden en uitdrukkingen worden niet gebezigd op vergaderingen waar Maleisch of Javaansch wordt gesproken.

Zoolang die talen nog niet dat ontwikkelingspeil hebben bereikt, is het begrijpelijk dat men zijn toevlucht neemt tot een vreemde taal, in dit geval het Nederlandsch, dat in zijn technische structuur, met zijn ruime woordenschat, aan de hoogste eischen van den modernen tijd voldoet.

Men zegt terecht, dat de kennis van het Nederlandsch noodig is, omdat die de

sleutel vormt voor den toegang naar de schatkamer der producten van de Westersche cultuur, in den uitgebreidsten zin van het woord. Vandaar en terecht de groote drang naar Westersch onderwijs, naar kennis van het Nederlandsch bij een zoo groot deel van de Inheemsche bevolking.

Toch moet men wel bedenken, dat het Nederlandsch wel nooit de plaats van de Indonesische taal als volkstaal hier te lande zal kunnen innemen, nooit de taal der groote massa van een volk van meer dan 50 millioen zal kunnen worden. In de eerste plaats, omdat Javaansch en Maleisch, hoe arm ook betrekkelijk, toch reeds een zoodanigen trap hebben bereikt, dat verdringen door een vreemde taal uitgesloten mag heeten; en in de tweede plaats, omdat het Nederlandsche volk, zooal niet onmogelijk, dan toch heel moeilijk de krachten zou kunnen leveren, die de meer dan 50 millioen Indonesiërs Nederlandsch zouden kunnen leeren.

De drang naar kennis breidt zich hoe langer hoe meer uit, van de kern der intellectueelen tot de bredere lagen; voor de groote massa zal echter de eigen volkstaal de plaats van het Nederlandsch moeten innemen. Het is gewenscht, dat zoo spoedig mogelijk aan deze taalontwikkeling de beste krachten worden gewijd en hiertoe biedt een centrum van studie met daarnaast het kantoor voor de Volkslectuur en een eventueel te creëerentaalkundig bureau alle mogelijkheid.

Op zichzelf, wanneer het bepaald noodzakelijk is, is er geen bezwaar tegen, dat de eene taal wordt verdrongen door een andere en betere, maar voor het Javaansch en Maleisch bestaat de noodzakelijkheid daartoe niet en het voordeel van het gebruik van een eigen taal is, dat men langs die lijn beter op eigen cultuur kan voortbouwen zonder echter geheel en al prijs te geven den invloed van de vreemde taal en de vreemde cultuur.

Een ander punt, dat eenige toelichting behoeft is de kwestie van de wenschelijkheid van hogere opleiding der Inlandsche

bestuursambtenaren. Deze zaak is niet nieuw en reeds vroeger heb ik gelegenheid gehad daaromtrent een en ander te berde te brengen. In dezen tijd van ontvoogding, waar de positie van de Inlandsche bestuursambtenaren, vooral de regenten, hoe langer hoe meer omhoog gaat, waar zij bijna dagelijks omgang hebben met de intellectueelen uit de Nederlandsche en inheemsche groep, spreekt het vanzelf, dat het wenschelijk is, dat zij, vooral de regenten, op hetzelfde peil van ontwikkeling verkeerden als het milieu waarin zij dagelijks zich bevinden. Het is dus wenschelijk, dat de bestuursambtenaren, vooral de regenten, door een hoogere opleiding in ontwikkeling gelijk komen met de hoogere Europeesche bestuursambtenaren.

Aan de inschakeling van de nieuwe bestuursambtenaren zijn in verband met de aanspraken van de Mosviba-leerlingen bezwaren verbonden, maar ik acht het wel mogelijk de hoogere lagen van het Inlandsch bestuur te doen bezetten door academisch gevormden zonder anderen te benadeelen. Over de vraag van de bezoldiging zal ik niet uitweiden, die zal ook haar oplossing wel kunnen vinden.

De emancipatie van het Inlandsch bestuur, de positie van de hoogere Inlandsche bestuursambtenaren in het algemeen tegenover de Europeesche, is een kwestie van belang. Of met het beginsel van dualisme prijs geeft of niet, er is een drang naar gelijkwaardigheid en daarom is het wenschelijk, dat de Europeesche bestuursambtenaar in den Inlandschen bestuursambtenaar van hooger rang ook geestelijk zijn gelijke ziet. Dat dit niet zoo is, is op het oogenblik een van de redenen, waarom in sommige kringen van Europeanen niet die tegemoetkoming wordt betracht ten aanzien van de gelijkwaardigheid, die wenschelijk moet worden genoemd.

Ik verklaar dit gevoel in de eerste plaats als een gewaarwording, die de Europeesche bestuursambtenaren hebben tegenover de Inlandsche, op grond van de opvatting dat zij hen moeilijk als hun ge-

lijken in opleiding kunnen beschouwen. Dit zal echter veranderen, wanneer de opleiding voor Inlandsche bestuursambtenaren hetzelfde peil van ontwikkeling heeft bereikt als die voor het Europeesche B.B. en ook in dit verband beveel ik ten eerste de instelling eener literaire faculteit aan.

Hierna wordt eenigen tijd gepauzeerd.

Na de heropening der vergadering komen de debaters aan het woord, ieder voor hoogstens vijftien minuten.

De Heer R. T. Dr. Wediadinigrat (Dr. Radjiman) verzoekt in het Javaansch het woord te mogen voeren (*Applaus!*)

De Voorzitter, gezien de instemming van het congres heeft daartegen geen bezwaar.

De Heer Dr. RADJIMAN voert dan in het Javaansch het woord, doch gebruikt reeds in zijn eersten zin het Nederlandsche woord „aanhaling” (hetgeen hilariteit en applaus tengevolge heeft) en doorspekt zijn rede met Nederlandsche woorden.

Aan het eind van zijn rede applaudiseert het congres.

De Voorzitter verzoekt den Heer R. M. A. A. KOESOEMA OETAJA de strekking van de woorden van Dr. Radjiman in het Nederlandsch weer te geven.

R. M. A. A. KOESOEMA OETAJA is geneigd het verzoek van de hand te wijzen, omdat hij er in het geheel niet op gerekend heeft, maar om de aanwezigen genoeg te doen zal hij er toch gevolg aan geven, waarbij hij echter opmerkt, dat hij van filosofie al heel weinig op de hoogte is, zoodat het weergeven van de filosofische rede van Dr. Radjiman in alle details hem niet mogelijk zal zijn.

Na een inleidend woord, vestigde Dr. Radjiman de aandacht van het congres op stelling II van den Heer R. A. A. Soejana. Den eersten zin daarvan:

„Verrijking van de Indonesische talen is noodig, teneinde deze te doen beantwoorden aan de eischen des tijds” acht hij in strijd met hetgeen volgt:

„Daarnaast dient, voor wat het Javaansch betreft, ernstig te worden overwogen, of

vereenvoudiging — voornamelijk door beperking van het aantal taalsoorten tot èèn, liefst het Krama — niet wenschelijk is”.

Het noodig achten van verrijking is in strijd met het wegwerpen van een gedeelte der taal.

In 1916 vroeg de z.g. Djawa-Dipa-beweging vereenvoudiging van de Javaansche taal in dezen zin, dat het Krama werd opgeheven en alleen werd behouden het Ngoko. Dit zou nog meer in overeenstemming zijn met den tegenwoordigen toestand, waarin de Javanen worden overheerscht door een Westersch volk, dat werkt in de richting der democratie.

Dr. Radjiman merkte op dat in de Djawa-Dipa-beweging men beweerde, dat het minderwaardigheidsgevoel, dat den Javaan door zijn overheerscht zijn eigen is geworden, wordt gestimuleerd, doordat er hogere en lagere taalvormen bestaan in het Javaansch. Het gebruik van het laag-Javaansch in den omgang met de bevolking heeft haar minderwaardigheidsgevoel versterkt, — een reden voor die beweging om het krama-gedeelte der taal te willen opheffen.

De stelling van den Heer Soejana kan volgens Dr. Radjiman niet op hetzelfde fundament rusten, aangezien hij voorstelt om het Ngoko weg te nemen, en het Krama te gebruiken, dus blijkbaar om de tata-krama algemeen te maken voor het geheele volk. De Djawa-Dipa-beweging wilde die juist doen verdwijnen.

Daar tegenover heeft Dr. Radjiman naar voren gebracht, dat de vormelijkheid (tata-krama) iets is dat zeer diep zit in het Javaansche volk. Zij is ook in het geheel niet inhoudloos. Woorden zijn middelen tot uitdrukking van de ziel, en de vormelijkheid en daaronder het verschil van Krama en Ngoko, is de manier om de vastheid van het onderling verband der menschen, waarvoor de Javaan een zeer sterk gevoel heeft, tot de uitdrukking te brengen.

Dit gevoel is een deel van de typisch Javaansche psyche, en de uitdrukking ervan (krama en ngoko) is daarom een van de

rijkdommen van de Javaansche taal. Indien men, terwille van een wenschelijk geachte vooruitgang in de richting van de moderne materiele cultuur, de Javaansche taal dit onderscheidingsvermogen ontnemt, verarmt men haar, en offert iets geestelijks op aan een (problematisch) materieel voordeel.

De Heer Koesoema Oetaja deelt voorts mede, dat Dr. Radjiman in dit verband Dr. Schweizer heeft aangehaald, die o.a. ook reeds door Dr. Drewes is aangehaald geworden. Dr. Schweizer verkondigt de opvatting, dat er twee soorten cultuur bestaan en wel de materiele en de geestelijke. De materiele cultuur beoogt volgens Dr. Schweizer, eene beheersching der natuur (stof); zij kan goed zijn, doch ook zeer gevaarlijk, indien de menschelijke verhoudingen niet goed of welwillend zijn. Juist hierom is de geestelijke cultuur, die een harmonische werkelijk ethische menschelijke ontwikkeling beoogt, hooger dan de materiele cultuur. Immers Christus zeide reeds: „Wat baat het indien gij de geheele wereld wint, doch schade lijdt aan Uw ziel”.

Dr. Radjiman haalde voorts pastoor Van Rijckevorsel aan, waar deze beweert, dat in het hooger onderwijs in den laatsten tijd het specialiseeren en dus het vak-onderwijs meer op den voorgrond treedt en dat men hierdoor het universitaire uit het oog verliest, dit in verband met de ethische ontwikkeling der menschheid.

Doch Dr. Radjiman is het niet eens met pastoor Van Rijckevorsel waar deze beweert, dat het tijdperk van voor Soeltan Agoeng en daarna in de literaire ontwikkeling der Javaansche maatschappij abrupt van elkaar gescheiden zijn. Neen, de psyche en de levensopvatting van den Javaan is (vrijwel) door alle tijdperken dezelfde gebleven. Zoo noemde Dr. Radjiman slechts een der laatste Javaansche schrijvers na Soeltan Agoeng, die tevens een der grootste is: Kiahi Ranga Warsita. Deze heeft in zijn boek Witaradya iets dergelijks gezegd als het bovenvermelde ge-

zegde van Christus en van Dr. Schweizer: *Soera dira djajadiningrat, leboer déning pangastoeti*, d.w.z.: Heldenmoed, dapperheid en overwinning vallen in het niet tegenover aanbidding (religieus voelen en handelen).

Ten slotte haalde Dr. Radjiman nog aan de woorden door pastoor Van Rijckevorsel gesproken, dat de bevordering der literaire kennis de ziel veredelt en hij herinnerde in dit verband wederom aan Rangga Warsita, den grootsten Javaanschen wijsgeer na Soeltan Agoeng.—

Mr. SINGGIH, hierop het woord verkrijgend, deelt den Voorzitter mede, dat hij het podium niet zou hebben betreden, ware niet door Dr. Drewes een trilling teweeg gebracht, die spreker in een van de sferen, waarin hij verkeert, heeft getroffen, n.l. waar Dr. Drewes heeft gezegd, dat de Indonesiërs te verdeelen zouden zijn in twee groepen, waarvan de eene groep de Westersche cultuur geheel verwerpen wil en de andere de Oostersche cultuur.

Dit is een groepeerings, die volgens spreker in het geheel niet bestaat. De groep, waaronder spreker zich rekent, is de kleine Solosche groep, die dikwijls heeft gewezen op het bestaan van de Oostersche cultuur en deze heeft verdedigd op harts-tochtelijke wijze, omdat de Oostersche cultuur veel te veel genegeerd wordt door Westersche machthebbers in het Oosten, doch hieruit mag niet worden geconcludeerd, dat deze groep vijandig staat tegenover de Westersche cultuur, hetgeen ook uit geschriften is gebleken niet het geval te zijn. Sprekers groep wil dat gedeelte van de Westersche cultuur gaarne aanvaarden, dat is aan te passen aan de eigen cultuur en te gebruiken voor het Indonesische volk.

Spreker is het er ook geenszins mee eens, dat de andere groep vijandig zou staan tegenover de Oostersche cultuur, want een vereeniging van de linkervleugel, als b.v. de P. N. I. stelt zich in het geheel niet tegenover de Oostersche cultuur, doch wil deze alleen meer zien aangepast aan den modernen tijd. Spreker noemt vervolgens

de federatie der P. P. P. K. I., die ook de moderne cultuur als basis heeft genomen.

Wat de literaire faculteit betreft, sluit spreker zich geheel aan bij hetgeen Dr. Radjiman heeft gezegd, n.l. dat aan de bestudeering van de letteren tevens moet worden verbonden die van de filosofie. Spreker bedoelt dit eigenlijk niet in den zin, zooals dit in Europa wordt opgevat, maar zooals dit in het Javaansche woord „kawroeh” begrepen is. In het ontwerp van de nationaal-onderwijs-commissie der P. P. P. K. I. komt „kawroeh” ook op het programma voor.

Daarna krijgt de heer VAN MOOK het woord, niet om eenige stelling van de prae-adviseurs te bestrijden, doch om eenige aanvullende opmerkingen te maken.

Hij verhaalt dan van den Duitschen reiziger Jagor, die omstreeks 1870 zijn reis-herinneringen te boek heeft gesteld en wien het ten eerste is opgevallen, dat in de Philippijnen, in tegenstelling met hetgeen hij op Java zag, zooveel na-maak was en er zoo weinig eigens meer in de cultuur aldaar was overgebleven. Dit is waar te nemen in de tooneelvoorstellingen der Fillipinos, die een onbegrepen Spaansch karakter dragen, in hun kleeding, die bij de mannen leelijk-Europeesch is, terwijl de zwierige vrouwen-kleedij in onbruik raakt; op het gebied van kunst en nijverheid, waar alles naar Europeesch model gemaakt wordt en de eigen cultuur in de Philippijnen geheel ontbreekt. Daartegenover had Jagor van Java een sterken indruk van eigeengeaardheid medegebracht.

Een van de oorzaken die deze reiziger meende te moeten aanwijzen voor die vervorming van de cultuur in de Philippijnen is, dat alles wat maar eenigszins uitgaat boven het dagelijksche dorpsleven, gesproken, behandeld, gedacht wordt in het Spaansch. Het lijkt spreker een groot bezwaar voor elke cultuur, wanneer niet van kindsbeen af het geestelijk leven zich kan ontplooien in eigen taal, ook in Indië

gaan wij op het oogenblik den kant uit, dat bijna alles wat in eenigszins grooter verband gezien en begrepen moet worden dan het gewone dagelijksche desaleven, wordt behandeld in het Nederlandsch.

Daarom wil spreker er op wijzen van hoe groot belang het is wanneer niet alleen een literaire faculteit tot stand komt, maar deze ook in nauw verband vereenigd wordt met alle andere faculteiten. De verschillende toppen van cultuurleven moeten met elkaar in wisselwerking staan en bovendien is het van practisch belang, dat de literaire faculteit in staat gesteld wordt tot zich te trekken de menschen, die de cultuur- en de exacte wetenschappen beheerschen, maar niet zijn taalgeleerden. Door zich met dezen in verbinding te stellen zal zij welbewust kunnen medewerken aan zoo spoedig mogelijke geschiktmaking van althans de groote Indonesische talen voor ruimer gebruik.

Wellicht wordt gezegd, dat een dergelijke ontwikkeling van de taal moet voortkomen uit het spraakgebruik en daaruit moet groeien. Spreker gelooft, dat daarvoor veel te zeggen valt, maar ook, dat de ontwikkeling van Indië op het oogenblik medebrengt, dat men niet alles aan dien groei kan overlaten. Een bespoediging van de taalverrijking door het georganiseerd samenwerken van de literaire faculteit met andere faculteiten is hier van groot belang en urgent. Spreker wijst hier op de wetgeving, waarin de verschillende begrippen thans slechts in het Nederlandsch kunnen worden opgesteld, terwijl de vertaling in een Inlandsche taal vaak niet te begrijpen is. Een literaire faculteit, die tot zich kan trekken juristen met grondige opleiding, die voor medewerking gevoelen, zal in staat zijn een grooten impuls te geven aan de ontwikkeling van de rechtstaal.

Spreker zou ook graag verband zien met de exacte wetenschappen en zou het betreuren, wanneer het verband met de technische hoogeschool opzijde werd geschoven. Uit het oogpunt van taalontwikkeling is de zuiver technische vakman over het

algemeen de grootste taalbederver, die er bestaat (*Instemming*). Personen als monteurs en vaak ook hooger technische vaklieden, spreken over hun vak met woorden uit allerlei talen door elkaar en gebruiken termen, die in een monstruositeitenmuseum thuis behooren. Dit behoeft echter niet, de exacte wetenschappen in hun hoogsten vorm zijn een van de belangrijkste onderdeelen van de westersche cultuur en bij de hoogst ontwikkelde, exact-wetenschappelijke schrijvers vindt men uitingen van geestelijken stijl, die men ten voorbeeld kan stellen aan tal van literaire of filosofische geschriften. De technische hoogeschool moet niet worden gehouden buiten aanraking met het geestelijke cultuurcentrum.

Voorts zou spreker het verband tusschen de verschillende instellingen ook toejuichen, op grond van hetgeen de heer Soejana zeide, maar hij gaat verder dan deze. Spreker zal het niet hebben over de wenschelijkheid van hogere opleiding van Inlandsche ambtenaren, maar wijst erop dat men verkeerd zou doen een dergelijke studierichting enkel te zien als een vakopleiding voor het bestuurs-ambt in Indië. Spreker sluit zich hier aan bij een uiting van den heer Meijer Ranneft, dat men in deze zeer ingewikkelde maatschappij, die zeer veel nieuw werk en zeer veel beleid eischt, behoefte heeft aan „sociale ingenieurs”, die niet uitsluitend een bepaald vak hebben bestudeerd, maar maatschappelijk zoo breed mogelijk zijn onderlegd, en die een organisatie tot stand kunnen brengen tusschen de verschillende groepen in de maatschappij en tal van maatschappelijke diensten. De behoefte aan dergelijke sociale ingenieurs is volgens spreker niet gering. Dit is ook gebleken bij den bestuursdienst, waaruit tal van Inlandsche zoowel als Europeesche ambtenaren hun weg hebben gevonden naar andere takken van dienst dan waarvoor zij waren opgeleid en daar ook op hun plaats bleken te zijn.

Op grond hiervan bepleit spreker dan

ook sterk de verbinding van de literaire aan de juridische en medische faculteiten en de technische hoogeschool en hij beziet deze verbindingsgedachte hoofdzakelijk vanuit een oogpunt van Indische cultuur en beschaving; tevens is hij echter van meening, dat de literaire faculteit ook van grooten invloed zal zijn op de Nederlandsche cultuur; dat zij niet alleen zal bijdragen tot het begrijpen van de Westersche beschaving door de Indonesiërs, maar ook tot het begrijpen en waardeeren van de Indonesische beschaving door de Westerlingen.

Hierop krijgt de heer KI ADJAR DEWANTARA (R. M. Soewardi Soeraningrat) het woord en vraagt in het Javaansch aan den Voorzitter, of hij, hoewel hij liever Javaansch zou willen spreken, zijn rede in het Hollandsch mag houden, omdat de beleefdheid dat eischt.

Spreker begint zijn rede met zijn bewondering uit te spreken jegens den prae-adviseur, die in warme bewoordingen heeft gepleit voor het gebruik van de Indonesische taal in de intellectueele wereld en is getroffen door het feit, dat er reeds enkelen onder de Europeanen zijn te vinden, die de ziel der Javanen beginnen te begrijpen en te benaderen. Dit is het geval met pastoor van Rijckevorsel. Spreker meent uit zijn preadvies en toelichting te kunnen opmaken, dat hij de Javanen en de ziel der Javanen beter begrijpt dan menig ander. Dit komt vooral tot uiting, waar pastoor van Rijckevorsel zegt, dat wij speciaal moeten werken met de levende taal. Spreker is echter van meening, dat de Javanen het levend materiaal voor hun taal beter zelf kunnen bepalen en zij hiervoor ook gaarne zelf de verantwoordelijkheid willen dragen.

Dr. Radjiman heeft spreker het gras voor de voeten weggemaaid, toen deze over vereenvoudiging van de Javaansche taal sprak, waarover de heer Soejana het heeft gehad. In tegenstelling met de Djawa-Dipa-beweging noemt spreker de poging van den heer Soejana om 't Ngoko-Javaansch af te

schaffen en 't Krama te vereenvoudigen, de Krama-Déwa-beweging, waarbij naar sprekers meening de heer Soejana te weinig rekening heeft gehouden met de realiteit, want de Javaansche taal heeft zich in een zoodanige richting ontwikkeld, dat de Javanen in het bezit van beide taal-soorten een rijkdom zien, zoodat men deze niet zoo licht zal vereenvoudigen.

Spreker is het overigens met den heer Soejana eens, dat de ingewikkeldheid van 't taalgebruik belemmerend werkt op de evolutie van het volk.

De Djawa-Dipa-beweging, zoo zegt spreker voorts, is een democratische volksbeweging. Het volk, eenmaal wakker geworden, gevoelt, dat door het bestaan van beide talen de democratische geest zich niet voldoende kan uiten, waardoor het zijn toevlucht heeft gezocht tot het Djawa-Dipa. Zoo kan dan ook volgens spreker van de Krama-Déwa-beweging worden gezegd, dat dit een uiting is van den aristocratischen geest.

Wil men nu goede resultaten bereiken ten aanzien van de evolutie van het volk dan moet er meer rekening worden gehouden met de realiteit. Dengenen, die dan ook meenden in spreker een idealist te zien, laat hij thans weten, dat hij realist is.

Welnu, de taal is een deel van de adat en wanneer deze zich wijzigt, zal ook de taal zich wijzigen, waarvan op het oogenblik de eerste verschijnselen reeds zichtbaar zijn. Het volk begint nu al doelbewust sommige adatvormen weg te laten en zoo zullen ook de oude taalvormen langzamerhand verdwijnen.

Vereenvoudig de adatvormen en daarmee vereenvoudigt ge de taal vanzelf.

Spreker geeft het Java Instituut in overweging om zich voor de vereenvoudiging van de adat tot de Regeering te wenden en Haar te verzoeken alle verstarde adatvormen, die de evolutie belemmeren, te verbieden. Dit is niet alleen sprekers meening, maar ook de meening van een collega van den heer Soejana in Oost Java, want de Regeering heeft bij monde van den Resi-

dent laten weten, dat de circulaire van den Regent van Probolinggo de sympathie der Regeering heeft. Waar spreker hier dus strijdt voor afschaffing van alle belemmerende adatvormen, is hij dus eigenlijk de spreektrumpet der Regeering. (*Gelach! Applaus!*)

Verder kan de Regeering voor ambtenaren, ingenieurs, onderwijzers, in het bijzonder ook voor hoofden van H. I. S.-en de kennis van een Indonesische taal verplicht stellen. Degenen, die vanwege hun ambt in aanraking komen met de bevolking, behooren haar taal te kennen, want zonder dat zullen zij de bevolking slechts aan de peripherie kunnen benaderen en niet dieper.

Wil men de taalstudie levend houden, dan moet men de taal zien als een levend organisme van de volkscultuur en wanneer systematisch alle afstervingsprocessen van het verstarde adatgebruik worden tegengehouden, tegengegaan of met een onvriendelijk gebaar begroet, wordt daarmede de evolutie niet bevorderd. Op het doen afsterven van de verouderde gebruiken, van alles wat de evolutie in het algemeen belemmert, legt spreker grooten nadruk.

Hij eindigt met een waarschuwing aan het bestuur van het Java-Instituut, dat hij met een variant op een bestaande uitdrukking toeroept: wanneer u zich niet met de ziel van de massa wilt bemoeien, zal de massa zich ook niet met u bemoeien.

De heer Dr. I. J. BRUGMANS zal slechts een enkele critische opmerking maken en een tweetal vragen stellen, onmiddellijk verband houdende met den tekst der prae-adviezen.

Spreker heeft tegen alle prae-adviseurs de grief, dat zij te veel hebben gedacht aan onderwijs in de talen alleen. Het is begrijpelijk, dat zij daartoe zijn gekomen, maar het is een misvatting, die nog wordt versterkt door het feit, dat in Leiden alleen verkrijgbaar is een doctoraat in de Indonesische taal- en letterkunde. Men vergeet echter, dat de studie der geschiedenis een belangrijke plaats inneemt in de faculteit

der letteren; de prae-adviseurs hebben aan de geschiedenis niet voldoende recht laten wedervaren. Zij willen een toestand scheppen, die in Nederland bestond tot 1921, het jaar van de invoering van het nieuwe academisch statuut. Tot aan dat jaar waren Westersch georiënteerde historici gedwongen een volledige letterkundige opleiding te ontvangen en geen speciaal geschiedkundige. Aan dezen hoogst onbevredigenden toestand is in genoemd jaar een einde gekomen. In Indië behoort hetzelfde te gebeuren; naast de studie voor Indonesische taal- en letterkunde behoort te staan de studie in geschiedenis. De voor-opleiding voor historici moet geheel anders zijn dan die voor linguïsten; de historici hebben geen Arabisch en Sanskrit nodig, al is een taalkundige basis ook voor hen onontbeerlijk.

Spreker zou niet gaarne onderschrijven de zinsnede in het prae-advies van Dr. Esser op bldz. 272:

„Welke vakken dient dat Oostersch Letterkundig Hooger Onderwijs in de eerste plaats te omvatten? Op deze vraag zou ik met de meeste beslistheid willen antwoorden: in hoofdzaak dezelfde als bij de corresponderende opleiding in Nederland worden gedoceerd”.

Spreker zou het omgekeerde willen zeggen, n.l. dat men minder moet letten op een studie als in Leiden bestaat voor de Indonesische taal- en letterkunde. Men moet zich voorts niet uitsluitend beperken tot de oudere geschiedenis en Dr. Esser doet dat, want op blz. 273 zegt hij:

„De studie van de Oude Geschiedenis en de Oudheden van den Archipel is in Nederland uit het verband van de Indische letteren losgemaakt”, terwijl hij over de nieuwe geschiedenis met geen woord spreekt. Naar sprekers meening moet de studie van de Indische geschiedenis in haar vollen omvang, dus zoowel vóór als na den compagniëstijd aan de letterkundige faculteit worden verbonden.

Thans twee vragen. In de eerste plaats om een nadere opheldering van hetgeen

Dr. Esser schrijft op blz. 270 omtrent het nut, dat Chineezers zouden kunnen trekken van een letterkundige opleiding hier te lande. Hoe stelt hij zich dat voor? Is de bedoeling, dat de Chineezers Chineesche vakken zullen bestudeeren of zullen zij Javaansch of Maleisch gaan studeeren?

De tweede vraag betreft de kwestie van de wijsbegeerte. Hier heeft Dr. Esser iets gezegd, dat spreker niet begrijpt, nl. dat hij zich het onderwijs in de wijsbegeerte denkt door iemand, die met beide beenen in het Indische leven staat. Spreker is echter van meening, dat als er één vak is waarvoor men *niet* met beide beenen in het volle leven behoeft te staan, het dan toch wel de filosofie is. Wijsbegeerte is een formeele wetenschap, die zich evenals wiskunde niet met de feiten bezig houdt.

Voorts vraagt spreker opheldering aan pastoor van Rijckevorsel omtrent een zinsnede, voorkomende op blz. 280 van zijn prae-advies, luidende:

„De lessen in de geschiedenis der wijsbegeerte worden dan het beste aan een der bestaande colleges gegeven”.

Spreker is van meening, dat voorloopig althans een speciale leerstoel in de wijsbegeerte aan de literaire faculteit nog niet noodig is. Men moet er zich voorloopig toe bepalen, den studenten de filosofie van het vak, dat zij willen uitoefenen, bij te brengen, dus voor de studenten van de Rechts-hoogeschool rechtsfilosofie, voor die der literaire faculteit de filosofie van de taal, van de geschiedenis, enz.

Spreker eindigt met den prae-adviseurs te verzoeken, hun meening omtrent een en ander in tweeden termijn iets nader te willen preciseren.

De heer CH. O. VAN DER PLAS vervolgens het woord krijsend, wil slechts enkele aanvullingen geven op hetgeen de prae-adviseurs en debaters hebben verkondigd en voornamelijk op hetgeen de heer Van Mook heeft gezegd.

Spreker beschouwt het als een principiële

kwestie, als iets noodzakelijks voor de cultuur van een volk en voor het bereiken van een volwaardig volksbestaan, dat de taal zich aanpast aan de eischen des tijds, dat de taal niet wordt neergehaald tot het peil van dialect, doch dat deze zal zijn een instrument, waarmee alles, wat voor den mensch belangrijk is en wat tot zijn hoogste goed behoort, kan worden uitgedrukt. Spreker haalt hierbij als voorbeeld aan zijn ervaringen onder de Arabieren in de havenplaats Djedda. In zijn omgang met de Arabieren heeft spreker den indruk gekregen te staan tegenover een machtige, sterke cultuur, een machtige band, die gevoeld wordt door het geheele Arabische volk en die een basis vormt om zich verder te ontwikkelen. Deze band is ontstaan, doordat het Arabisch zich altijd op de meest wonderbaarlijke wijze heeft weten aan te passen aan de eischen des tijds en zich in zeer korten tijd ook omtrent nieuwe dingen weet uit te drukken met zijn eigen termen. Om deze reden kon in een klein havenplaatsje als Djedda zich een geestelijke macht vormen, waarvan men als vreemdeling diep onder den indruk komt.

Spreker geeft voorts nog een voorbeeld van een der Europeesche staatjes, waar men eveneens getracht heeft de taal, die tot dialect verworden was, op het peil der wereld-beschaving te brengen en dit ter staving van zijn meening, dat hoe belangrijk volgens spreker het onderwijs in geschiedenis en ander aanverwante vakken ook moge wezen, hem de waarde, die speciaal aan de taal wordt toegekend, volkomen begrijpelijk voorkomt. Waar de heer Soejana dan ook zegt, dat het heelemaal niet erg is, als een volk zijn taal verliest, maar dat dit hier niet noodig is, moet spreker hem toch tegenwerpen, dat dit niet alleen niet noodig is, doch dat het zeer te betreuren zou zijn, wanneer dit hier gebeurde.

Voorts is spreker het niet eens met Dr. Esser en beveelt ten zeerste *wetenschappelijke* bestudeering van filosofie, ook de

Oostersche, aan als een geestelijke basis en een belangrijk vak voor een volledige universiteit. Deze geestelijke basis moet volgens spreker den grondslag vormen voor alle wetenschappelijke studie.

Hetgeen Dr. Radjiman e. a. hebben opgemerkt wijst er op, meent spreker nog, welk een groote rol de Javaansche en, algemeen, de Indonesische filosofie spelen in het leven van het volk. Bestudeering daarvan zal veel bijdragen tot het benaderen van de Indonesische volken in het algemeen en de Javanen in het bijzonder.

De heer Ir. TH. KARSTEN spreekt met zekeren schroom, omdat zijn opmerkingen zich moeilijk onder juiste bewoordingen laten brengen en hij verzoekt het congres dan ook de bedoeling te nemen voor het woord.

Het is hem opgevallen, dat verschillende heeren de groote ideëele waarde van de oprichting van een wijsgeerig-literaire faculteit beamen, maar toch hun eischen niet verder uitstrekken dan tot intellectualistische studie. Spreker wijst erop, dat dit onderwijs ook een taak heeft ten opzichte van de hogere geestelijke waarden. In alle menschenlijke werkzaamheid kan men een hiërarchie aanwijzen, waarbij bovenaan staan de hogere innerlijke geestelijke waarden, daarna volgen de intellectueele en de materieele. Het Oosten heeft deze hiërarchie niet alleen erkend, maar ook in het leven gerealiseerd. Met dat verschijnsel hangt samen het diepe besef in het Oosten van de eenheid van alle dingen der wereld, de eenheid van denken en doen, leven en kunst, het verband tusschen individu en kosmos; het besef dier geestelijke hiërarchie weerspiegelt zich hier inderdaad in de maatschappelijke verschijnselen en verhoudingen, — ook in de sociale hiërarchie; tevens vloeit er ook voor het individu uit voort, dat de psychologische waarden hooger staan dan de intellectueele en materieele. In het Oosten is deze nadruk op het hogere zelfs gepaard gegaan met ern-

stige verwaarloozing van de intellectueele en economische waarden; het is daarom een begrijpelijke en zeer gewenschte reactie, wanneer men thans ook van inheemschen kant verlangt naar versterking op de laatstgenoemde gebieden, — maar spreker stelt de vraag of daarmee noodzakelijk gepaard moet gaan verwerping van de hiërarchie, die het hogere geestelijke bovenaan stelt.

Voor de ontwikkeling van de intellectueele en economische inzichten zijn van bijzonder belang die gedeelten van het hooger onderwijs, welke op het oogenblik reeds bestaan: de juridische faculteit, de medische faculteit en de technische hogeschool, maar de literaire wijsgeerige faculteit zal naast het onderwijs op dit meer enge gebied toch de taak hebben ook de hogere geestelijke waarden tot hun recht te doen komen. En dat moet niet gebeuren door die waarden intellectualistisch te onderwijzen, maar door ze direkt, dus innerlijk te doen beseffen en in het onderwijs zelf te verwezenlijken.

Wellicht werpt men spreker tegen, dat dit niet mogelijk is, maar dan wijst hij er op, dat het geheele oud-Javaansche onderwijs, overgedragen van ouderen op jongeren, van hooger op lager ontwikkelen, deze hogere geestelijke waarden wel degelijk heeft verwezenlijkt.

Spreker meent dan ook, dat men zich van dit punt niet mag afmaken met een non possumus en hij zou daarom aan de prae-adviseurs eenige meer precieze vragen willen stellen. Ten eerste zou hij aan de heeren Hadi en Soejana, die den nadruk legden op de noodzakelijkheid van de moderniseering van het inheemsche leven, willen vragen of zij het behoud van de hiërarchie met voorgaan van de hogere geestelijke waarden met die moderniseering verenigbaar achten. Ten tweede vraagt spreker hoe de cultiveering van de hogere geestelijke waarden aan de wijsgeerige-literaire faculteit kan geschieden, hoe dus een klassiek Westersche en intellectualistische oriëntering voor een dergelijke faculteit kan worden voorkomen, kortom, hoe de hogere

geestelijke waarden *in feite* kunnen worden gebracht binnen de sfeer der literaire faculteit.

R. Ng. Dr. POERBA TJARAKA houdt een rede in het Javaansch. Daarna herhaalt hij voor dat deel van het congres dat geen Javaansch verstaat, in het kort zijn woorden in het Hollandsch en geeft der vergadering de volgende woorden ter overweging:

De vrees van de heer Soejana, dat bij gebrek aan leerkrachten de instelling van de literaire faculteit weer zal worden uitgesteld, kan voor de Regeering aanleiding zijn te zeggen, dat Zij volkomen bereid is de literaire faculteit te geven, doch daarvoor geen bevoegde leerkrachten heeft en wij dus geduld zullen moeten oefenen. Spreker geeft daarom in overweging om, wanneer nog niet voldoende bevoegde leerkrachten voor deze faculteit aanwezig zijn, vast assistenten aan te stellen, zooals dit ook in Leiden is geschied, waar men thans een Javaanschen en een Maleischen assistent heeft. Vier jaren geleden waren daar zelfs vier assistenten, n.l. behalve de twee reeds genoemde, nog een Chineesche en een Japansche assistent, welke laatsten echter wegens bezuiniging zijn ontslagen.

Voorts merkt spreker op, dat een dergelijk iets ook elders bestaat, en verhaalt van een ontmoeting, die hij te Hamburg had met een Minangkabauschen broeder, die daar les gaf in het Maleisch, terwijl aldaar tevens door niet volwaardig bevoegde leerkrachten bv. een Voor-Indisch student, wordt les gegeven in het Sanskriet en de levende Britsch-Indische talen.

Wanneer men vreest, dat door een dergelijke voorloopige voorziening in de leerkrachten het peil der literaire faculteit omhoog wordt getrokken, moet men daarbij niet vergeten, dat men hier van twee kanten het beste te kiezen heeft, en het in dit geval toch zeker het beste is om vast te beginnen hiervoor assistenten aan te stellen. Het onderwijs zou dan onder toezicht kunnen worden gesteld van een hoogleeraar, wiens vak in nauw verband staat met

het vak of de taal van den assistent, zoodat bijv. een assistent voor het Javaansch en Madoereesch onder toezicht zou kunnen worden gesteld van een hoogleeraar in het Maleisch, waardoor het peil der faculteit vanzelf naar boven zal gaan. Dit zal zeer zeker gebeuren, wanneer er in den loop der tijden voldoende hoogleeraren beschikbaar zullen komen.

De heer ASHARI dacht aanvankelijk niet het woord te zullen voeren, omdat het milieu zich minder leent voor de bespreking die hij bedoelt, maar waar gebleken is dat sommige Javanen hun taal willen vereenvoudigen door uitsluitend het hoog-Javaansch te gebruiken en anderen door het laag-Javaansch, zou spreker een opmerking willen maken.

Z.i. moet de gulden middenweg bewandeld worden en dien denkt spr. te hebben gevonden, n.l. door hoog- en laag-Javaansch dooreen te gebruiken. Men vereenvoudige de taal dus door een fusie tusschen Krama en Ngoko.

Voorts zou spreker een lijkrede willen houden over het lettertype van het Javaansch.

De Voorzitter merkt op, dat dit punt toch moeilijk onder de bespreking der praeadviesen is te brengen, waarop spreker antwoordt, dat hij het podium zal verlaten als de voorzitter bezwaar heeft om hem op dit punt het woord te laten voeren.

De heer TJAKRADIPRADJA (gepensionneerd Wedana) verzoekt den Voorzitter een lofdicht te mogen voordragen op het Java-Instituut.

Sekar Sarkårå.

1. Rarassingkang sarkårå winarni,
dhennjå medar sabdå manochårå,
tjårå poedjonggå hesthiné,
krånå sroe koematjeloe,
hangeståwå pamiwahaning,
dhihadhining kempalan,
prånårå pradjanoeng,
djaloe wanitå kang bagjå,

ngadjengaken dharadjat kabangsan
jogjå kasembadhannå. [djawi,

2. Pakempalan Java Instituut,
méné sampoen joeswå dhåså warså,
moegi widhådå sedhjane,
kang hoetåmå linoehoeng,
mandhar winantoewå basoeeki,
pangrèh mjang kang njarodjå,
padjampoewå sinoeng,
rahardjå nir sambékålå,
dhinirgaknåhing joeswå linoedh ridjeki,
joewånå mong kawirjan.

Ten slotte zingt hij op de wijze van
het Wilhelmus:

Palasthaning hatoer,
poedhjaståwå rahardjå,
hing ri kliwon toempak,
lèk kaping dhwi dhåså sadh
radjab hing warså sårå,
domas lawan sas dhåså,
sinëngkalan hangkanjå,
nir tiktå ngesthi bwånå.

De VOORZITTER merkt op, dat de voordracht van den vorigen spreker weliswaar lag buiten de lijn van behandeling der prae-adviezen, doch wel in de lijn van het congres, dat het tienjarig bestaan van het Java-Instituut herdenkt. Spreker meende daarom den heer Tjakradipradja, die zich gedrongen gevoelde een gelukwensch te uiten in den vorm van een gezongen voordracht de gelegenheid daartoe niet te moeten ontnemen, te meer waar de rij der sprekers voor heden was uitgeput.

Spreker betuigt het congres dank voor de betoonde belangstelling. Morgen te 10 uur v.m. zullen de prae-adviseurs aan het woord komen ter beantwoording van de gemaakte opmerkingen. Zoo er dan nog tijd is, zal er een tweede termijn worden gehouden.

Hiermede verdaagt spreker het congres (1.08 uur n.m.).

(Voor het vervolg der besprekingen zie blz. 53).

OPENING TENTOONSTELLING.

's Middags te 4.30 uur opent P. A. HADIWIDJAJA de tentoonstelling van oud- en modern Javaansch goud- en zilverwerk met ondervolgende rede (deze rede werd in het Javaansch vertaald door P. A. Soerjaamidjaja):

Dames en Heeren!

Het is mij hoogst aangenaam U allen hier welkom te heeten, in de eerste plaats namens de Commissie van Voorbereiding en in de tweede plaats namens het Bestuur van Radyapoestaka. Het is aan de loffelijke medewerking van dit bestuur te danken, dat wij de straks te openen tentoonstelling hebben kunnen onderbrengen in dit zich zoo bij uitstek voor het doel leenend gebouw der vereeniging.

Evenals zulks in 1921 ter gelegenheid van het 13e Boedi Oetama-congres hier ter stede het geval is geweest, toen een tentoonstelling van goudsmeedwerk was georganiseerd, valt ook heden mij de eer en het voorrecht te beurt, deze tentoonstelling van goud- en zilverwerk van het Java-Instituut in te leiden. Als ik dit doe, dan doe ik dit slechts onder het grootste voorbehoud, omdat ik mij ervan bewust ben, dat mij deze zijn geworden, minder krachtens eenige deskundigheid, dan wel op grond van mijne kwaliteit van voorzitter van de Voorbereidings-Commissie. Ik mag daarom ook niet nalaten, Uw clementie te vragen voor hetgeen ik zeggen zal.

De goud- en zilversmeedkunst op Java, dames en heeren, is, voor zoover mij bekend, de eenige kunstuiting onzer voorouders, die nagenoeg zonder stoornis voor ons is bewaard gebleven. Hoe geheel anders is dat met de overige kunstambachten! Van de toen ook op hoogen trap van ontwikkeling staande bronsgietskunst is niets anders dan de vervaardiging van de gamelan overgebleven; de beeld- en steenhouwkunst, waarvan machtige overblijfselen te bewonderen zijn, verliep na den val van Madjapait geheel. Van de schoone schilderkunst evenals van de leerbewerking,

waar de wajang koelit een overblijfsel van zou zijn, zijn uit ouden tijd geen genoegzame bewijzen aanwezig om den klassieken ouderdom van die kunst te durven volhouden. Het ligt uiteraard buiten mijn bestek om mij thans in dergelijke problemen te verdiepen: ik moge volstaan met de gelukkige gedachte te prijzen, die tot het organiseren van deze expositie heeft geleid; daardoor wordt n.l. een vergelijking van oud en modern werk mogelijk gemaakt, al mogen ook de bijeengebrachte voorwerpen alleen uit de Vorstenlanden afkomstig zijn.

Het vermogen tot ontwikkeling en aanpassing van deze kunst t.o.v. voorwerpen van huishoudelijk gebruik en lijfsieraden is een ieder bekend. Toch wil ik U op enkele typische voorbeelden wijzen, b.v. op de ontwikkeling van *soemboel* tot glasbus en van *mendak* tot broche.

De *soemboel*, een met pootjes op een schotel staande diepe kom met hoog kegelvormige deksel, tot koeling van den gevulden drinkbeker dienende en behoorende tot de *ampilan* van aanzienlijken, is met den tijd ontwikkeld tot een glasbus naar Europeesch model. No. 588 zal U doen zien met welk een kunstzin en een vaardigheid het werkstuk onder toezicht van mijn artistiek aangelegden broeder Soerjaamidjaja, is gewrocht.

De *mendak*, een conische versiering, dienende tot overgang tusschen heft en lemmet van een kris, is zooverre gemoderniseerd, dat zij, in den vorm van een broche, kettinghanger of ring, aan het hedendaagsch gebruik dienstbaar is gemaakt, en, op het eerste gezicht aan Zeeuwsch maaksel doende denken, heeft zij haar weg naar de Europeesche markt gevonden. En zoo is er meer.

Vermoedelijk geïnspireerd door de beeldhouwkunst — het is U allen bekend dat ook Godenbeelden van edel metaal werden vervaardigd — was de meest geliefde bewerking in de oudheid — zooals trouwens nu nog op Bali — het *pendoellan* of haut-reliefwerk: gegraveerd werden

bijna uitsluitend zegel-ringen, *pripih's* of amuletten en enkele niet zeer belangrijke stukken. Combinatie van beide technieken komt op enkele oude werkstukken voor, o.a. in de inzending Resink-Wilkens vertegenwoordigd.

In den loop van den tijd heeft het *pendoellan* of drijfwerk, althans in Soerakarta, zonder daarbij geheel van het tooneel te verdwijnen, plaats gemaakt voor het ietwat makkelijker uit te voeren graveerwerk, dat een vergelijking met Europeesch werk glansrijk kan doorstaan. Enkele stukken zullen U straks deze bewering kunnen bevestigen, en U tevens de overtuiging geven, dat deze overgang gelukkig niet is een achteruitgang, maar eenvoudig het gevolg van een smaakverandering, geboden door de eischen des tijds. Het graveeren toch neemt in het algemeen minder tijd dan het uitvoeren van het drijfwerk, is derhalve economischer. Niettemin worden ook nu nog wel gedreven voorwerpen vervaardigd, zooals o.a. blijkt uit de inzendingen ter Horst en Gobée uit Djocja. No. 34 zal ongetwijfeld uw belangstelling wekken door zijn schoonheid en zijn sierlijken vorm, getuigenis afleggende van de bekwaamheid van den vervaardiger.

De beeldenfabricage is door een voor de hand liggende oorzaak geheel verdwenen: een kleine poging tot het weder doen opleven van die edele kunst is enkele jaren geleden door een onzer bekwame goudsmeden gedaan, waarvan o.a. No. 581 het resultaat is. Verder dan die bescheiden poging is men door verschillende oorzaken echter niet gegaan.

Het vlechtwerk vond in lateren tijd — ik ben geneigd te zeggen: middeleeuwen — toepassing in de aankleeding van wapens, inzonderheid van den lansenschacht, n.l. een vlechtwerk van goudlint en haar (*soelaman*), dit laatste materiaal naar de overlevering wil, als *penatasan*, d.i. middel tegen des vijands onkwetsbaarheid. Nos. 106, 113 e.a. zijn prachtige voorbeelden van deze soelaman-bewerking. Wellicht door onkunde of gemakzucht van den

maker wordt zulk vlechtwerk weleens gemiteerd door toepassing aan zwart zijden draad, of ook eenvoudige graveering met zwart emaille.

De combinatie van matgoud en diepzwart in overeenstemming met het zwart van de *wahos* of lanspunt, welke soms versierd wordt met goud-inlegsel en waarvan enkele prachtige exemplaren hier te zien zijn, is niet alleen effectvol, maar geeft tevens een eenvoudig, rustig maar niettemin gedistingeerd aanzien aan het voorwerp, dat onafwijsbaar het Javaansche karakter symboliseert.

Een zeker niet onbelangrijke kunst die uw aandacht waard is, is ongetwijfeld het incrusteerwerk: meestal met goud, doch af en toe ook met zilver en swasa aangetroffen. Er bestaan twee soorten inlegwerk: het *tinatah* en het gewone *srasah*. Het laatste is inlegwerk van edelmetaal op eenvoudig ijzerwerk, terwijl bij het eerste aan het ijzer vooraf diverse vormen worden gegeven als daar zijn: naga, garoeda, bloem- en rankmotief enz., waardoor een ornamentiek en haut-relief verkregen wordt. Wij prijzen ons gelukkig U enkele exemplaren van deze techniek te kunnen laten zien.

Dames en heeren, het exposeeren van oud en nieuw werk leidt onwillekeurig tot het maken van vergelijkingen; dat is niet onjuist. Integendeel heeft dat zelfs in de bedoeling van de samenstellers dezer expositie gelegen. Bij de beoordeeling van beide categorieën van werk moge U echter niet vergeten, dat voor producten van een levende techniek andere criteria maatgevend zijn, dan aan antieke voorwerpen worden gesteld door verzamelaars. Ik moge volstaan met te constateeren dat mij uit de verzameling is gebleken, dat er zoowel vroeger als nu knappe en minder kunstzinnige *kemasans* waren en zijn. Mits onder goede deskundige voorlichting kunnen de moderne *kemasans* zeker een hoogte bereiken waarop hun kunst behoort en vermag te staan. Hun geestesproducten bewijzen dat afdoende.

Dames en heeren! Als slot moge ik reeveeren dat onze uitgebreide verzameling is kunnen worden verkregen door de ruime medewerking van de kraton en van de Mangkoenagaran; deze handhavers van Javaansche cultuur bij uitnemendheid, waarvan de Vorsten in hoogst eigen persoon het symbool zijn, hebben immer blijken van waardeering gegeven voor elke poging tot instandhouding, verbreiding en ontwikkeling onzer eigen kunst, niet alleen binnen de grenzen hunner gebieden, doch ook tot ver daarbuiten. Wat niet tot de heilige poesaka's behoort, wordt gaarne voor doeleinden als deze afgestaan. Het is daarom mijn plicht om, mede namens de Commissie van Voorbereiding, Z. H. den Soesoehoenan en K. G. P. A. A. Mangkoenagara van deze plaats mijn diep gevoelde erkentelijkheid te betuigen. Ook zijn wij dank verschuldigd aan de verschillende inzenders en medewerkers. Onder de laatsten wil ik in het bijzonder noemen mijn broeder prins Koesoemajoeda en den heer van Naersen. Aan hen betuig ik van deze plaats mijn warmen dank.

En hiermede dames en heeren, verklaar ik de tentoonstelling voor geopend.

UITVOERING VAN JAVAANSCH VOLKS- EN KINDERSPELEN

Door het Bestuur van het Java-Instituut aangeboden aan de leden van het vijfde congres, in den namiddag van den 28sten December 1929 in de Sriwedari.

Beschrijving door Dr. Th. Pigeaud.

Inleiding.

Het zal overbodig zijn hier te herhalen, wat reeds tal van malen uitgesproken is, dat de Javaansche volks- en kinderspelen ten zeerste de aandacht verdienen van allen, die in de Javaansche beschaving in al haar schakeeringen belang stellen en haar vereeren. Gelukkig zijn er in de laatste jaren reeds verscheidene verzamelingen van kinderspelen gemaakt; sommige zijn ook uitgegeven. Het Java Instituut heeft tot dit

resultaat medegewerkt door het uitschrijven van een prijsvraag, verscheidene jaren geleden, waarop eenige goede antwoorden van Javaansche inzenders gekomen zijn. Toch is er waarschijnlijk nog heel wat meer te verzamelen, vooral ook wanneer men het gebied van de kinderspelen verlaat om dat van de eigenlijke volksspelen, de boerenspelen, te betreden. Bijna elk Regentschap van Java heeft op dit gebied iets bijzonders, eigenaardigs. En het is zeker zaak het verzamelen en beschrijven van deze spelen en gemakkelikheden niet langer uit te stellen, omdat zij, tengevolge van de toename van het verkeer en de ontwikkeling der maatschappelijke verhoudingen, binnen niet langen tijd dreigen te verdwijnen of althans te ontaarden, zooals men dat in andere landen ook heeft waargenomen.

Voor de wetenschap zijn beschrijvingen van deze spelen op zich zelf en aantekeningen van wat er bij gesproken en gezongen wordt van niet weinig belang. Kinderen volksspelen immers behooren, zoo neemt men aan, tot de oudste kunstuitingen der volken; verscheidene van hen bevatten hoogst waarschijnlijk overblijfsels uit den tijd, toen de kunst nog eng verbonden was aan het ritueel, aan sacrale gebruiken, die berustten op oude religieuze gedachten. De bestudeering van die spelen kan ons wellicht helpen inzicht te verkrijgen in die oude religieuze overtuigingen, waaruit ten slotte het Javaansche geestesleven van later dagen gegroeid is.

Behalve in dit opzicht is de kennismaking met de oude Javaansche volks- en kinderspelen echter ook van belang uit een oogpunt van kunst, in het bijzonder van muziekgeschiedenis. Immers men hoort er bij soms liederen zingen op oude wijzen; het is zeker de moeite waard voor een wetenschappelijk en ethnografisch geschoold musicoloog die te vergelijken met de wijzen en toonen van de Javaansche gamelans. Het is niet onmogelijk dat daaruit nog belangrijke gevolgtrekkingen gemaakt kunnen worden betreffende de ontwikkeling van de Javaansche muziek.

Dit zijn de redenen die het Bestuur van het Java-Instituut ertoe geleid hebben, den leden een kleine uitvoering van eenige Javaansche volks- en kinderspelen aan te bieden, ook al kan bij velen het kijken en luisteren daarnaar geen groote voldoening voor het kunstgevoel zijn.

Wellicht echter wordt men hierdoor ertoe gebracht in eigen omgeving eenige aandacht te schenken aan deze spelen en dergelijke nederige voortbrengselen van de Javaansche kunst. Wanneer er een wijde kring van belangstellenden ontstaat, zal het misschien mogelijk zijn nog veel van wat aantrekkelijk en belangwekkend is bijtijds aan de vergetelheid te ontrukken, en dit vooral ten aanzien van de boeren-, de désa-spelen en ten opzichte van de streken buiten de Vorstenlanden. Die bevatten nog zeer veel eigenaardigs en ouds, dat in de steden, onder de priajis en binnen de Vorstenlanden reeds verdwenen is of misschien nooit recht leefde.

Hieronder volgt een beschrijving, zeer kort, van de uitgevoerde spelen. Over elk van deze spelen zou een verhandeling te schrijven zijn; zulk een uitgebreide bespreking kan hier echter niet verlangd noch gegeven worden. Het zal voldoende zijn wanneer men eenigszins een indruk heeft gekregen van wat er geschiedt.

1. Srandoel.

Srandoel is een volksspel, een désa-vertooning, dus niet een kinderspel. Het is thans nog slechts thuis in het Regentschap Wanagiri, vroeger kwam het ook elders wel voor, zooals in Klatèn. Evenals Goenoeng-Kidoel en Patjitan herbergt Wanagiri nog vrij veel ouds, waarschijnlijk ten gevolge van de afgelegen ligging buiten het groote verkeer, dat niet aange trokken wordt door vruchtbaarheid van den bodem. Srandoel was reeds jaren geleden aan het uitsterven; in den laatsten tijd beleeft het, naar het schijnt, weer een opleving in eenigszins gemoderni-

seerden vorm. De belangstelling, die K. G. P. A. A. Mangkoenagara eenige jaren geleden voor dit volksspel getoond heeft, is daar misschien niet vreemd aan.

Het wordt gespeeld door 6 mannen, min of meer gekostumeerd. Ook de vrouwen-rollen worden door mannen vervuld. De muziek kan zeer eenvoudig zijn: een kendang, terbang, angkloeng en bendé. Dit is natuurlijk voor uitbreiding vatbaar.

Het sranđoel-spel bestaat, zooals de meeste van dergelijke volksspelen, uit eenige dansen, waarbij zich min of meer grappige tooneelen met samenspraken aansluiten. Het eigenaardige van den sranđoel-dans is, dat de spelers een rondedans uitvoeren om een lamp heen. Iets dergelijks vindt men ook wel bij andere volksspelen.

Als tweede tooneel dansen de zes spelers elk afzonderlijk en zingen daarbij min of meer populaire wijzen. De voornaamste speler draagt den naam Pak Ganjong, de tweede heet Djoto, een derde Sawogoenoeng of Sawoenggoenoeng. Aan wat zij zingen is, zooals altijd bij dergelijke spelen, moeilijk een beteekeenis te hechten. Men moet echter wel aannemen, dat het een bepaalden zin heeft gehad. Het eerste wat Pak Ganjong zingt, beduidt een bede aan een widadari, een nimf, om neder te dalen in Prawan Kenja.

Een derde tooneel wordt gevuld door grappen en potsen.

Verder kunnen dan volgen min of meer verhalende tooneelen. Zoo kent men een tooneel van Pak Ganjong met Prawan Kenja, die hier als zijn vrouw optreedt. Daarin worden de plichten der vrouwen uiteen gezet. Prawan Kenja blijkt daaraan niet te voldoen; zij wordt in de hel geworpen, en daar gemarteld. Ten slotte weet Pak Ganjong haar echter te vinden en haar te verlossen.

Dan heeft men een tooneel van Pak Ganjong met zijn twee vrouwen, Prawan Kenja en de oudere. Hierbij wordt een uiteenzetting gegeven van den sawahbouw; daarna gaan zij visschen. Een dergelijk

tooneel heeft tot onderwerp het verbouwen en de juiste wijze van het gebruik van de gađoeng.

Het slot van het geheele sranđoel-spel is een lied van Pak Ganjong, waarin hij de widadari, die hij in het begin heeft laten neerdalen, verzoekt terug te keeren naar het godenverblijf.

2. *Goela-Ganđi.*

Goelaganti, het tweede van de uitgevoerde spelen, is een echt kinderspel, voor meisjes, acht of negen in getal. Zij zitten in een kring en ieder heeft een steen in de hand. Een van die steenen is iets grooter dan de andere. De meisjes zingen nu een lied en geven daarbij de steenen door naar rechts, zoodat zij in den kring rondgaan. Degeendie den grooten steen heeft, wanneer het lied uit is, „is 'm". Zij moet beginnen met een lied te zingen, waarmee de anderen spoedig instemmen. Daarbij worden de steenen weer rond gegeven, zoodat het spel zich voortdurend kan herhalen. De aantrekkelijkheid van dit spel ligt natuurlijk in de liederen die erbij gezongen worden.

3. *Tjoeblak-Tjoeblak Soeweng.*

Tjoeblak-tjoeblak Soeweng, het derde van de uitgevoerde kinderspelen, is iets dergelijks. De meisjes zitten in een kring om degeen die „'m is" heen. Deze laatste ligt voorover op de grond, soms met het hoofd in den schoot van het grootste meisje, de leidster van het spel. De anderen hebben hun linkerhand liggen op haar rug, en geven daarmede een kleine zwarte oorknop, zooals meisjes die dragen, of een kiezelsteentje door. Hierbij wordt een lied gezongen. Wanneer dit uit is, „sliepen" de kinderen met de wijsvingers langs elkaar, en degeen die „'m is" moet raden wie de oorknop of het steentje heeft. Gelukt haar dit, dan „is" zij die het steentje had „'m" en het spel begint opnieuw. Gelukt het niet het te raden, dan gaat het spel door, maar met een ander lied. Het kan ook nog

zóó verder doorgezet worden, dat degeen, die tot vele malen toe niet heeft kunnen raden, „bisoe”, „stommetje” wordt. Haar worden dan een aantal vragen gesteld, waarop zij niet anders dan „oek” antwoordt; en ten slotte wordt er wat met haar gesold, bij wijze van straf voor het verliezen van het spel.

4. *Dja-Ratoe.*

Dja-Ratoe, het vierde van de opgevoerde spelen, is ook een meisjes-spel. Eén meisje is ratoe, koningin: ze zit „sila” op den grond. De anderen komen van eenigen afstand naar haar toe, hurkend loopende, zooals de Javaansche etiquette dat eischt, en zingen daarbij een lied, dat begint met de woorden Dja-Ratoe, waarin zij naar de prinses vragen. De ratoe antwoordt telkens dat zij pas is opgestaan, zich baadt, zich kleedt, eet, en tenslotte dat zij is gaan slapen. Na elk antwoord gaan de vraagsters terug naar haar plaats, om van daar weer met haar vraag te komen en met het volgende antwoord afgescheept te worden.

5. *Ni Towok.*

Ni Towok is een van de zoogenaamde Javaansche biologiespelen, waarop reeds meermalen door onderzoekers de aandacht is gevestigd. Er zijn er nog verscheidene andere, die er veel op gelijken; de namen die men er aan geeft in de verschillende streken van Java zijn ook niet gelijk. Vooral van deze spelen is het waarschijnlijk, dat zij overblijfsels zijn van riten of sacrale gebruiken uit vroeger tijden.

Ni Towok is een pop; het hoofd is een scheplepel (*iroes*) op de bolle zijde waarvan met kalk en roet een menselijk aanzicht is geschilderd. Verder wordt zij met lappen aangekleed. Die pop wordt eerst naar een eenzame plek gebracht, om daar bezielde te worden; 's avonds wordt zij vandaar afgehaald, en met eenige plech-

tigheid ontvangen, alles onder het zingen van bepaalde liederen. Wanneer het spel „gelukt” (*dadi*), d.w.z. wanneer de Ni Towok-pop werkelijk bezielde is, gevoelen de meisjes die de pop dragen en vasthouden haar bewegen. Soms worden zij zelfs door de bewegingen van de pop meegetrokken. De andere kinderen zingen voortdurend de verschillende liederen die bij het spel behooren. Pas laat in den nacht is het afgelopen.

LEZING OVER LAND EN VOLK VAN BALI

gehouden door Tjokordä Gde Raké Soekawati ter inleiding en toelichting van den rolprent, vertoond in de Sriwedari, Zaterdag den 28sten December 1929.

Dames en Heeren! Zeer geachte toe-
hoorders!

Het bestuur van het J.I. verzocht mij om een lezing te houden over Land en Volk van Bali.

Ik behoef U wel niet te zeggen, dat dit onderwerp veel te uitgebreid is om het in den korten tijd, die mij hiervoor ter beschikking staat, ook maar eenigszins volledig te behandelen.

Ik heb daarom uit het vele, dat ik U hierover zou kunnen meedeelen, één der meest belangrijke onderwerpen gekozen nl. den godsdienst en de godsdienstplechtigheden.

Ook bij de bespreking van dit onderdeel moet ik mij echter zeer beperken met het oog op de mij toegemeten tijd. Ik stel mij voor, U een kort overzicht te geven van enkele onderwerpen, die U straks op de film zult zien. Met nadruk wijs ik U er op, dat deze korte bespreking geen aanspraak kan maken op wetenschappelijkheid en volledigheid. Als ik er in slaag om U de beelden van de te vertoonen film eenigszins duidelijk te maken, dan is mijn doel bereikt.

Bali. Het eiland Bali, waarover de natuur hare gaven met kwistige hand verspreid heeft, dankt zijn beteekenis en zijn aantrekkingskracht niet alleen daaraan,

Twee Ćiwa-priesters, die de feestelijkheden leiden.

Een dorpseisje met offers op het hoofd.

Poeri-vrouwen, die de offers gereed maken.

Een medespelende uit het z.g.
„Ardja-spel”.

Een vrouw uit de hogere kaste,
gereed om te bidden.

maar ook en vooral aan hetgeen de mensch daar tot stand heeft gebracht. De ontginning van den bodem tot bevoelbare sawahs is er tot hare hoogste intensiteit opgevoerd. Bali is dan ook een landbouwstreek bij uitnemendheid. Nergens in den geheelen Indischen Archipel staat de rijstcultuur op een zoo hoogen trap van ontwikkeling als daar. Productiecijfers van 100 pikoel padi en meer per hectare zijn geen uitzonderingen.

Naast de rijst-, klapper- en koffiecultuur zijn runder- en varkensteelt de voornaamste bronnen van inkomsten der bevolking.

Bali is ook een land van rijke ontwikkeling op het gebied van muziek en tooneel. En het is niet te verwonderen, dat ook de kunstnijverheid hier een hoogen trap van ontwikkeling bereikt.

Ik noem daarvan in de eerste plaats de weefkunst.

Een andere tak van kunstnijverheid is de vervaardiging van houtsnijwerk: de versiering van gamelan-instrumenten, huis- en gebruiksvoorwerpen met ornamenten, waarvan de motieven aan 't planten- en dierenrijk ontleend zijn.

Uitgeslagen en fijn uitgevoerd leerwerk vindt men vooral bij wajang-figuren.

De metaalbewerking met behulp van hoogst primitieve gereedschappen levert gouden, zilveren en koperen voorwerpen, die van veel kunstzin blijk geven.

De potten- en pannenbakkerij, zoowel voor gebruiksvoorwerpen als voor speelgoed, spaarpotten e.d. is in omvang en beteekenis voor het dagelijksch leven de meest belangrijke.

Niet minder dan in het stoffelijke heeft de menschelijke activiteit zich op Bali ook in het ideëele ontwikkeld, zooals o.a. tot uiting komt in tempel- en huizenbouw.

Ik behoef hier niet uiteen te zetten welk een belangrijke plaats Bali door zijn eeuwenoude, nog levende cultuur inneemt.

Jaarlijks komen de vreemdelingen, toeristen, doch ook beoefenaars van wetenschap en kunst van heinde en ver er heen

om nagenoeg zonder uitzondering met bewondering en belangstelling kennis te nemen van al wat daar nog is overgebleven van het erfdeel der vaderen. En allen beoogen het belang van de studie en van het vastleggen van het nog bestaande en van het herstel van de oude monumenten, door natuurrampen verwoest of bedolven onder de arde.

Godsdienst. De aard, de geschiedenis en de godsdienst van een volk zijn meestal het duidelijkst uitgedrukt in zijn gebouwen, tempels en gedenkteeken, en waar geschreven oorkonden ontbreken of niet in voldoende mate aanwezig zijn, vullen deze in aanschouwelijke vormen die leemte aan.

In indrukwekkendheid van het karakter der tempels mag Bali zeker buiten tegenspraak — zoo niet het merkwaardigste eiland dan toch één van de merkwaardigste eilanden van onzen Indischen Archipel genoemd worden.

Daarbij wordt het door geen ander overtroffen in de talrijkheid der bouwwerken, niet alleen door vroegere, doch ook door tegenwoordige geslachten gemaakt. Want nog steeds schept de Baliër in wel reeds eeuwenoude vormen, nog steeds inspireert hem zijn godsdienst tot het maken van nieuwe werken van kunst en nog steeds uiten de kunstliefde en de toewijding van rijk en arm, van hoog en laag zich in de versiering van de tempels en de woningen met beeld en ornament en in de kunstvolle verzorging van de kleeding.

De huidige Balische godsdienst is een samengroeiing van Boeddhisme en Hindoeïsme (speciaal Çiwaïsme) met de godsdienstige gebruiken van de oorspronkelijke bewoners van Bali. Het Hindoeïsme en het Boeddhisme, die in vorige eeuwen op Java zulk een voorname plaats innamen, hebben zich, na het verval daarvan op het hoofdeiland, op Bali gehandhaafd en zijn de kracht geweest, die Bali zijn eigen aard hebben doen behouden en den band met het verleden ongebroken hebben doen in stand blijven. Ze hebben eeuwenoude overleveringen en volksgebruiken doen

voortleven en hun waarde ook nog voor het hedendaagsche leven doen behouden. De zelfde goden, geesten en machten, die vroeger 's menschen lotgevallen beheerschten, doen het nu nog. En boven die goden troont nu nog evenals vroeger de eene Opper God, de Allerhoogste, schepper van hemel en aarde, de oorsprong van alles wat leeft en bestaat, n.l. Sanghyang Titah of Sanghyang Widi.

Het is hier wellicht de plaats nog eens even stil te staan bij een veel verbreid *misverstand* omtrent de verhouding van Bali en Java.

In de oudste tijden ontving Bali zijn Hindoeïsme en ook zijn Boeddhisme rechtstreeks van Indië, althans uit niets blijkt een tusschenkomst van Java. Het contact tusschen Bali en Java dateert uit den tijd van den beroemden *Koning Erlangga*, diens vader en ook weer Erlangga's jongere broers en neven. Tijdens dit contact was Bali echter *geheel onafhankelijk* van Java en bleef dit ook tijdens de Kediri'sche periode (van Java).

Eerst tijdens Kartanagara, den laatsten Koning van Singasari, wordt Bali door Java onderworpen (1284 A.D.). Spoedig daarna is Bali weer opnieuw onafhankelijk en blijft dit totdat in 1343 A.D. Empoe Gadjah Mada met zijn Madjapahitsche legers het eiland opnieuw onderwerpt. Uit dezen tijd dateert een veel sterkere Javaansche (Madjapahitsche) invloed. Toen het hoofdrijk Madjapahit in verval raakte, dus na ± 1380 A. D., bleef de Javaansche invloed krachtig werkzaam op Bali: stichting van verschillende Kraton's (poeri's) o.a. die van Gèlgèl (bij Kloengkoeng).

De gewone voorstelling, als zou Bali zijn Hindoeïsme en Boeddhisme van Java ontvangen hebben en wel meer bepaald van Madjapahit is dus n.m.m. onjuist.

Lang vóór den aanvang van de Hindoeïseering van Bali was de Godsdienst de magische achtergrond van alle maatschappelijke instellingen.

Hadden oudtijds de inheemsche priesters (*pemangkoe's*) de geestelijke leiding

van heel het volk, eerst veel later — beginnende onder Erlangga, maar *sterk doorwerkend* onder de Madjapahitsche Gèlgèl-vorsten en de daarmee samenhangende dynastieën — oefende de Hindoe-geestelijkheid (*pedanda's*) een grooteren invloed uit op het Balische maatschappelijk leven. Deze invloed van oudtijds, de *pemangkoe's*, later de *pedanda's*, heeft zich zeer sterk op de verdere ontwikkeling van het godsdienstige gevoel van de Baliërs doen gelden, zoodat bij hen de Godsdienst zeer diep in alle leven en in hun wezen is doorgedrongen. Voor den Baliër zijn als het ware zijn eigen bestaan, zijn bloedverwanten, zijn land, ja de geheele wereld niets in vergelijking met het leven, dat hem na den dood verbeidt en waarvan hij de grootste verwachtingen heeft. Al zijn denkbeelden, zijn neigingen, zijn verwachtingen houden verband met zijn godsdienstige begrippen. Het geheele leven is een aaneenschakeling van godsdienstige plechtigheden en feestelijkheden. Geen handeling wordt verricht of de Goden worden hiermede in kennis gesteld, zij worden gebeden en gesmeekt om hulp en bijstand ter bereiking van het voorgestelde doel of ter bescherming tegen kwade invloeden, al naar de plaats die zij hebben in het pantheon der Baliërs. Van den vroegen ochtend tot den laten avond, van den avond tot den morgen, steeds worden de Goden aangeroepen om in het leven, tot zelfs in de meest eenvoudige handelingen, hun weldoenden invloed aan te wenden.

De Baliër beschouwt deze aarde als het voorportaal van een andere, betere wereld, dat men eigenlijk nooit te snel doorloopt, en betreurt het slechts, dat hij niet duizend levens bezit, alleen om die alle aan zijn Goden te kunnen opofferen, dat hij niet meer zonen en dochteren heeft om aan de bovenaardsche wezens te kunnen toewijden; dat zijn geest geen nieuwe zedelijke of lichamelijke pijnigingen kan bedenken om zijn Goden, die hij uit de volheid des harten aanbidt, meer en meer te overtuigen van zijn waarachtig geloof en

dienstbetoon. Hij zou wenschen zijn godsdienstige vereering even onbegrensd, even oneindig te kunnen doen zijn als Hij is, dien hij vereert.

Deze religieuze levenshouding openbaart zich bij *het volk in zijn geheel* nog steeds als een magische wereldbeschouwing. Bij vele kleine groepen, waar het Hindoeïsme dieper is doorgedrongen, als een soort eeredienst met veel ritueel. Bij de meer mystieke naturen onder de Baliërs, die lang niet zeldzaam zijn, als een streven naar verlossing, tot bereiking van de Kelepasan. Bij deze Baliërs, die men in alle rangen en standen der maatschappij kan aantreffen, bestaat een groote kennis van de zeer uitgebreide mystieke leer, die grootendeels *geheimleer* is, dus esoterisch.

De Balische godsdienst is fantastisch en allegorisch, de vrucht eener Oostersche verbeelding. Hieruit is het te verklaren, waarom de duizenden tempels, die hij aan zijn Goden toewijdt, het Verheven en Oneindig symboliseeren.

Tempels. Tot het verrichten van den zoo gecompliceerden eeredienst beschikken de Baliërs over talrijke tempels. Deze tempels onderscheiden zich van elkaar niet alleen naar de godheden, die daarin geacht worden te zetelen, maar ook en vooral naar de *menschengroep* door wie en naar de *behoefte*, waarvoor ze zijn gebouwd.

Deze tempels kunnen we onderscheiden in drie hoofdgroepen:

Tot de Ie groep behooren de ééne Nationale tempel en de Rijkstempels.

1e. Die nationale landstempel wordt door het geheele volk (dus geheel Bali) gebouwd en onderhouden, d.i. de poeră Besakih, aan den voet van den Goenoeng Agoeng.

2e. De Rijkstempels zijn door een of meer Rijken (vorsten) gebouwd en onderhouden.

II. Zijn deze Nationale tempel en de Rijkstempels symbool van een grootere Hindoesche Rijkseenheid, van Centraal gezag, de (nu volgende) tempels, die tot

de IIe groep behooren, zijn dat van de aloude Balische *eenheden*: dessa en soebak, dat zijn:

3e. poeră désă of poeră baléagoeng, dat zijn dessatempels.

4e. doodentempels (z.g. poeră dalem) van de desa of van een bepaalde groep menschen.

5e. poeră poeseh van de dessa of bandjar of van een menschengroep.

6e. poeră boekit (bergtempel) van een of meer dessa's.

7e. poeră segară (zeetempel) van een of meer dessa's of van een heel landschap.

8e. poeră oeloen soewi (soebaktempel), tempels van een of meer waterschappen.

9e. poeră empelan, tempels bij een stuw-dam.

De IIIe hoofdgroep vormt het familie- of geslachtsverband, en ook de vrije vereenigingen (pemaksaän), zooals:

10e. poeră pemplanting, pasartempel. Ook houdt dit verband met het gewas des velds.

11e. pemradjan of sanggah, huistempels van een gezin respectievelijk tot de triwangsă of kesamén behorende.

12e. poeră dadijă, tempels van een geslacht.

13e. poeră sapenjembahan, tempel van een groep van dezelfde kaste.

14e. poeră pemaksaän, privé tempel van een vereeniging „pemaksaän” van menschen van een of verschillende kasten, die niet in één bandjar (kamp-pong) of dessa behoeven te wonen, enz., enz.

Indeeling der tempels. De indeeling van de tempels is verschillend. Ze hangt in de eerste plaats af van de grootte van de tempels, maar verder ook van het doel waarvoor ze gebouwd zijn.

De kleinere tempels bestaan alleen uit één ruimte, waarop de verschillende godenhuisen, altaren en gebouwen staan.

Bij grootere tempels zijn de tempelruimten verdeeld in twee afdeelingen. In de eerste plaats de voorhof, waarin eenige gebouwen staan, die gebezigd worden voor

't maken van samenstellende deelen van offeranden en voor 't treffen van de voorbereidingen der werkzaamheden bij tempelfeesten. In de tweede ruimte vindt men de tijdelijke verblijven van de Goden en Godinnen, altaren en gebouwen.

Bij de grootste tempels wordt de tempelruimte verdeeld in drie of meer afdeelingen. In den voorhof vindt men de gebouwen voor de gamelan, gebouwen, waar de ruwe werkzaamheden voor de voorbereiding van een tempelfeest, z.a. o.a. 't slachten van varkens, schillen van klappernoten, stampen van meel, drogen van brandhout etc. worden verricht.

In de tweede afdeeling bevinden zich de gebouwen, waar de vrouwen de offeranden voor den dienst gereedmaken. In deze afdeeling wordt de *saboeh getih* (hanengevechten enz.) gehouden. Hier wordt ook gewoonlijk de *wajang koelit* vertoond. In de derde afdeeling treft men de verschillende altaren, *gedong's pesimpenan*, *méroé's padmasană's* de *pawédajan* enz., enz. Bij de beteekenis van al deze gebouwen, hun bestemming en daarmee samenhangenden bouwtrant kunnen wij hier niet stil staan. Ik wijs hier slechts op de *padmasană*, den hoogen steenen zetel van den Zonnegod, Batară Soeriă (Surya), omdat ook zonnediens zoo'n centrale plaats inneemt in heel het Balische ritueel.

In deze afdeeling wordt dan de eeredienst gehouden en hier gaan de menschen bidden.

Een vierde afdeeling vormt meestal 't complex-gebouwen, waaronder zich de centrale keuken bevindt, waar in hoofdzaak de verscheidene soorten offerkoekjes enz. worden klaar gemaakt. Ook bereidt men hier 't eten voor de vrouwen en mannen, die in den tempel voor de feesten werken. Doch op den dag van de feestviering gaat men meestal een andere grootere plaats zoeken voor het koken van het eten, aangezien er op dien dag veel meer gekookt moet worden met het oog op de algemeene opkomst van de belanghebbenden en de gasten.

Tot de verschillende afdeelingen, die door muren van elkaar gescheiden zijn, verleen hoofd- en zijpoorten toegang. Bij feestelijkheden vergemakkelijken deze zijpoortjes den toegang van de eene naar de andere afdeeling, aangezien bij zoo'n gelegenheid al de ruimten geheel gevuld zijn.

Tempelfeest. Meermalen per jaar worden in den tempel ter eere der Goden en Godinnen plechtigheden gehouden, die naar den aard van de plechtigheid of naar de uitgebreidheid van de offeranden onderscheiden worden in *oetamă* (voornaam), *madijă* (middelmatic), *nistă* (gering). De tijd waarop deze plechtigheden plaats vinden hangt af van den aard van den tempel.

Een voornaam tempelfeest, hetzij *madijă*, hetzij *oetamă*, bestaat uit een zevental ceremoniën, te weten:

1. *Ngenteg linggih*; het doel hiervan is om de bij het feest betrokkenen te brengen tot oprechtheid in daad, woord en gedachten om de Godheid te doen neerdalen en in den tempel te doen verblijven.
2. *Meki-jis*; hierbij gaat men met de *artjă's*, waarin naar men zich voorstelt de Goden en Godinnen neergedaald zijn, in draagstoelen gezeten in plechtigen kleurrijken optocht door het dorp naar de zee of een heilige bron, alwaar zij zich reinigen, d.i. het dorp zuiveren van kwaad, dat dan in 't water weggeworpen is.
3. *Mesimpen*, een ceremonie waarmede beoogt wordt 't bewaren en vasthouden van al wat goed is in den mensch.
4. *Melaspas*, het vervolmaken van 't tempelfeest ter verkrijging van geluk en welvaart voor land en volk en ter afwering van kwade invloeden zoomede voor 't geluk der betrokkenen in het leven hiernamaals.
5. *Ngelemekin*. Hiermede beoogt men de bereiking van de reinheid der gedachten.
6. *Mekebat daoan*, om den mensch in-dachtig te maken, dat hij op alles voor-

bereid moet zijn en in alles voorzichtigheid heeft te betrachten.

7. *Meiwak-iwak*. Dit heeft ten doel, dat men steeds aan de Goden en het goede denkt, en naastenliefde betracht.

Wanneer zoo'n groot feest op handen is, treft men dagen, ja weken van tevoren voorbereidende maatregelen. Het fijnere werk, 't lastigste, doen de vrouwen, b.v. 't bereiden van allerlei koekjes in verschillende vormen en kleuren, 't naaien van bladeren tot allerlei ornamenten en usten-siliën, terwijl de mannen 't ruwe werk verrichten, zooals b.v. 't kappen van brandhout, slachten van varkens, halen van 't materiaal voor de offeranden enz.

Een dergelijk groot feest wordt geleid door een of meer *Çiwa* priesters en een Boeddha priester; laatstbedoelde inzonderheid voor de aanbieding van een bepaald offer (de z.g. *banten peselang*).

Evenals bij alle tempelfeesten (*odalan*) is echter de *pemangkoe* de werkelijke priester; de *pedandā Çiwa* of Boeddha bepaalt zich tot 't uitspreken van zijn mantrā's of wēdā's in zijn *balé pawédajan*. De geheele dienst wordt verricht door den *pemangkoe*, hoogere Hindoe-sanctie wordt er aangehecht door het naast dezen dienst staande wēdā-rciet der *pedandā's*.

Soorten van feestelijkheden. Volgens de *Agamā Tirtā* (wijwatergodsdienst) hebben de Baliërs drie soorten plechtigheden, n.l.:

1. de *Karjā-Manoesā*.
2. *Pitrā-Jadnjā*.
3. *Dewā-Jadnjā*. Deze drie plechtigheden moeten weder in verband staan met twee andere plechtigheden, namelijk:
 - a. *Manoesā-Jadnjā*.
 - b. *Boetā-Jadnjā*.

De *Karjā Manoesā* wordt gehouden ten behoeve der geheele menschheid en wel voor de menschen vanaf het tijdstip, dat zij door hun moeders onder het hart worden gedragen tot hun geboorte en verder hun geheele leven door tot hun dood.

De *Pitrā-Jadnjā* is een plechtigheid, die gehouden wordt voor de *Pitrā* (afgestor-

venen) en wel vanaf den dood tot de *memoekoer* of *maligiā* (louteringsfeest). Eigenlijk moet deze plechtigheid gehouden worden tot en met het z.g. *ngloewer* (laatste louteringsfeest), doch wegens de kostbaarheid en de moeilijkheden verbonden aan het *ngloewer* komt dit feest in de laatste halve eeuw niet meer voor. Het houden van deze plechtigheid gaat n.l. met vele lastig uit te voeren ceremoniële en rituele eischen gepaard, daar b.v. de offers bereid en verzorgd moeten worden door vrome menschen, zooals priesteressen, die aan geen enkel lichamelijk gebrek mogen lijden. De offeranden moeten des avonds bereid worden in speciaal daarvoor opgerichte hooge loodsen (*panggoeng*) opdat er geen vliegen aan zullen komen.

Verder mogen ze onder 't bereiden van de offers niet twisten, ja zelfs geen ruw woord uiten.

En voor dengene, die de plechtigheid moet houden, is 't dubbel lastig, daar hij geen oogenblik boos mag zijn, ruw mag optreden of zich onhebbelijk mag gedragen en alles moet geven wat men hem ten behoeve van de plechtigheid vraagt.

De *Dewā-Jadnjā* is een plechtigheid ten behoeve van de Goden en wel vanaf de oprichting van den godentempel tot het z.g. *maiwak-iwak*-feest.

Het *Manoesā-Jadnjā*-feest heeft ten doel om de menschen te onthalen op allerlei gerechten, kleeren, geld, enz. (Het is dus een soort van *sedekah*).

Het *Boetā-Jadnjā*-feest is een plechtigheid, waarbij aan de booze machten zooals *Boetā*, *Kalā*, *Dengen* gerechten geofferd worden.

Wij kunnen hier thans niet verder uitweiden over de strekking en de wijze waarop deze plechtigheden worden gehouden.

Nu we op de hoogte zijn van de soorten der plechtigheden, moet de vraag beantwoord worden, wanneer deze worden gehouden.

Tijd der feestelijkheden. Er zijn twee tijdrekeningen volgens welke bovenge-

noemde plechtigheden kunnen worden gehouden.

a. Plechtigheden gehouden volgens de *Woekoetjdrekening* d.i. vanaf de z.g. *pegorsifeesten* (op Woensdag Kliwon Sinta) tot en met de *banjoepenaroeh* (Zondag Paing Sinta). Zoo'n woekoeperiode bestaat uit 30 weken van 7 dagen.

b. Plechtigheden die gehouden worden op de dagen der wassende maan (*tanggal*) en die van de afnemende maan (*panglong*) dan wel op de Volle of Nieuwe Maan zelve en volgens de maantelling (*sasih*). Deze plechtigheden volgen het Hindoe-Çakajaar, dat verdeeld is in 12 maanden (*sasih*), ieder van 29 of 30 dagen; dezen maanden zijn in tegenstelling met de *pranata-mangsä*, zuivere maan-maanden van nieuwe tot nieuwe maan gerekend.

Dansen. Bij zoo'n plechtigheid worden dansen uitgevoerd. Ik noem U daarvan de volgende, die straks op de film voorkomen.

1. *Presoetri* of *redjang* is een tempeldans, waarbij een groot aantal meisjes van 't dorp in haar mooiste kleeren gestoken en met bloemen getooid onder 't uitvoeren van bevallige dansen, op de maat der gongmuziek de offers aan de Godheid aanbieden. Voorop gaat de *pemangkoe* met het wierookvat.

2. *Sanghyang's* zijn in trance zijnde meisjes of jongens, in wie de Godheid geacht wordt zich te manifesteren. Na afloop voeren zij dansen uit, waarbij zij nog altijd in trance verkeerden. De rol, die de *sanghyang* in de Balische maatschappij vervult, is 't beschermen van de menschen tegen booze geesten en tegen de beoefenaars der zwarte kunst.

3. *Topèng*. Een maskerdans, waarbij voorvallen uit de geschiedenis van Bali worden voorgesteld. Hierbij komen zeer veel heilige maskers voor.

Bij een tempelfeest stelt één persoon verschillende figuren voor, door telkens van masker te verwisselen.

4. *Wajang Wong*. Een maskerspel uit het Ramajana, waarbij Vorst Rama geholpen door een leger van apen onder hun

opperbevelhebber Soegriwa strijd voert met den Vorst der Raksasa's (Rawana) omdat deze Rama's gemalin hebben ontvoerd.

Sommige maskers worden als heilig beschouwd en men schrijft er wonderdoende kracht aan toe.

5. *Barong*. Hierbij onderscheidt men in de eerste plaats voorstellingen van bepaalde dieren als: varken, tijger, olifant, leeuw en een legendarisch dier, de *banaspati*. De maskers, die voor den kop worden gebezigd, worden dikwijls als zeer heilig beschouwd. Ze fungeeren als beschermers van de plaats, waar ze zich bevinden.

De maskers, die gebruikt worden bij de voorstelling van menschen (*barong landoeng*) gelden als beschermers van de plaats. De *barong landoeng* lijken wel het meest op de groote poppen, zooals die bij Carnaval-feesten voorkomen.

6. *Djaoek*. Een dans van een of meer gemaskerden, die een willekeurig verhaal uitbeelden. Ook hier vindt men een enkele maal een heilig masker. Dikwijls treedt de *Djaoek* op in vereeniging met de *Barong*.

7. *Lègong*. Een sierlijke dans van twee jonge meisjes, die dikwijls zeer aanschouwelijk een bepaald verhaal uitbeelden.

Saboeh getih. Bij de plechtigheden, die gehouden worden volgens de schijngestalten van de maan behooren hanengevechten. Een haan, speciaal een vechthaan, staat bij den Baliër in eere om zijn vechtlust, moed en kracht, terwijl zijn uiterlijk voorkomen hem bekoort. De Baliër behandelt hem dan ook met zorg en liefde, als ware hij een lid van 't gezin. Bij gegoeden, die vechthanen bezitten, wat meestal 't geval is, worden ze van den vroegen morgen tot laat in den middag gewasschen, verzorgd en gevoed.

De kern van het hanengevecht is 't offeren van bloed aan Boetä, Kalä, Dengen, Pisatjä's (dat zijn allerlei soorten van booze geesten) om dezen gunstig te stemmen of om te voorkomen, dat ze de wereld en de menschen zullen plagen. Dit bloedoffer noemt men op Bali „*saboeh* of *sabeh getih*” (bloedregen) of *laboeh* of *taboeh*

getih (bloed vallen of bloed verspreiden, bloed sproeien op den grond).

Onder *saboeh getih* wordt niet alleen verstaan het laten vechten van hanen tot bloedens toe, doch deze woorden duiden tevens andere symbolische handelingen aan, zooals het tegen elkaar doen klotsen van een tweetal klappernoten, een tweetal eieren, twee stuks *ketoepat*, twee *atak* (2 strengen van 200 stuks) *kepengs*, twee stuks *sampéan* (offeranden van klapperbladeren gemaakt) enz. Al deze voorwerpen worden tegen elkaar geworpen, gestooten of geklopt tot ze elkaar raken, op gelijke wijze als de vechthanen zich op elkaar werpen en elkaar bevechten.

Uit dit oogpunt bezien zijn de hanengevechten dus niet alleen gelegenheden om de opwinding van den strijd te ondervinden of om den hartstocht van het wedden bot te vieren, maar behooren ze in wezen tot de godsdienstige plechtigheden.

Wellicht ware hier aan toe te voegen, dat oudtijds de bloedige offers zich veel verder uitstrekten dan alleen tot *saboeh getih*. Trouwens nu nog heeft men bij *metjaroe*-feesten dierenoffers (geiten, ganzen, eenden, kippen). Voorts de karbouwenoffers bij sommige plechtigheden, zooals: lijkverbranding tanden vijlen, de eerste menstruatie etc., waarbij de kop met de huid neergelegd wordt met *kepengs* tusschen de hoorns.

Dames en heeren! Na deze korte en uiteraard zeer oppervlakkige opmerkingen over de beteekenis van de Balische tempels en godsdienstplechtigheden verzoek ik Uw aandacht voor een film, waarop enkele der voornaamste onderwerpen van het gesprokene in beeld zijn gebracht.

KLENENGAN (GAMELAN-CONCERT).

In den avond van den 28sten December 1929 aan de leden van het vijfde congres van het Java-Instituut aangeboden door den Javaanschen Kunstkring „Mardi Laras”.

Beschreven door den Heer en Mevrouw J. S. en A. Brandts Buys-van Zijp. *)

Programma.

1. *Gending Glendeng*. Toonsoort pélog. Feestmuziek.

2. *Gending Gambir Sawit*. Toonsoort sléndro. Ingeleid door zang. Overgaand in de *ladrang Sekar Tandjoeng*, waarbij koorzang. Daarna in de *ketawang Radja Soewala*, waarbij koorzang. Na het einde hiervan volgt een *ada-ada*, overgaand in de *Jogjasche srepegan Djantoe*r. Hierna worden onder zachte begeleiding de volgende drie liederen gezongen: *Dandanggoela tloetoer*; *Pangkoer Paripoerna* en *Gamboeh*. Tot slot de *Ajak-ajakan Gaðoeng Mlaði*. (Solozangeressen: Mas Adjeng Retnangsih en Semi).

Intermezzo: *Djineman*, successievelijk in drie toonsoorten gezongen. Volgens *Lénggang Djati* en *Sarajoeda*.

(Dezelfde solozangeressen.)

3. *Gending Onang-onang*. Toonsoort pélog. Ingeleid door zang. Overgaand in de *ladrang Peksi Koewoeng*. Gevolgd door de *ladrang Wani-wani*. (Zangeres: Mas Adjeng Retnangsih).

GATOETKATJA GANDROENG.

(Liefdedans van Gaðoetkatja).

Door K. G. P. A. A. Mangkoenagara VII aangeboden aan de leden van het vijfde congres van het Java-Instituut als toegift tot slot van het gamelan-concert (*klenengan*), uitgevoerd in de *Kapatihan Mangkoenagan* in den avond van den 28sten December 1929.

*) De beschrijving van deze uitvoering is te vinden in het Programma van het Congres.

Gaŋoetkatja is de tweede zoon van Bima (Wrekoedara, de tweede der 5 Pandawa's), geboren uit het huwelijk van dezen met de dochter van den Reuzenvorst Arimba, die over Pringgadani regeert. Door zijn moeder heeft hij de eigenschappen van zijn grootvader geërfd: als het noodig is kan hij een geweldige kracht ontwikkelen en in zijn toorn worden zijn slaglanden zichtbaar. Van zijn vader heeft hij ridderlijkheid en heldhaftigheid.

Even na zijn geboorte hebben de Goden, wetende dat Gaŋoetkatja alleen den Reus Sakipoe, die het Godenverblijf dreigt te verwoesten, kan verslaan, hem met behulp van tooverkracht spoedig tot vollen wasdom gebracht. Als het Gaŋoetkatja dan gelukt is der Goden vijand te verslaan, krijgt hij als belooning een Goddelijke uitrusting bestaande uit de *tjaping basoenanda* (een hoed), de *kotang antrakoesoema* (een wambuis) en de *kasoet padakatjerma* (sandalen). De hoed beschermt den drager tegen regen en zonneschijn, het wambuis verschaft hem het vermogen zonder vleugels de lucht te doorklieven, de sandalen dat om zich boven den beganen grond te verheffen. Door al die eigenschappen is hij in het oog der Javanen een der uitmuntendste en bij uitstek geliefde helden.

Terwijl het langen tijd scheen, alsof Gaŋoetkatja's eenige levensdoel was het verslaan van vijanden, alsof in zijn hart nooit plaats zou zijn voor het gevoel voor vrouwelijk schoon, is hij ten slotte toch eenmaal het slachtoffer geworden van de liefde. Zijn nicht Pragiwa, een der dochters van Ardjoena, heeft zijn hart veroverd.

Pragiwa is in een kluizenarij op het land, ver van het hof, groot gebracht en, hoewel niet van bekoorlijkheid ontbloot, is zij toch geen persoonlijkheid, die de aandacht trekt door haar schoonheid. Een der belangrijkste factoren daarvoor, de gratie, mist zij. Ook haar spreken verraadt het milieu, waarin zij is opgegroeid; door het buitenleven zijn haar gelaat en borst donzig behaard (*godèg wok simbar dāda*).

Maar juist dat eigenaardige in haar schoonheid trekt Gaŋoetkatja aan.

De emoties en de vreemde gewaarwordingen, die hij daarbij doorleeft en waarvan hij geen verklaring kan geven, omdat zij vreemd zijn voor hem, die innerlijke beroering heeft de kunstenaar weergegeven in den liefdedans van Gaŋoetkatja.

Deze wordt in 4 opeenvolgende perioden uitgevoerd.

Het eerste gedeelte (met de *gendjing kinanti pangoekir* als begeleiding) stelt het oogeblik voor, dat Gaŋoetkatja, in de hoogte zwevende, overmand wordt door den hartstocht, het bewustzijn verliest, en neerstort.

Het tweede gedeelte (*gendjing bèndrongan*) geeft weer hoe hij, geheel in beslag genomen door zijn hartstocht, alles wat hij ziet houdt voor het voorwerp zijner liefde, en daarnaar de armen uitstrekt als om het te omhelzen. Als hij bemerkt, dat telkens bij zijn nadering de verschijning verdwijnt, wordt hij wanhopig, stampet in spijt met den voet op den grond en schudt het hoofd.

In het derde gedeelte (*gendjing poetjoeng roeboeh*) ziet men hoe hij nog steeds vervuld van zijn liefde, zijn toilet maakt (daarom de naam toilet-dans). Dit wordt telkens onderbroken door momenten, waarin hij meent zijn geliefde voor zich te zien.

In het laatste, vierde gedeelte (met *slepegan* als begeleiding) neemt Gaŋoetkatja het besluit om Pragiwa te gaan opzoeken, opdat zoo zijn hartewensch in vervulling kan gaan. Terwijl hij de lucht doorklieft, overziet hij de onder hem liggende wereld. Plotseling ziende, hoe hij zijn doelwit kan bereiken, verheft hij zich nog hooger in in de lucht om daarna als een pijl uit den boog daarheen te gaan.

Met opzet is ditmaal de uitvoering van dezen dans aan een vrouw opgedragen, om te doen uitkomen, dat met goeden wil en onder goede leiding ook een vrouw vermag te presteeren, wat eigenlijk alleen door mannen behoort te worden gedaan en waartegen zooveel onder hen opzien.

**BEZOEK AAN DEN KRATON VAN Z. H.
DEN SOESOEHOENAN VAN
SOERAKARTA,**

in den ochtend van Zondag den 28sten December 1929, door de leden van het vijfde congres van het Java-Instituut.

**Kleine gids ten dienste
van de bezoekers
samengesteld door Dr. Th. Pigeaud.**

De kraton van Soerakarta is gesticht, zooals men weet, in het jaar 1670 A. J., dat is 1745 A.D., door Soenan Pakoeboewana II; hij is dus thans, in 1860 A.J. (1929-30 A. D.), 190 Javaansche (185 Europeesche) jaren oud, en 9 Vorsten, allen den naam Pakoeboewana dragende, hebben er gezeteld. Ongetwijfeld hebben de gebouwen in den loop der tijden heel wat veranderingen ondergaan; men mag echter annemen, dat de indeeling van het terrein onveranderd is gebleven. Ja, waarschijnlijk is deze indeeling zelfs in hoofdzak ongewijzigd overgenomen van oudere Javaansche Vorsten-verblijven; zij is niet zonder beteekenis, wanneer men haar beschouwt in verband met oude Javaansche voorstellingen over de samenstelling van de wereld. Het is hier echter niet de plaats om daarop in te gaan. Slechts dient opgemerkt te worden, dat de Kraton, zooals trouwens alle oude Javaansche gebouwen, streng georiënteerd is, en verder dat men in den Kraton Rechts en Links ook als oriëntatie gebruikt: Rechts (tengen) is Oost, Links (kiwa) is West. Dit is dus gesproken van uit den Kraton naar het Noorden ziende. In de namen van tal van gebouwen komt deze onderscheiding tot uitdrukking.

In het hieronder volgende vindt men niet een beschrijving van den geheelen Kraton, maar alleen van dat gedeelte, dat de leden van het Vijfde Congres van het Java-Instituut op den 28sten December 1929 zullen bezoeken.

De bezoekers verzamelen zich op de

pagelaran, genaamd Sana-soeméwa (1),*) een zeer groote met een ijzeren dak overkapte ruimte, welke dienst doet als voorportaal voor het betreden van den Sitinggil. De Sana-soeméwa is echter eigenlijk niet de eerste ingang, want de aloen-aloen, waar het gebouw aan ligt, behoort ook nog tot den Kraton. Aan de Noordzijde van de aloen-aloen waren er vroeger nog 3 poorten, die den eigenlijken eersten toegang tot den Kraton vormden.

Ongeveer in het midden van de Sana-soeméwa staat een klein gebouwtje, de Bangsal Pangrawit (2). Daar wordt detroon van den Soenan geplaatst bij sommige gelegenheden, omdat men van hieruit de aloen-aloen kan overzien.

Van de Sana-soeméwa doorgaande naar het Zuiden komt men door een poort, de Kori Midjil (3), op de eigenlijke Sitinggil. De poorten van den Kraton zijn voor een groot gedeelte niet overdekt; zij bestaan slechts uit een doorgang tusschen een paar kolommen of muren. Aan den voet van de Sitinggil, aan weerszijden van den opgang naar de Kori Midjil, vindt men twee kleine pendapa-achtige gebouwtjes, Rechts (oost, dus links als men binnengaat) de Paséban Mertaloeloet, links de Paséban Singanagara (4 en 5). Dit waren de namen van de scherprechters, die de vonnissen ten uitvoer moesten leggen ten tijde dat de Kraton-rechtspraak nog in volen omvang bestond. Aan den rand van de Sitinggil liggen tal van oude kanonnen.

Op de Sitinggil (6) zelf gekomen ziet men voor zich weer een groote ruimte, met een moderne ijzeren overkapping, de Séwajana (7). Die doet dienst in het bijzonder bij garebeg's; hier zitten dan aan de eene zijde, rechts, de Soenansverwanten en Zelfbestuursambtenaren, aan de andere zijde, links, de Europeesche amb-

*) Deze cijfers wijzen de bedoelde plekken aan op de kleine plattegrond van een gedeelte van den kraton, welke hierachter is overgedrukt uit het opstel van den Heer V. Zimmermann, *De Kraton van Soerakarta in het jaar 1915*, opgenomen in het Tijdschrift van het K. B. G. dl. 58, 1917.

tenaren en andere gasten, terwijl de Soenan en de Gouverneur op den troon zitten, die dan in de Bangsal Mangoentoer Tangkil (8) staat. Naar het Zuiden sluit zich aan de Séwajana aan de Bangsal Witana (9), de eigenlijke pendapa (djoglo tradjoe-mas) van de Sitinggil. In het midden daarvan wordt in een afzonderlijk gebouwtje, en niet te bezichtigen, bewaard het heilige kanon Njahi Setomi (10), een van de poesaka's van den Kraton. Men weet dat als Kjahi Setomi, haar manlijke wederhelft, beschouwd wordt een kanon dat in de benedenstad van Batavia voor de stadspoort ligt en dat de Javaansche Babad's verscheidene merkwaardige overleveringen over deze twee kanonnen weten te vertellen.

Den bezoekers wordt verzocht, wanneer zij door de Kori Midjil de Sitinggil betreden, links af te slaan (naar het Oosten). Men vindt dan aan de Oostzijde van de Sitinggil de Bangsal Angoen-angoen (11). Dit is de paséban van de abdi Dalem gandèk tengen en Sarageni; zoo is de Balébang (12), het korrespondeerende gebouw aan de Westzijde van de Sitinggil (op den terugweg te bezoeken) de paseban van de abdi Dalem gandèk kiwa en Anggong. De gandèk's zijn beambten, die als afgezanten van den Soenan bevelen en brieven (nawala) moeten overbrengen.

In de Bangsal Angoen-angoen zijn opgesteld drie van de beroemde Kraton-gamelan's: Moenggang, Koçdok-ngorèk en Sekati. Deze mogen alleen bij bepaalde gelegenheden, in hoofdzaak de garebeg's, bespeeld worden. Een kleinere gamelan op de paséban Martaloeloet zorgt echter voor muziek bij het bezoek aan de Sitinggil.

Doorlopende tusschen de Bangsal Angoen-angoen en de Bangsal Witana komt men aan de Zuidzijde van de Sitinggil. Hier bemerkt men duidelijk dat de Sitinggil is, wat de naam ook aanduidt, een verhevenheid. Men daalt met eenige trappen af door een „poort”, Kori Renteng (13) geheeten, naar den zijweg Soepit Oerang (14), die de Sitinggil omgeeft. Aan de overzijde daarvan is weer een poort, Kori

Bradjanala of Lawanggapit (15) geheeten, ditmaal een overdekte, waar ook voertuigen doorheen kunnen. Aan de Zuidzijde daarvan heeft men, aangebouwd, de pasébans Wisamarta tengen en kiwa (16 en 17).

Om het plein, waar men nu op komt, liggen verscheidene gebouwen, waarvan de namen minder terzake doen. Vermeld worde slechts de Soeranatan (18), op het door een hek afgesloten Westelijke gedeelte van het plein. De abdi Dalem Soeranata vormen een groep afzonderlijke Kraton-kaoem's, Moslimsche „geestelijken”; de Soeranatan is hun masdjid.

Het plein overstekende komt men aan de groote Kori Kemandoengan (19), die toegang verleent tot het eigenlijke binnengedeelte van den Kraton. Voor niet bevoegden is de verdere toegang afgesloten; hier wordt ook steeds de wacht gehouden door de Europeesche lijfwacht, de dragonders, thans Lijfwacht Cavallerie. De Kori Kemandoengan is op zich zelf een groote hal. Hier is vooral duidelijk zichtbaar, wat bij alle doorgangen en poorten opgemerkt kan worden, niet alleen in den Kraton maar in alle oude Javaansche gebouwen, dat men het onmogelijk heeft willen maken dóór den doorgang van de eene ruimte in de andere te kijken. Men plaatst daarom de poorten en deuren nooit recht achter elkaar, maar zij verspringen telkens een eindje uit de richtlijn, naar links of naar rechts. Bovendien zet men achter de poort meestal nog een dwarsmuur, die het doorkijken heelemaal belet.

Is men de Kori Kemandoengan doorgaan, dan komt men weer op een plein. Aan weerszijden daarvan staan groote fraaie pandapa's. Rechts, Oost, de Bangsal Martjoekoenda (20), links, West, de Bangsal Smarakata (21). Het zijn paséban's van de hogere Zelfbestuurs-militairen en -ambtenaren. Achter de Bangsal Martjoekoenda ligt de Panti-pidana (22), de Kraton-gevangenis.

Weer verder doorgaande komt men door de Kori Srimanganti Lor (23), de laatste poort vóór het betreden van het groote bin-

nenhof (24), de plataran van den Kraton. Aan de Oostzijde van die poort verheft zich de toren Sanggaboewana. Op het groote binnenhof gekomen wordt den bezoekers verzocht eerst rechts af te slaan (naar het Westen), langs de galerij Ngoentarasana (25) (die Oost-West loopt) en vervolgens langs de galerij Sanawilapa (26) (die Noord-Zuid loopt).

De galerij Sanawilapa komt uit op de Paningrat Badajan (27), de ruimte, geheel overdekt en met marmer bevloerd, tusschen de pringgitan van den Kraton, de Parasedija (28), en de pandapa, de Sasanaséwaka (29). Het is hier de plaats om op te merken, dat de pandapa van den Kraton naar het Oosten gericht staat, in tegenstelling tot alle andere oude Javaansche pandapa's, die óf naar het Zuiden óf naar het Noorden gericht staan. Ook dit feit moet een betekenissen hebben gehad in verband met de plaats, die de Vorst in het oude Javaansche denken innam. Opmerkenswaardig is intusschen dat de patanèn, het staatsiebed (30), in de dalem, de Prabasoejasa (31) weer (met het voeteneinde) naar het Zuiden gericht staat.

De Prabasoejasa is natuurlijk niet toegankelijk voor bezoekers, evenmin als de gebouwen er om heen, die voor het persoonlijk gebruik van den Soenan en de hofhouding dienen. Zij strekken zich nog een aanmerkelijken afstand naar het Westen uit. Men vindt daar ook den Kraton Koelon, een enkele jaren geleden in gemoderniseerden Javaanschen stijl opgetrokken gebouw. Hier ontvangt de Soenan soms wel gasten.

Den gasten wordt verzocht langs de èmpèr om de pandapa Sasana-séwaka heen te loopen. Aan de Oostzijde vindt men de koentjoeng van de pandapa, geheeten Bangsal Maligé (32), en aan de Zuidzijde een groote Europeesch gebouwde zaal voor officiële diner's, de Sasana Andrawina (33).

Vandaar naar het Zuiden doorlopende komt men aan de Zuidelijke poort van de groote plataran, de Kori Srimanganti Kidoel (34), waardoor men het Zuider voor-

hof bereikt, de Magangan (35). Onder de Srimanganti Kidoel staan ter bezichtiging opgesteld een 4-tal statiekoetsen. Zooals alle zaken, die tot de poesaka's gerekend kunnen worden, dragen ook deze koetsen elk een naam, voorafgegaan door den titel Kjahi. Zij heeten dus Kangdjeng Kjahi Garoeda-poetra, Manik-koemala en Retnapahargja. De laatste dient om den Gouverneur, vroeger den Resident, mee af te halen bij officiële gelegenheden.

Op de plataran Magangan staat in het midden een pandapa, de Bangsal Magangan (36), waarin o.a. bewaard worden de Madé-rengga, het bouwsel dat gebruikt wordt bij soepitan, besnijdenissen van jongens in de Vorstelijke familie, en een aantal oude kanonnen, waarvan sommige nog gebruikt worden voor saluutschoten. De kleinere kanonnen hebben vroeger dienst gedaan op de Soenansschepen, die langs de Bengawan, de Sala-rivier, de verbinding van Soerakarta met de Pasisirlanden onderhielden. Een stuk van de voorsteven van één zoo'n schip, de Kangdjeng Kjahi Radjamala, staat in het Museum Sriwedari opgesteld. Thans is de riviervvaart bijkans geheel vernietigd door den spoorweg en andere oorzaken. De gebouwen om de plataran Magangan gelegen herbergen de geweren en de verdere equipmentsstukken van de Kratonkrijgslieden.

Wanneer men van de plataran Magangan verder naar het Zuiden zou loopen, zou men weer door eenige poorten komen op de Zuidelijke aloen-aloen, Aloen-aloen Kidoel. Deze is in hoofdzaak geheel gelijk aan de Noordelijke: men vindt er ook een Sitinggil en twee Waringin Koeroeng's, en hij wordt ook aan zijn Zuidzijde ten slotte afgesloten door een drietal „poorten”, de uiterste Zuidelijke toegangen van den Kraton. De Kraton ligt dus eigenlijk, wanneer men het complex gebouwen en pleinen als één geheel beschouwd, tusschen zijn twee aloen-aloen's, Noord en Zuid, ingesloten.

Tot zoo ver als de Zuidelijke aloen-aloen zullen de bezoekers de wandeling

echter niet voortzetten. Van de Bangsal Magangan keeren zij terug door de Kori Srimanganti Kidoel naar de groote plataran. Daar wordt hun verzocht thans rechts af te slaan (naar het Oosten) langs de galerij die aan deze zijde het binnenhof omgeeft.

Evenwijdig aan de Oostzijde van de plataran vindt men nog een drietal lange open vrijstaande gebouwen: het Zuidelijkste daarvan is de Bangsal Boedjana (36), de twee andere de Bangsal's Pradangga (37 en 38). Daar wordt voor deze gelegenheid de gamelan geslagen.

In de zaal aan de Oostzijde van de plataran (39) is voor de bezoekers bij deze gelegenheid een kleine tentoonstelling ingericht van voorwerpen uit den Kraton, die uit historisch oogpunt gezien belangwekkend zijn. Men vindt daar:

1. een stel wajang-poerwa-poppen, geheeten Kjahi Kadoeng, dat dateert uit 1726 A.J., dat is 1799 A.D. Het is thans dus 130 jaar oud. Toch is dit niet het oudste stel wajang-poppen van den Kraton.
2. een stel wajang-madya-poppen. Men weet dat de wajangmadya gemaakt is door P. A. A. Mangkoenagara IV in het midden van de vorige eeuw. Dit wajangstel is dus niet zoo oud.
3. een stel wajang-geḍog-poppen, waarmee verhalen van Raden Pandji worden opgevoerd. Dit stel heet Kjahi Déwakatong; het dateert uit 1730 A. J., dat is 1803 A. D.
4. een stel wajang-kliṭik-poppen, maar van leer. De invloed van de leeren wajang-poerwa-poppen is in Soerakarta zoo sterk geworden, dat men ook de wajang-kliṭik-poppen, die oudtijds van hout waren, van leer is gaan vervaardigen. Met de wajang kliṭik worden verhalen uit de geschiedenis van Madjapahit vertoond.
5. de groote songsong Kangdjeng Kjahi Brawidjaja.
6. de driedubbele songsong Kjahi Toenggoelnaga.
7. de songsong bawat.
8. de songsong agoeng.
9. de oepatjara prijantaka, welke bestaan uit eenige lansen van verschillend model en twee donderbussen.
10. een paar oude geweren met lange loop en uit den tijd van de Compagnie.
11. de tjarak's K. Kjahi Nakoela Sadéwa. Dit zijn uitgeholde hoorns, oudtijds gebruikt om het rijpaard van den Soesoehoenan den bek te bevochtigen.
12. een zwaard, een tegengeschenk van de Koningin aan den Soenan bij gelegenheid van haar 25 jarig regeeringsjubileum.
13. de ḍampar kantjana met wat daarbij behoort:
14. een gouden kwispedoor (ketjohan) op een standaard.
15. een gouden sirihstel (tjepoeri).
16. een platte doos van eigenaardigen vorm met gouden oplegsel (gandèk) voor kleeren.
17. de waaier van pauwen-veeren (lar baḍak).
18. een waaier van paradijsvogelveeren (peksi déwata).
19. pijl en boog.
20. de vaandels Kangdjeng Kjahi Slamet, Berkas, en andere.
21. een verzameling Javaansche maskers (topèng's), en nog een aantal andere voorwerpen.

Na het bezichtigen van deze kleine tentoonstelling wordt den bezoekers verzocht de aandacht te schenken aan het voor deze gelegenheid bevolen voorbijtrekken van de pradjoerit panjoetra, een van de korpsen Kraton-krijgslieden, die het meest opmerkenswaardig zijn door hun fraaie ouderwetsche tenue. Zij trekken voorbij in een eigenaardige danspas, tajoengan.

Hierna begeven de bezoekers zich weer, langs de Oost- en Noordzijde van de plataran naar de Kori Srimanganti Lor. Men komt dan langs de Panggoeng Sangga-boewana (40). Het beklimmen hiervan is

toegestaan: het is echter een vrij lastige klim.

Door de Srimanganti Lor gaan de bezoekers denzelfden weg als zij gekomen zijn weer terug: door de Kori Kemandoengan en Bradjanala naar de Sitinggil. Thans wordt men verzocht langs de Westzijde van de Sitinggil te gaan (links afslaan) tusschen de Bangsal Witana en de Balébang door. Aan deze zijde zijn tot slot nog ter bezichtiging opgesteld een aantal oude draagkoetsen (djoli en kremoen). Thans worden deze draagkoetsen nog slechts een enkele maal gebruikt bij plechtige optochten, zooals voor prinsessen, die naar de Kapatihan geleid worden voor haar bruiloft. De namen van die draagkoetsen zijn: Kjahi Djènggot, Brengos, Djempana, Poerbanagara, Wimanapoetra, Koedoes, Djongkoe-roeng ngadjeng en Djongkoeroeng wingking.

Vandaar gaan de bezoekers langs den gewonen weg terug naar de Aloen-aloen Lor.

HEROPENING VAN HET CONGRES

De VOORZITTER heropent te 9 uur het debat om den prae-adviseurs gelegenheid te geven gedurende een kwartier op de gemaakte opmerkingen te antwoorden. Wanneer er daarna nog tijd overschiet, zal de Voorzitter ook voor de andere sprekers nog een tweeden termijn van een kwartier open stellen.

Dr. DREWES (prae-adviseur) hoopt geen kwartier noodig te hebben voor zijn repliek, omdat hij niet het voornaamste slachtoffer der aanvallers is geweest. Daarom zal spreker het kort maken.

Naar aanleiding van de atmosferische trillingen, die Mr. Singgih een en ander hebben overgebracht van sprekers rede, spijt het spreker, dat Mr. Singgih niet in de gelegenheid is geweest met zijn eigen ooren te hooren, wat spreker te berde heeft gebracht. Spreker vreest nu, dat hij het slachtoffer is geworden van een atmosferische storing of van den Mexicaanschen hond. Spr. is zich geenszins bewust de ge-

heele Inlandsche wereld in twee groepen te hebben verdeeld, waarvan de eene specifiek Westersch en de andere specifiek Oostersch gezind zou zijn. Hij heeft alleen twee polen genoemd en twee uitersten willen typeeren, waartusschen verschillende meeningen en variaties te constateeren zijn, doch waarbij men als scherpste tegenstellingen eenerzijds anti-Westersche en aan de andere zijde anti-Oostersche gedachten kan waarnemen.

Het verheugt spreker echter, dat dit misverstand Mr. Singgih in de gelegenheid heeft gesteld om aan hen die zulks nog niet wisten namens zijn vereeniging te verklaren, dat men daarin niets van deze uitersten wil weten, en alleen van aanpassing en moderniseering heil verwacht, ja zelfs met alle kracht daarnaar wil streven, zoodat dit ook is vastgelegd in het werk-program dier vereeniging.

Hetgeen Dr. Radjiman heeft opgemerkt, is voor een gedeelte ook reeds tot uitdrukking gekomen bij hetgeen de heer Van Mook heeft gezegd in zijn aanvullingen. Spreker is echter van meening, dat de scherpe tegenstelling die wordt gemaakt tusschen materiele en geestelijke cultuur veelal een overdrijving is van de wetenschappelijke onderscheiding tusschen deze gebieden van menschelijke ontplooiing. Men heeft er meer een onderscheiding dan een scheiding in te zien. Door te constateeren, dat er tusschen deze twee culturen een diepe kloof zou liggen, miskent men de werkelijkheid.

Spreker komt tenslotte tot de conclusie, dat men niet voor het eene of voor het andere moet kiezen, doch moet inzien, dat verbroken evenwicht tusschen het geestelijke en het materiele van funesten invloed moet zijn.

Dr. Brugmans heeft het bepleiten van de wenschelijkheid van geschiedenisonderwijs gemist en daarvan aan alle prae-adviseurs een verwijt gemaakt. Spreker gaat er geenszins mee accoord, dat hij daaraan ook mede schuldig zou staan; hij heeft wel degelijk gezegd, dat aan de nieuwe fa-

culiteit direct gelegenheid moet worden geboden om geschiedenis te studeeren, en hij heeft erop gewezen, dat de Hollandsche toestand, waarbij pas in 1921 de geschiedenis van de Nederlandsche letteren is losgemaakt en waarbij de oud-Javaansche geschiedenis en de archaeologie als hoofdvakken ondergebracht zijn bij de Arische taalwetenschap, allesbehalve wenschelijk te achten is. Spreker is juist van meening, dat een aparte geschiedkundige studie moet worden geschapen, gebaseerd op de taalwetenschap, ten einde zelfstandige bronnenstudie mogelijk te maken. In die studie moet men twee richtingen kunnen uitgaan: die van oude geschiedenis of die van de nieuwe met de daarbij behorende vakken.

Immers is het verband tusschen geschiedenis en de letterkundige vakken hier te lande niet zoo los als wellicht voor iemand, die in hoofdzaak alleen Europeesche toestanden kent, bij oppervlakkige beschouwing lijken zou. De studie en ontleding van de babads kan wellicht met meer recht gebracht worden onder literaire dan onder historische studie. Men kan ze zeker niet beschouwen als geschiedbronnen zonder meer.

Wat de filosofie betreft, ieder zal het met Dr. Brugmans eens zijn, dat in een volledig geoutilleerde faculteit een filosofische leerstoel niet mag ontbreken. Dr. Brugmans pleitte echter als begin voor vak-filosofie. Spreker vraagt zich af of men met die vakfilosofie alléén wel verder komt; vooral de moderne filosofie der geschiedkundige wetenschappen, zooals die door Rickert c. s. bedreven wordt, veronderstelt een flinke dosis kennistheoretische en algemeen filosofische oriëntering, zonder welke men geen basis voor een dergelijke scholing heeft.

De heer Ir. Karsten vroeg den prae-adviseurs of het niet gewenscht is aan de op te richten faculteit den hooger vorm van het gevoelsdenken superioriteit te laten behouden over het intellect, een vraag, die men gemakkelijker kan stellen

dan beantwoorden. Dit punt hangt samen met de persoonlijkheid van den docent en met zijn wereldbeschouwing. Wanneer wereldbeschouwing nu is, om met Simmel te spreken, het bekijken van de wereld door het prisma van een bepaald temperament, dan zal zij zich dus, evenals de wijze, waarop deze beschouwing gedoceerd zal worden, onttrekken aan den maatstaf, die bij benoeming van een hoogleeraar pleegt te worden aangelegd. Naar sprekers meening kan dit punt daarom buiten beschouwing worden gelaten.

Dr. ESSER (prae-adviseur) heeft voornamelijk den degen te kruisen met Dr. Brugmans. Het is begrijpelijk, dat deze het voor de geschiedenis heeft opgenomen, maar spreker betwijfelt of Dr. Brugmans zich terecht tegen hem heeft gekeerd, want de beschuldiging van Dr. Brugmans berust op een tekortkoming bij hem zelf. Op blz. 272 van sprekers prae-advies vindt men de zinsnede:

„Het Bestuur heeft dit zelf ook ingezien en zich daarom de vrijwillige beperking tot *Oostersch Letterkundig Hooger Onderwijs* opgelegd, daarmee dus eventueele andere opleidingen (Nederlandsch, moderne talen, Chineesch, Geschiedenis, enz.), die aan de nieuwe Faculteit zouden kunnen worden opengesteld, buiten beschouwing latende.”

Bij betere bestudeering van sprekers prae-advies had Dr. Brugmans gezien, dat het belang van geschiedenis-onderwijs wel degelijk door hem wordt ingezien. Hij had veeleer zijn pijlen moeten richten op het Bestuur, dat het aan de orde gestelde onderwerp beperkt heeft tot „*Oostersch letterkundig hooger onderwijs*”.

Spreker voegt hier nog aan toe, dat het niet in zijn bedoeling ligt den heer Brugmans euvel te duiden, dat deze zijn prae-advies minder grondig heeft bestudeerd, en kan zich bij den grooten omvang der prae-adviezen best begripen, dat hij op

blz. 272 iets over het hoofd heeft gezien. Spreker komt alleen op tegen 's heeren Brugmans' gezegde, dat spreker de geschiedenis in een hoekje zou willen duwen en verwijst daarvoor nog naar blz. 273 van zijn prae-advies, waar hij de oude geschiedenis en de oudheden van den archipel uitdrukkelijk heeft genoemd en juist op den voorgrond heeft gesteld, dat deze studierichting niet van de literaire faculteit moet worden uitgesloten en men hierbij dus niet het voorbeeld van Nederland moet volgen, waar zij bij de Arische letteren is ondergebracht. Wat de nieuwe geschiedenis betreft, constateert spreker, dat heel wat dissertaties hierover verschenen zijn afkomstig van Indische literatoren, zoodat de nieuwe geschiedenis niet bij de oude heeft achtergestaan. Alleen de Westersch-koloniale geschiedenis in Indië blijft dan nog over, doch deze behoort volgens hem ook niet thuis in het kader van een opleiding als hier aan de orde is.

Met de opmerking van den heer Brugmans, dat de taalwetenschap te veel naar voren wordt geschoven en die der geschiedenis naar achteren, is spreker het evenmin eens. Spreker is het echter met den heer Brugmans weer wel eens, waar deze gezegd heeft, dat bij den opzet der literaire faculteit niet te angstvallig rekening met Leiden moet worden gehouden en het heeft geenszins in sprekers bedoeling gelegen bij hetgeen hij in het midden heeft gebracht de wenschelijkheid van bepaalde afwijkingen te ontkennen. Om twee redenen vindt spreker echter dat er parallelie moet zijn, in de eerste plaats omdat le gelegenheid moet zijn voor overgang van studenten over en weer en in de tweede plaats omdat, wanneer het program van de literaire faculteit te Batavia te veel zou afwijken van dat van Leiden, men gevaar loopt aan deze twee instellingen tweeërlei soort abituriënten te kweeken, waarbij dan de in Indië afgestudeerden zeker ten achter zouden moeten staan bij die van Leiden. Er moet voor gewaakt worden, dat het hooger onderwijs

in Indië niet komt te staan op een peil, dat beduidend lager is dan in Nederland, integendeel vindt spreker dat de Indische faculteit, wat het Indonesisch gedeelte der studie betreft, op een hooger peil dan die in Nederland moet komen te staan.

Thans wil spreker nog even twee vragen beantwoorden, die de heer Brugmans hem heeft gesteld. Op de eerste vraag, wat de Chineezzen met de literaire faculteit en de cultuurgeschiedenis moeten beginnen, antwoordt spreker, dat de Chineezzen evengoed hun cultureele behoeften hebben als de heer Brugmans en wij allen. Spreker ziet dan ook niet in, waarom de Chineezzen, wier cultuur heel wat ouder is dan de onze, geen nut zouden kunnen trekken van de Oostersch literaire faculteit. Spreker had zijn betoog juist erop gebaseerd, dat deze faculteit een belang vertegenwoordigt voor *alle* bevolkingsgroepen en dus door *ieder* ontwikkeld bewoner van deze contrijen kan worden toegejuicht. De Chineezzen zijn niet meer tevreden met den cultureelen toestand waarin zij in Indië verkeerden en spreker heeft onder hen meermalen stemmen beluisterd die wenschen te komen tot de oprichting van de een of andere cultureele instelling. Er is trouwens geen enkele reden waarom de Chineezzen zich uitsluitend op de studie van hun eigen taal en cultuur zouden toeleggen. In Holland bestudeert men toch ook allerlei talen, niet uitsluitend het Nederlandsch; dit laatste wordt zelfs in hoofdzaak door meisjes bestudeerd. Doch, zooals reeds opgemerkt, op den duur zal men hier wellicht kunnen komen tot het instellen van een studierichting, die zich speciaal op de Chineesche en Japansche beschavingswereld richt, wat dan een reden te meer zal zijn voor Chineezzen om aan deze faculteit te gaan studeeren.

De passage over de wijsbegeerte, waar spreker zeide, dat hij zich het onderwijs in de wijsbegeerte te geven denkt door iemand, die met beide beenen in de werkelijkheid staat, heeft blijkbaar een magischen invloed op den heer Brugmans gehad, terwijl ook

de heer Van der Plas hierover is gevallen. Spreker zou deze beide heeren willen vragen, waar zij zich de beenen van iemand denken, die met zijn hoofd in hooger sferen verkeert. Waar iemands beenen zijn, bevindt zich toch de geheele persoon! Maar aan iemand die zich geheel in hogere regionen bevindt hebben wij hier op aarde niet veel.

De heer Van der Plas meende, dat spreker bedoelt iemand, die *geen* kenner is van de Oostersche filosofie, doch spreker heeft geschreven:

„Maar wel komt het mij voor dat er in Indië behoefte bestaat aan een wijsgeer, *niet speciaal* een kenner of beoefenaar van Oostersche filosofie, noch ook een uitpluizer van kennistheoretische abstracta *zonder meer*, maar een die met beide beenen in het volle Indische leven staat en waar dit pas geeft daarop ook zijn licht kan laten schijnen.”

Bedoeld is dus niet een kamergeleerde, maar iemand, die de maatschappij kent en die, waar het pas geeft, een woord kan spreken van verzoening en synthese. Naar sprekers oordeel zijn de moeilijkheden van politieken en anderen aard waarmede men in Indië te worstelen heeft, grootendeels toe te schrijven aan gebrek aan leiding van de openbare meening op cultureel gebied. Had men hier meer wijsgeerige, sociale voorlichting, dan zou men tot een synthese geraken, die al dien strijd als nutteloos, overbodig en schadelijk voor den bloei van Nederlandsch-Indië zou terzijde stellen. Personen, die met practische kennis van en inzicht in de geestelijke verhoudingen hier te lande in deze richting invloed kunnen uitoefenen, zijn naar sprekers meening noodig.

Dr. Brugmans heeft ook gezegd, dat hij de filosofie niet zoo noodig vindt. Hierin is spreker het ook niet met hem eens, o. a. omdat elke student eenige filosofische scholing noodig heeft. In Holland wordt jaar in jaar uit geklaagd, dat de studenten

zich te veel bewegen in de richting van een speciaal vakje en geen tijd besteden om zich behoorlijk algemeen wijsgeerig en cultureel te ontwikkelen. Naar sprekers meening is er vrij groote eenstemmigheid onder de bevoegde personen, dat filosofische vorming voor de studenten van groot belang is. In Nederlandsch-Indië klemmt dat nog te meer, omdat de studenten grootendeels komen uit een omgeving die hun geenerlei aanrakingspunten biedt met het wetenschappelijk Westersch milieu, dat zij aan de hoogeschool tegemoet gaan. Door wijsgeerig onderwijs komen zij tot een kennis-making met de grondslagen der Westersche cultuur.

Over de vragen van den heer Karsten dit. Sprekers prae-advies stelt juist de geestelijke waarden op den voorgrond, spreker heeft getracht in het licht te stellen, dat men zonder algemeen-geestelijke cultuurwaarden geen academie vormt, maar een vakschool. Bij vorige gelegenheden is echter hieromtrent reeds zooveel gezegd en geschreven, dat spreker hierover niet meer behoefte uit te weiden. Hij is het overigens met Dr. Drewes eens, dat hier de persoonlijkheid van den docent bij komt kijken. Men kan de hogere geestelijke waarden niet als vak doceeren, het zijn grondslagen waarvan iedere docent naar eigen aard het onderwijs doortrekt.

Mr. HADI (prae-adviseur) bespreekt allereerst de vraag van den heer Karsten of het moderniseeringsproces, dat spreker voorstaat, niet in strijd komt met de hooge plaats, die aan de geestelijke waarden moet worden toegekend. In zijn prae-advies heeft spreker gezegd, dat de moderniseering in de eerste plaats betreft de uitwerping van schadelijke, hinderlijke of verouderde vormen.

Een andere vraag is of het moderniseeringsproces zoover moet gaan, dat de geestelijke waarden min of meer in gedrang zullen komen. Naar sprekers meening zal door het moderniseeringsproces, althans voorloopig, de waardeering van de

geestelijke waarden min of meer dalen. Maar of dit moet worden betreurd valt nog te bezien; in een maatschappij als deze, waarin de geestelijke waarden tot nog toe zoo hoog worden aangeslagen, mag eenige vermindering van waardeering niet zoo zwaar wegen als in een maatschappij waarin het materiele veel meer op den voorgrond staat.

Het beste is dus den gang van het proces maar af te wachten.

Pastoor VAN RIJCKEVORSEL, (prae-adviseur), het woord verkrijgend, constateert een klein meningsverschil tusschen Dr. Radjiman en hemzelf wat betreft de waardeering van de latere Javaansche literatuur.

In ruimen zin genomen dateert de literatuur vanaf den tijd van Soeltan Agoeng, doch vergeleken bij de Westersche talen wat hoeveelheid van geproduceerd werk en groote variatie betreft, is deze literatuur, in het bijzonder de eigenlijke contemporaine literatuur, die welke ten goede zou kunnen komen aan de studie in de levende, hedendaagsche talen, nog zeer gering. Als men daarnaast de rijkdom en groote variatie in de gesproken taal beschouwt, valt die geringe schriftelijke productie in deze taal te meer op. De oud-Javaansche literatuur is dan ook in zekeren zin veel rijker dan de latere literatuur.

Spreker moet dan ook zijn meening handhaven, dat de hedendaagsche literatuur in ruimeren zin genomen betrekkelijk gering is en daarom zal de bestudeering van de gesproken levende taal een belangrijke plaats moeten innemen bij de literaire faculteit, ook wat betreft de aesthetische vorming hiervan.

Spreker is het daarom volkomen eens met den heer Poerba Tjaraka, waar deze hoopt dat het gebrek aan voldoende bevoegde leerkrachten geen reden zal kunnen zijn om de oprichting van de faculteit uit te stellen en geeft er ook voorkeur aan in dat geval te beginnen met assistenten in de Javaansche en Maleische taal aan te stellen. Spreker wil daarvoor een beroep doen op de Javanen van de Solosche A. M.

S., en hoopt dat zij toch goed begrijpen, wat het land van hen verwacht en verwachten mag. Spreker wil ook een beroep doen op de ouderen, waaronder vele taalbeoefenaren, die niet in de gelegenheid zijn zich verder te bekwamen tot aanstaande leeraren voor de faculteit; dat zij toch hun jonge vrienden mogen beïnvloeden en aansporen, opdat wij hier in Indië zoo spoedig mogelijk krijgen eigen hoogleeraren voortgekomen uit het eigen volk!

Voorts bedankt spreker den heer Soewardi Soerianingrat voor zijn waardeerende woorden. Waar deze heer constateerde, dat spreker blijk heeft gegeven de ziel der Javanen te benaderen, zou spreker in verband met den heer Soewardi's waarschuwing aan het Java-Instituut hem den raad willen geven de democratische richting van de universiteit toch niet te veel te zoeken in onderwijs direct gericht tot het volk in de vorm van een volksuniversiteit. Dit zou nivelleering van het hooger onderwijs tengevolge hebben, terwijl wij hier juist een faculteit moeten hebben, die op gelijk peil staat met de Hollandsche. Een dergelijke faculteit kan een weldaad worden voor het volk. Juist door de aanstaande leiders en voorgangers een goede en degelijke vorming te geven, zal de uitwerking van het onderricht zich, hoewel niet direct, honderdvoudig uitstrekken over de verdere lagen van de bevolking.

Met Dr. Drewes is spreker van meening, dat er een onderscheid moet worden gemaakt tusschen realistisch- en intellectuaalistisch onderwijs, dat er een basis moet zijn, waarop alle wetenschappen zich hiërarchisch moeten ordenen. Deze basis moet in de eerste plaats zijn de vak-filosofie. Een faculteit voor deze wetenschap thans te openen acht spreker echter praematuur.

Den heer Karsten antwoordt spreker, dat aan de Regeering moet worden overgelaten — voorzoover zij daarmede bemoeienis heeft — om vast te stellen welke richting die vak-filosofie kan uitgaan. Wanneer men hierbij al te voorbarig te werk zou gaan, zou dit meer verdeeling

dan vereeniging geven in den toestand waarin wij op het oogenblik zijn.

Het verwijt van den heer Brugmans aan spreker in verband met hetgeen deze laatste heeft gezegd over de geschiedenis, gaat niet op. Een beweging, die tegen iets, dat bestaat, ingaat, is altijd als reactie te beschouwen. Er is hier reeds veel gepraes- teerd op het gebied van archaeologie en geschiedenis, alsook op het gebied der oude talen, maar wat hier ontbreekt is hetgeen Dr. Drewes en spreker op den voorgrond hebben gebracht, n. l. de studie der leven- de talen. Waar spreker met onderwijs geven is belast, voelt hij des te meer, dat hierin nog veel te doen is en men juist op dit gebied nog geen vasten vorm en geen vaste handleidingen heeft.

Spreker begrijpt volkomen, dat het Java- Instituut op het literair onderwijs bijzonde- ren nadruk heeft gelegd en meent zich daar bij te moeten aansluiten. Wat al bloeit, de studie n.l. van geschiedenis e.d., heeft geen aanmoediging noodig; integen- deel, spreker zou willen waarschuwen de nieuwe faculteit niet te veel te laten gaan in de richting van archaeologie en oude geschiedenis, omdat de studie van de levende taal van tegenwoordig daardoor in het gedrang zou kunnen komen.

Het doceeren van de geschiedenis der wijsbegeerte zou het best aan een afzon- derlijken hoogleeraar kunnen worden opge- dragen. Kan dat in het begin nog niet, dan zou de hoogleeraar of zouden de hooglee- raren voor de geschiedenis gedeeltelijk die taak op zich kunnen nemen, omdat geschie- denis en filosofie veel aanrakingspunten hebben. Ook is het niet onmogelijk de geschiedenis der wijsbegeerte te verbinden met de studie der letteren waarvoor bij de Javanen ook veel animo bestaat.

Spreker meent voldoende nadruk ge- legd te hebben op de geschiedenis en wijst op de alinea in zijn prae-advies op blz. 280:

„Dan komt natuurlijk geschiedenis. Aangezien in dit vak nog veel te onder- zoeken valt en daaronder heel speciaal

het materieel, hier in Indië aanwezig, zal samenwerking van een faculteit in Indië met de zusterfaculteiten in Eu- ropa de gewenschte vruchten afwerpen, waardoor de vestiging onzer faculteit op- nieuw haar noodzakelijkheid bewijst.”

en spreker voegt hieraan toe, dat hij meent, dat de geschiedenis der filosofie ook van beteekenis is.

De heer SOEJANA (prae-adviseur) uit allereerst een woord van dank aan het auditorium dat aanwezig is, niet in de laatste plaats het Europeesche B. B., waar- van de crême de la crême het congres met zijn tegenwoordigheid vereert. Spre- ker constateert, dat hij ook en vooral van de zijde der aanwezige Europeesche B.B.- ambtenaren instemming mocht ontmoeten, toen hij de wenschelijkheid bepleitte van academische opleiding voor de hogere rangen van het Inlandsch B. B.

De heer Karsten stelde een vraag be- treffende de waardeering van de hogere geestelijke waarden ten opzichte van ande- re waarden, speciaal de eng-verstandelijke, en vroeg, hoe aan de hogere geestelijke waarden recht moest worden gedaan bij het universitair onderwijs. Spreker zou hier den term Boedi willen gebruiken en wil opmerken, dat deze hogere geestelijke waarden niet door schoolonderwijs kunnen worden bijgebracht. Boedi is iets als gods- dienstzin, kunstgevoel, en het aankweken daarvan ligt meer op den weg van andere instellingen dan van onderwijsinstituten, b. v. de kerk waar mystiek en religie wor- den beoefend.

De filosofie kan indirect invloed uitoeffe- nen op de ontplooiing van de hogere gees- telijke waarden, maar de weg voor dit laatste moet niet gezocht worden bij het onderwijs van een hoogeschool. Een doctor in de wijs- begeerte behoeft niet altijd een vertegen- woordiger van Boedi te zijn; hij behandelt het vak wetenschappelijk en Boedi is een in- nerlijk proces in den mensch zelf, beïnvloed door opvoeding in huis, kerk, pasantrèn.

Thans de heer Poerba Tjaraka, die

vreesde dat door sprekers IVde stelling: „Met het onderwijs in talen behooren zooveel mogelijk personen te worden belast, die de natuurlijke kennis dier talen bezitten”, de instelling van een letterkundige faculteit op de lange baan zou worden geschoven. Voor deze ongerustheid bestaat geen aanleiding; spreker erkent, dat men moet roeien met de riemen, die men heeft en er zijn uitstekende riemen, al worden zij nog niet geleverd door landskinderen. Het gaat hiermede als met de kip en het ei; als wij een kip hebben, moeten wij wachten tot er een ei komt en hebben wij een ei, dan moeten wij wachten tot het een kuiken wordt.

Spreker wil geen afbreuk doen aan de Europeesche leerkrachten, die wij hebben. Toch moet geleidelijk aan de eisch worden gesteld, dat taal-leerkrachten ook vaardig zijn in het mondeling gebruik van de door hen onderwezen taal. Voor assistenten b.v. in het Javaansch acht spreker wel *raison d'être* aanwezig. Toch is de toestand hier in dit opzicht wel eenigszins anders dan die in Holland, hier kan men buiten de schooluren zich veel meer bekwamen in het gebruik van de levende taal.

Alles tezamen genomen meent de heer Soejana dat de heer Poerba Tjaraka zich niet ongerust behoeft te maken.

Spreker komt dan tot de felste bestrijders van zijn betoog, n. l. de heeren Dr. Radjiman en Soewardi Soerianingrat. Hij is het niet eens met Dr. Radjiman, waar deze een zekere tegenspraak in sprekers stelling ziet, n. l. dat hij aan den eenen kant spreekt van de wenschelijkheid van verrijking der taal en aan den anderen kant van vereenvoudiging der taal. De tegenstelling van verrijking is volgens spreker verarming en niet vereenvoudiging. De briefconstructie in de Javaansche taal is te omslachtig en van te weinig inhoud. Dat het Javaansch meerdere taalsoorten heeft, leidt in de praktijk tot vele moeilijkheden en bezwaren.

Tegen de opmerking van den heer Radjiman, waar deze zegt dat de taal evenals

de adat een integreerend deel is van het wezen van een volk, stelt spreker zijn opvatting, dat er niets blijvends, niets onveranderlijks is en hij illustreert dit met een voorbeeld uit de vergadering zelve, n. l. het optreden van Dr. Radjiman. Bij den naam van Dr. Radjiman dacht spreker aan een figuur uit de eerste tijden na de oprichting van Boedi Oetomo, aan den strijd tusschen Dr. Radjiman en Dr. Tjipto Mangoenkoesomo en de fel Oostersche richting van Dr. Radjiman, die toen nog Mangoenhoesodo heette. Hij dacht daarbij tevens aan bekende landgenooten uit dien tijd, aan den tijd van het oriëntalisme, het puriteinsch-Oostersche in de begintijden van Boedi Oetomo. Toen spreker echter Dr. Radjiman zag, ontdekte hij in hem een heel andere verschijning, iemand n.l. Europeesch gekleed, op het podium met zijn rug gekeerd naar het zelfbestuur. En toch was hij dezelfde persoon als die uit de dagen van weleer. Zoo evolueert alles, constateert de heer Soejana, zelfs Dr. Radjiman.

In de rede van Dr. Radjiman vindt spreker een duidelijk bewijs voor de juistheid van zijn stelling, dat het Javaansch verrijking behoeft en de adat zich wijzigt. De heer Radjiman toch heeft een betoog gehouden in het Javaansch, zoo doorspekt met Hollandsche woorden en uitdrukkingen, dat, wanneer hij deze rede op de hier voorgedragen wijze 50 jaar geleden zou hebben gehouden tot den vorst, hij waarschijnlijk zou zijn weggejaagd. Javaansch leek het dan ook niet meer wat hij sprak, tenminste niet op het Javaansch van 50 jaar terug, zooals dit moest overeenstemmen met de Tata-Krama. Als de heer Radjiman in 10 minuten tijds kans heeft gezien zijn rede met een 20-tal Hollandsche woorden en uitdrukkingen te doorspekken, is dit wel een sprekend bewijs van hetgeen spreker heeft geconstateerd.

Zich thans tot den heer Soewardi Soerianingrat wendend, die hem een „slamat djalán” heeft toegewenscht, bij zijn pogingen tot vereenvoudiging, merkt spreker op, dat hij zich niet vleit met onmiddellijk

succes, doch den maatregel dien hij aanduidde slechts in ernstige overweging heeft gegeven. Waar de heer Soewardi Soerianingrat zelf zegt, dat de Pandjenengan dalem zal verdwijnen, acht spreker het een gelukkig feit, dat alvast één schaap over de brug is, doch hierop voortbouwende moet men ook de consequenties hiervan aanvaarden en de mogelijkheid van verdere vereenvoudiging der taal niet uitsluiten.

Men zal moeten kiezen tusschen het gebruik van de Krama- en de Ngokotaal en spreker is van meening, dat de evolutie in de richting van de Krama-taal gaat, omdat deze een beschaafder cachet geeft, terwijl zij het tevens en phonetisch en taalkundig wint van het Ngoko.

Spreker is het voorts met den heer Soewardi Soerianingrat eens, dat het bestaan van verschillende taalsoorten belemmerend werkt op de evolutie van het volk. Hij is voorts van meening, dat het Javaansch vroeger vóór den invloed van het Sanskrit ook wel heel anders zal hebben geklonken, evenals de Maleische taal geëvolueerd is door den invloed van de Arabieren.

Spreker besluit zijn rede met een voorbeeld uit den Tengger, waar spreker vroeger heeft gewoond. Aldaar gebruiken zelfs de onderste lagen der bevolking tegenover de hogere de omgangstaal, n.l. het Ngoko, terwijl toch de Tenggereezen evengoed Javanen zijn. Spreker wil hiermede alleen zeggen, dat het gebruik van slechts één taal door Javanen deze laatsten niet doet veranderen in een ander volk.

De heer RADJIMAN (met applaus begroet) meent, dat de heer Soejana hem verkeerd begrepen heeft. Spreker is niet tegen verrijking van de taal, maar heeft gewezen op de tegenstelling die z. i. in de IIde stelling van den heer Soejana gelegen is. Verrijking en vereenvoudiging zooals deze stelling die opvat, acht spreker een contradictie en tot nog toe heeft hij van den heer Soejana nog geen bevredigend antwoord op dit punt gekregen.

Er is critiek uitgeoefend op sprekers

Javaansch zooals hij dat gisteren gebruikte. Hiertegenover merkt spreker op, dat zijn Javaansch niet mag gelden als de norm voor de Javaansche taal; hij erkent, dat hij het Javaansch niet geheel en al beheerscht, zijn taal is individueel gekleurd.

De heer Van Rijckevorsel trok een grens tusschen nieuw- en oud-Javaansche literatuur; hij stelde dien grens in den tijd van Soeltan Agoeng en zeide, dat de nieuw-Javaansche literatuur betrekkelijk arm is. Spreker zou dat niet geheel willen ontkennen, maar wijst er toch op, dat relatief dit moeilijk is te bepalen, omdat bij de beoordeeling van de literatuur van het Javaansche volk moet worden in aanmerking genomen, dat dit volk niet de individualistische maatschappij-ordening van het Westen heeft doorlopen. Bij individualistische evolutie kan de literatuur niet anders dan verscheiden zijn; zij is afhankelijk van den groei der individuen. Bij het Javaansche volk moet de literatuur vanzelfsprekend geheel anders zijn dan bij een West-Europeesch volk; de materiele cultuur ontbreekt, de Javanen missen de beheersching van de stof, die door het Westen gecreëerd is geworden in de zoogenaamde exacte wetenschappen. De literatuur van het Javaansche volk is weinig verscheiden, is eenvoudig, men zou haast zeggen, is filosofisch; waarbij spreker de filosofie geen wetenschap wil noemen, maar die wil opvatten als levensleer.

Het Javaansche volk leeft in een cosmologische opvatting en die opvatting dwingt de bevolking in een bepaalde houding ten opzichte van de natuur, ten opzichte van de verhouding tusschen Schepper en schepsels, stof en geest.

(De Voorzitter hamert.)

Spreker zou er op willen wijzen, dat de taal niet alleen moet worden opgevat als het geschreven woord, als uitdrukkingsmiddel van de psyche van den mensch, maar dat er nog andere factoren zijn, die daarbij in aanmerking moeten worden genomen. Hij moet echter kort zijn en om te eindigen geeft hij een voorbeeld n. l. dat het woordje

„ik” in het Javaansch door „akoe” en „koela” wordt weergegeven, doch het begrip is niet precies hetzelfde, evenals de klank verschillend is.

Thans krijgt de heer KI ADJAR DÉWANTARA SOEWARDI SOERIANINGRAT het woord. Hij begint met een motto aan te halen in het Javaansch, afkomstig van den wijsgeer Soeltan Agoeng, dat hierop neerkomt, dat de cultuur van het Javaansche volk zoodanig is te beschouwen, dat de schoone melodie van de Javaansche taal, die de Javanen hadden moeten verzorgen en behouden, verloren is gegaan, doch dat het rythme behouden is gebleven.

Spreeker zou echter niet weer het woord hebben gevraagd, hadden niet en pastoor Van Rijckevorsel en de heer Soejana een kleine vergissing te zijnen opzichte gemaakt, welke spreker anders zou kunnen doen schijnen dan hij in werkelijkheid is. Pastoor Van Rijckevorsel heeft n. l. sprekers aansporing tot democratisering geïnterpreteerd als democratisering van de universiteit, wat niet in sprekers bedoeling heeft gelegen. Hij had de democratisering van de adat op het oog, hetgeen hij n. l. als een noodzakelijke voorwaarde beschouwt om de taal te cultiveeren. Deze democratisering heeft ten doel de vrije ontwikkeling en den verderen groei van de taal, hetgeen alleen kan plaats hebben, wanneer de adat verlost kan worden van de strenge banden, waarin zij is vervat.

Wat den heer Soejana betreft, deze meent in spreker een fellen bestrijder te zien. Dit is echter geenszins het geval. In den strijd om vereenvoudiging van de taal heeft de heer Soejana een bondgenoot in spreker, alleen heeft spreker hierbij bijzonder den nadruk erop gelegd, dat deze vereenvoudiging niet kan geschieden zonder de verstarde oude adatvormen te doen verdwijnen en hij heeft ook de overtuiging, dat de adat zich zal losmaken van die banden.

Het woord Pandjenengan Dalem was vroeger heel goedkoop. Het praedicaat „Bendara”, de titels Raden Mas, Kangdjeng,

etc. maakten eens indruk. Nu niet meer. Dit is ook een van de redenen geweest, waarom spreker een anderen titel heeft aangenomen; zijn Raden Mas was niet meer lakoe.

De Javanen maken thans een proces door van het oude naar het nieuwe, doch wanneer wij ons hierbij alleen maar aan de cultuur en de cultureele vormen vastklampen, komt men bedrogen uit en levert elke dag teleurstelling op. Wanneer wij willen medewerken aan de ontwikkeling der evolutie, gelooft spreker, dat hiermede slechts een natuurlijke associatie kan worden bereikt. Spreker wijst hiervoor op de moderne richting in de paedagogie, waarin zelfontplooiing wordt beschouwd als de beste manier van zelfontwikkeling. De opvoeding heeft in dezen tijd niet meer tot taak de kinderen naar eigen goeddunken te vormen, doch slechts een taak van toezien en zorgen, dat de natuurlijke groei niet wordt belemmerd. Spreker kan in dit opzicht geheel meegaan met den heer Soejana, doch heeft daarbij alleen de vrees uitgesproken, dat het den heer Soejana zal vergaan als de Djawa-Dipa-beweging. De laatste uitingen wijzen in de richting van de krama-taal. De nivelleering gaat dan ook naar de beschaafde richting toe. Het krama is de beschaafde taal, waarin niet kan worden gevloekt of gescholden, maar men moet ervoor waken, dat de cultureele vormen niet verward raken en de cultuur levend houden.

Spreekers vrees is dan ook dat, wanneer de krama-dewa-beweging de overhand zal krijgen, dit weer zal leiden tot een geraffineerde verfijning van de taal, wat gelijk staat met verweking. Dit vooral moeten wij in onzen modernen tijd vermijden. Wij moeten in onze volksopvoeding, evenals de eugenetici dat doen, trachten een sterk nageslacht te krijgen, en dit kan niet worden verkregen, wanneer wij de verfijnde aristocratie in onze cultuur handhaven. Hiermede zij de vergissing recht gezet. Spreker verklaart als de heer Soejana hem noodig mocht hebben, zich bereid hem van dienst te zijn.

De heer DR. BRUGMANS zal slechts kort op enkele opmerkingen ingaan, daar de tijd dringt.

Dr. Drewes heeft naast vak-filosofie een algemeene filosofie bepleit. Maar de jurist krijgt sinds jaar en dag alleen rechtsfilosofie. Spreker verdedigt de juistheid van de algemeene paedagogische stelling, dat het het beste is, van het bijzondere tot het algemeene op te klimmen, in dit geval dus van vak-filosofie tot algemeene filosofie. Hij is van meening, dat op den duur de filosofie zal moeten uitgroeien tot een zelfstandigen leerstoel, maar dat zal geleidelijk, langs opklimmende lijn moeten gaan.

Wat Dr. Esser betreft, de hoffelijkheid gebiedt spreker te onderstellen, dat hij gisteren bijzonder onduidelijk is geweest. Verschillende punten, die Dr. Esser tegen hem te berde heeft gebracht, vormen geen bestrijding van zijn meening. Dr. Esser meende, dat spreker de opgave van het bestuur voor dit congres niet goed zou hebben gelezen. Spreker ontkent dit; hij heeft niet anders willen doen dan erop wijzen, dat in Holland jarenlang de geschiedenis het dienstmeisje is geweest van de linguïstiek en ervoor willen waarschuwen, dat het in Indië niet eveneens gebeurt.

Naar sprekers meening is de nieuwe koloniale geschiedenis zeer slecht bestudeerd. Dr. Esser zegt, dat die niet behoort tot een Oostersche faculteit, doch dit begrijpt spreker niet; de linguïstiek dringt aan op de studie ook van de levende talen en parallel hiermede zegt spreker: bestudeer nu ook voor de geschiedenis „die jüngste Vergangenheit”. Het uitsluiten van de koloniale geschiedenis is onhistorisch.

Dat er gevaar zou komen van afwijking met Leiden lijkt spreker denkbeeldig. De opleiding, waarover het hier gaat, bestaat in Leiden niet, dus alles wat Dr. Esser zeide over gelijkheid van het peil, enz., gaat voor de historie niet op.

Spreker heeft Dr. Esser gevraagd, wat eigenlijk de Chineezinnen voor baat kunnen vinden bij de in te stellen faculteit en hij vroeg: waarom zullen zij daar studeeren?

Het antwoord van Dr. Esser is alleen: waarom niet? Daarmede komt men in en debat niet verder. Het lijkt spreker bijna ondenkbaar, dat Chineezinnen Javaansch of Maleisch gaan bestudeeren, al heeft hij er niets tegen. Een nadere preciseering en verdediging van de opvatting van Dr. Esser op dit punt heeft hij dus niet ontvangen.

Bij de wijsbegeerte doet zich wederom een misverstand voor. Hier heeft Dr. Esser twee dingen gezegd, waarmede spreker het eens is, maar die volstrekt geen aantasting beteekenen van hetgeen hij beweert. In de eerste plaats: een student heeft eenige filosofische scholing noodig, en verder: een zekere kennis van de grondslagen van onze cultuur is noodig. Spreker is het hiermede eens, maar wijst erop, dat dit laatste geen filosofie is, maar sociologie, en met sociale elementen moet men de filosofie niet aanlengen.

Spreker handhaaft wat hij zeide: de filosoof van Dr. Esser met zijn beide beenen op den grond is een onbestaanbaar wezen.

Voorts kan spreker zich aansluiten bij veel van hetgeen pastoor van Rijckevorsel in deze richting heeft in het midden gebracht.

De heer Ir. KARSTEN dankt de inleiders voor het voldoen aan zijn verzoek om de bedoeling voor het woord te nemen bij het eenigszins moeilijke punt, dat hij tersprake bracht.

Samenvattende stelt hij vast, dat de inleiders de hierarchie der menschelijk werkzaamheid, die spreker meent als algemeen menschelijk bezit te mogen constateeren, waarbij de hogere geestelijke waarden bovenaan staan, niet ontkennen.

Mr. Hadi heeft gezegd, dat een te ver gaan in de achterstelling van de intellectuele en materiele eigenschappen ongetwijfeld verkeerd is, maar dat het in principe niet noodzakelijk is de volgorde der hierarchie te veranderen.

Spreker heeft dit met groote instemming vernomen, en legt er den nadruk op, dat niet eenig eenzijdig overwicht van een of enkele waarden nagestreefd moet worden — noch

van de irreële, als in het Oosten regel, noch van de intellectueele en materieele, zooals het huidige Westen hoort —, doch dat het doel moet zijn een evenwichtige synthese.

Gelukkig kan spreker daarom constateeren, dat ook de drie Europeesche debaters niet hebben ontkend de wenschelijkheid om de hoogere geestelijke waarden bij het onderwijs speciaal der Oostersche letterkundige faculteit tot hun recht te doen komen.

Spreker kreeg echter den indruk alsof zij daar eenigszins hulpeloos tegenover stonden. Het karakteristieke van het Hooger onderwijs in het Westen — datgene waar langzamerhand een groote tegenzin tegen is ontstaan — is juist, dat het intellectuaalistisch is en geen ruimte laat voor de hoogere geestelijke waarden. Spreker had dan ook gehoopt van die zijde een stem te hooren, die op dit gebied den een of anderen weg of mogelijkheid zou hebben aangeezen en betreurt het dat dit niet is geschied. Daarnaast zou spreker echter willen opmerken, dat men niet mag zeggen, dat het geven van dergelijk onderwijs onmogelijk is. Wie goed heeft geluisterd naar den eersten debater, Dr. Radjiman, zal hebben beseft en begrepen, hoe directe overdracht dezer geestelijke bedoelingen zelfs hier, dus zeker in het onderwijs mogelijk is.

Het zeer duidelijk standpunt door den heer Soejana ingenomen, dat de hoogere geestelijke vorming in hooger onderwijs niet noodig is, zou, met een variant op een bekend gezegde, kunnen worden aangeduid door: hoogere geestelijke vorming is *privaat-zaak*. Spreker heeft er echter op gewezen, dat de eigenlijke kracht en geestelijke macht van het Oosten juist daarin ligt, dat deze materie *geen* *privaat-zaak* is, en in tegendeel de geheele Oostersche maatschappij in haar wezen en denken beheerscht. Alleen reeds het feit, dat een kolonie gedurende eenige eeuwen onder sterken vreemden invloed heeft gestaan en toch zoo krachtig het eigen geestelijk leven heeft weten te handhaven, is te danken aan een groote *innerlijke* geestelijke kracht, aan een inten-

sieve *hoogere* vorming, als door spreker bedoeld, — zij 't dat deze met geringe intellectueele en materieele ontwikkeling samen ging.

Spreker besluit dan ook met de opmerking, dat, wanneer men voor de vorming van hen, die in de hiërarchie der samenleving naar den geest vooraanstaande plaatsen behooren in te nemen, de hoogere innerlijke vorming uitsluit, men daarbij een uitermate gevaarlijk standpunt inneemt.

De heer VAN DER PLAS gaat nog even in op hetgeen Dr. Esser in tweeden termijn heeft gezegd, n.l. dat de docent in filosofie met beide beenen in het volle leven moet staan. Voorts is Dr. Esser ingegaan op sprekers bezwaar tegen Dr. Esser's meening, dat een kenner der Oostersche wijsbegeerte hier niet in de eerste plaats noodig is. Spreker is echter van meening dat het zeer noodig is, dat zij, die wijsbegeerte als wetenschap zullen onderwijzen aan de literaire faculteit, die men thans tot stand hoopt te brengen, grondig kennis zullen dragen van de wijsbegeerte der volkeren van dezen archipel, in het bijzonder van de Javaansche, die daarvan de hoogste top is, omdat deze wijsbegeerte een levensuiting is van dit volk, dus een realiteit. Om met Dr. Esser te spreken: een realiteit, dus een deel van het volle leven.

Deze bevolking heeft behoefte aan een wijsgeerige basis voor haar bestaan, hetgeen ook door Dr. Radjiman is uitgesproken. De wetenschappelijke kennisneming hiervan is dan ook van het allerhoogste belang voor het karakter, dat deze faculteit zal moeten dragen. De wijsbegeerte van de Indonesische volken in het algemeen, het Javaansche in het bijzonder, is eigenlijk geen wijsbegeerte maar religie; zij kan dien geestelijken achtergrond geven, dien de heer Karsten aan de studenten van deze universiteit wil brengen.

Spreker beveelt daarom aan om de wetenschappelijke bestudeering van de wijsgeerige stelsels aan de universiteit op ruime schaal open te stellen voor die groe-

pen, die een sterke, eigen, religieuze overtuiging hebben, b.v. door aanstelling van bevoegde privatdocenten.

De heer Dr. POERBA TJARAKA krijgt het woord en zegt, dat de heer Soejana twee opeenvolgende dingen vergeet. Zonder het bestaan van den Voorzitter, die hoogleeraar is, te willen verloochenen, meent spreker dat de heer Soejana vergeet, dat wij op het oogenblik ei noch kip hebben, want de kip is niet een wezen, dat door menschenhanden is ontstaan en evenmin het ei. Een assistent of hoogleeraar aan een universiteit is weliswaar ook geen product van menschenhanden, doch hun ambten zijn toch in het leven geroepen door het besluit van een senaat of hier in Indië misschien door den directeur van het departement van Onderwijs en Eeredienst. De vergelijking van den heer Soejana van een eventueele benoeming van een assistent of hoogleeraar aan de universiteit met een kip of een ei, gaat volgens spreker dus niet op.

Dr. ESSER krijgt thans voor de derde maal het woord en constateert dat de verschillende sprekers dichter bij elkaar staan dan hij zelf eerst vermoedde. Het verschil tusschen den heer Brugmans en spreker ten opzichte van de wijsgeerige inleiding is eigenlijk alleen, dat de heer Brugmans bepleit een methode van filosofisch onderricht, die door hem paedagogisch het meest gewenscht wordt geacht, terwijl spreker heeft gewezen op de zaak zelf, zonder zich met de practische punten bezig te houden en zonder ter sprake te brengen, hoe de filosofie het best aan de jongelui kan worden bijgebracht.

Dr. Brugmans herinnerde eraan, dat de juristen zich alleen met rechtsfilosofie bezighouden, maar spreker vindt dit geen gelukkig voorbeeld, want voor die colleges in de rechtsfilosofie bestaat juist zeer weinig belangstelling, althans in Leiden. Overigens heeft spreker geen bezwaar tegen vakfilosofie, maar deze moet gepaard gaan met wijsgeerige scholing van meer

algemeenen en principieelen aard, daar zij anders in de lucht hangt.

Wat betreft het geschiedenisonderwijs is spreker het ook eens met Dr. Brugmans, dat een letterkundige faculteit dit eveneens moet omvatten, maar naar sprekers oordeel valt dit punt buiten het kader van het onderwerp dat hem ter behandeling was opgegeven. De geheele voorgeschiedenis van het Oostersch letterkundig hooger onderwijs, de geheele entourage geeft spreker naar zijn meening het recht tot de interpretatie, die hij van het aan de orde gestelde onderwerp heeft.

Wanneer Dr. Brugmans van oordeel is dat de geschiedkundige opleiding, zooals die momenteel in Nederland bestaat, voor dit land niet deugt, moest hij eens een plan opstellen om te doen zien hoe hij zich de geschiedkundige opleiding voor Nederlandsch-Indië denkt. Spreker had de eerste maal niet begrepen dat Dr. Brugmans zulke verreikende verlangens koesterde. Het geldt hier trouwens zijn terrein niet. Wanneer Dr. Brugmans de koloniale geschiedenis wil losmaken van de vaderlandsche, heeft spreken daar niets tegen. Het betreft hier een kwestie van organisatie, een punt dat bij de inrichting der faculteit nader onder de oogen kan worden gezien.

In hoofdzaak zijn de verschillende sprekers over het geschiedkundig onderwijs het wel met elkaar eens, n.l. dat dit onderwijs van groot belang moet worden geacht en spreker sluit zich dan ook geheel aan bij Dr. Drewes, die krachtig voor een opleiding voor geschiedenis aan de literaire faculteit heeft gepleit.

Waar Dr. Brugmans zeide, dat in dezen niet te veel op Leiden moet worden gelet, heeft spreker aan den anderen kant op eenig parallelisme met Holland aangedrongen om een lager aanslaan van de studie in Indië te voorkomen.

Dr. Brugmans zegt, geen antwoord te hebben ontvangen op de vraag, wat de Chinezen zullen hebben aan de Oosterschp litteraire faculteit. Spreker wijst nu oe Chineesche abiturienten van de A. M.S. die

in de letteren verder zouden willen studeeren en gelooft niet, dat a priori behoeft te worden vastgesteld, dat onder de Chineezzen geen candidaten zullen worden gevonden voor studie aan deze faculteit. Persoonlijk zou spreker een dergelijke studie zeer toejuichen, o.a. omdat wellicht goede historici uit de Chineezzen kunnen voortkomen; misschien zullen in de toekomst Indische Chineezzen zich speciaal gaan toeleggen op de geschiedenis.

Over de vak-filosofie heeft naar sprekers meening Dr. Drewes genoeg gezegd. Overigens wenscht spreker ook sociale filosofie. Hij wil geen beperking tot een speciale soort filosofie, de leerlingen aan de litteraire faculteit moeten leeren denken, maar moeten ook de ziel van het Oosten leeren benaderen. In dit opzicht is spreker het geheel eens met den heer Van der Plas. Ook de Oostersche gedachtenwereld moet door den filosoof aan de nieuwe hogeschool worden gekend. De kans dat men een uit Holland besteld wijsgeer krijgt, die van Indië niets afweet en Indië niet begrijpt, moet niet worden geloopt en daarom sprak spreker van een wijsgeer, die met beide beenen in het Indische leven staat. Spreker wenscht geen filosoof in den vorm van een theoreticus of een kluizenaar, maar hij wenscht iemand, die een synthese zal kunnen geven van de ingewikkelde Indische maatschappij, die remedies zal kunnen aanwijzen voor de sociale euvelen van onzen tijd.

De opmerking van Dr. Brugmans dat de filosofie gelijk staat aan de wiskunde, welk vak zich niet baseert op de feiten, kan spreker niet beamen. Is er wel één wetenschap, die zich nauwkeuriger houdt aan de feiten dan de wiskunde? Daarin zit een minimum aan speculatieve elementen. De Westersche wetenschap is groot geworden, omdat men zich op de basis van de feiten heeft gesteld; zoodra men dit deed is men tot vooruitgang gekomen, vóórdien niet. De filosofie is echter meer dan logica of kennistheorie alleen. Wie haar tot formeele weten-

schap wenscht neer te drukken doet haar onrecht.

Wat betreft de opmerkingen van den heer Karsten over de hogere geestelijke waarden in het onderwijs, hierbij kan spreker zich wel aansluiten. De overbrenging van de hogere geestelijke waarden hangt echter af van de mentaliteit van hen, die deze geestelijke waarden vertegenwoordigen. Zijn deze waarden in den docent niet belichaamd, dan ziet spreker niet in, hoe zij aan den student zouden moeten worden bijgebracht.

De heer SOEJANA, nogmaals het woord verkrijgend, constateert, dat het verschil van meening tusschen Dr. Radjiman en hemzelf alleen bestaat in de wenschelijkheid van vereenvoudiging van de taal.

Uit het betoog van den heer Soewardi Soerianingrat is spreker thans duidelijk geworden, dat deze heer en hij zelf veel dichter bij elkaar staan dan hij aanvankelijk dacht. Dientengevolge constateert spreker, dat Dr. Radjiman toch wel tot een zeer kleine groep behoort.

De heer DR. RADJIMAN: Ik ben altijd geïsoleerd geweest.

De heer SOEJANA voortgaande, zegt, dat het geheel onnoodig is om zooveel Hollandsche woorden in een Javaansche rede te gebruiken. En de heer Radjiman is niet de eenige die daaraan schuldig is, ook vele andere Indonesiers maken een dergelijke fout. Ook werd het 50 jaar geleden ondenkbaar geacht, dat b.v. een zelfbestuurder verschijnt zonder hoofddoek en in Europeesche kleeding, zooals thans vaak geschiedt. Alleen reeds uit het feit, dat men gisteren in de Sri Wedari prins en andere hoogadellijke personen kon zien zitten broederlijk naast vertegenwoordigers uit den Inlandschen middenstand, blijkt wel duidelijk, dat de adat en de adatvormen zich evolueeren.

Spreker heeft er reeds op gewezen en dit ook met voorbeelden gestaafd, dat de taal

vroeger heel anders was dan nu en hij bepleit daarom nogmaals de wenschelijkheid om in het belang van de evolutie en de vereenvoudiging van de taal, de oude adatvormen, ook wat het gebruik der taalsoorten betreft, over boord te werpen, terwijl hij Dr. Radjiman ten sterkste aanraadt hieraan mede te werken. Het initiatief hiertoe te nemen ligt echter niet op den weg van spreker, noch op dien van den heer Soewardi Soerianingrat. Spreker heeft slechts een stelling geponeerd, doch hij uit hierbij den wensch, dat allen zullen mede werken tot een spoedige totstandkoming hiervan.

Den heer Karsten antwoordt spreker, dat hij niet gelooft, dat hogere geestelijke waarden bijgebracht kunnen worden op de hoogeschool, evenmin als hij gelooft, dat godsdienst kan worden bijgebracht door onderwijs in de theologie, of wijsbegeerte door onderwijs in de wijsbegeerte.

Wat den heer Poerba Tjaraka betreft, deze heeft spreker niet geheel en al begrepen in verband met de vergelijking van de kip en het ei. Elke vergelijking gaat tenslotte mank, doch als men een Europeesche leerkracht vergelijkt met een kip, dan zou de hoogeschool de eieren moeten leggen, terwijl de eieren dan zouden worden gevormd door de inheemsche studenten.

De VOORZITTER, overziende het gesprokene van gisteren en heden met de prae-adviezen tot grondslag, stipt de principieele punten aan waaromtrent eenstemmigheid bestaat.

In de eerste plaats de wenschelijkheid, ja noodzakelijkheid van het oprichten eener inrichting voor hooger onderwijs in de Oostersche letteren en wijsbegeerte.

In de tweede plaats de opvatting, dat bij die inrichting het accent moet vallen op de studie van het levende heden. Dr. Drewes, Mr. Hadi, Pastoor Van Rijckevorsel en de heer Soejana hebben allen, zij het op verschillende wijzen, in hun prae-adviezen, stellingen en toelichtingen die opvatting uitgesproken. Bij het debat spraken ook de heer Van Mook, Soewardi Soerianingrat, en an-

deren van de „levende talen”. Ir. Karsten vestigde meer de aandacht op de verwezenlijking van de hogere geestelijke waarden in het onderwijs. Het desideratum van de studie der levende talen is voorts naar voren geschoven op grond van het beginsel, dat zeer zeker het literair hooger onderwijs zich ten doel moet stellen vorming voor maatschappelijke betrekkingen, maar toch vooral ook het vormen van een geestelijk cultureel centrum, een centrum van bestudeering der cultureele ontwikkeling van deze landen.

Ten aanzien van de organisatie, heeft de door Dr. Drewes naar voren gebrachte wenschelijkheid van het aanbrengen van universitair verband geen bestrijding ontmoet.

Alleen omtrent de te doceren vakken is geen eenstemmigheid verkregen; maar dit is een kwestie van uitvoering, niet van beginsel.

Spreker stelt daarom de volgende conclusie aan het congres voor:

„Het congres van het Java-Instituut, vergaderend te Soerakarta op 28 en 29 December 1929;

gehoord de gedachtenwisselingen over de vragen:

1. of thans in Indië de gelegenheid moet worden geschapen tot academisch onderwijs in Oostersche letteren en wijsbegeerte;
2. of dit hooger onderwijs geschieden moet aan een zelfstandige faculteit of anderszins;
3. op welk ideëel en welk practisch doel het onderwijs dient te worden geacht; en
4. welke vakken het onderwijs met het oog daarop in de eerste plaats dient te omvatten;

spreekt als zijn oordeel uit:

1. dat een Oostersch-literaire faculteit hier te lande noodzakelijk is als centrum van de beoefening van Indische cultuurwetenschappen en ter stimuleering van de ontwikkeling van de Inheemsche cultuur;
2. dat het wenschelijk is, dat die faculteit met de reeds bestaande faculteiten te Batavia in universitair verband wordt verenigd;

3. dat de studie aan die faculteit niet alleen gericht moet worden op het verleden, maar ook en vooral op het levende heden, zoowel voor de practische vorming tot het bekleeden van allerlei maatschappelijke betrekkingen als voor het ideëele doel van geestelijke en cultureele ontwikkeling;

4. dat de keuze der vakken met het oog hierop dient te worden vastgesteld."

Deze conclusie wordt met algemeene stemmen en onder applaus aangenomen.

De VOORZITTER spreekt thans een woord van dank uit aan prae-adviseurs en debaters. Dank zij hun samenwerking kan het congres stellig als geslaagd worden aangemerkt.

Namens het bestuur van het Java-Instituut betuigt spreker specialen dank aan den heer Soewardi Soerianingrat voor de waarschuwing aan het slot van zijn opmerkingen van gisteren. Waar het Java-Instituut er juist naar streeft zich met de ziel van het volk te bemoeien, kan spreker aan die waarschuwing geen andere beteekenis hechten dan deze, dat het Java-Instituut in dit opzicht tekortgeschoten is. Het bestuur van

het Java-Instituut is zich bewust van tekortkomingen, het is intusschen erkentelijk voor de goede bedoeling, die bij het wijzen daarop voorzat en verzoekt den heer Soewardi Soerianingrat om medewerking, teneinde het streven van het Java-Instituut ook op dit punt zooveel mogelijk aan zijn doel te doen beantwoorden. (*Applaus!*)

Ook aan de op het congres aanwezige toehoorders betuigt spreker zijn dank en wel in het bijzonder aan den Gouverneur van Soerakarta, die alle feestelijkheden en alle zittingen van het congres heeft bijgewoond, naar sprekers overtuiging niet alleen omdat de Gouverneur den Gouverneur-Generaal vertegenwoordigde, maar ook uit persoonlijke gevoelens tegenover het Java-Instituut.

Een bijzonder woord van dank richt spreker ook tot den Pakoe Alam, die uit Jogja is overgekomen om dit congres van het begin tot het einde bij te wonen.

Tenslotte allen bij het congres betrokkenen nogmaals dank betuigend voor hun medewerking, toewijding en aandacht, sluit spreker dit vijfde congres van het Java-Instituut (12.40 uur n.m.).

